

SAKARYA İKTİSAT DERGİSİ

THE SAKARYA JOURNAL OF ECONOMICS

SAKARYA İKTİSAT DERGİSİ
THE SAKARYA JOURNAL OF ECONOMICS

2019 3, ISSN 2147-0790

Sahibi(Owner)

Prof. Dr. Aziz Kutlar

Editör(Editor)

Prof. Dr. Ekrem Gül

Editör Yardımcıları

Prof.Dr. Şuayyip ÇALIŞ

Doç.Dr. Hayrettin ZENGİN

Y.Doç.Dr. Adnan DOĞRUYOL (Yazı İşleri Müdürü)

Yayın Kurulu (Editorial Board)

Prof. Dr. Mustafa Akal

Prof. Dr. M. Kemal Aydın

Prof. Dr. Fuat Sekmen

Doç. Dr. Ali Kabasakal

İletişim

Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F Esentepe Kampüsü (Contact)

54187 Serdivan / SAKARYA

Tel: +90 (264) 295 62 23

sakaryaiktisat@sakarya.edu.tr

Yılda dört kez yayınlanan Sakarya İktisat Dergisi hakemli bir dergidir.

Dergide yayınlanan yazı ve makaleler kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Yazı ve makalelerin tüm sorumluluğu yazarına / yazarlarına aittir.

Dergimiz EBSCO İndeksi tarafından taranmaktadır.

Dergimiz ASI İndeksi tarafından taranmaktadır.

Dergimiz ASOS İndeksi tarafından taranmaktadır.

Dergimiz Akademik Dizin İndeksi tarafından taranmaktadır.

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr.Erinç Yeldan - Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr.Eser Karakaş - Bahçeşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Engin Yıldırım - Anayasa Mahkemesi
Prof. Dr. Ömer Anayurt - Yüksek Öğretim Kurulu
Prof.Dr. Salih Şimşek -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet Duman -Artvin Çoruh Üniversitesi
Prof.Dr. Musa Eken -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Sami Güçlü -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet Barca -Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof.Dr. Çoşkun Çakır -İstanbul Şehir Üniversitesi
Prof.Dr. Aziz Kutlar -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Salih Barışık -Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa Akal -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Ekrem Gül - Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. M.Kemal Aydın -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Veysel Bilgiç -Güvenlik Akademisi
Prof.Dr. Halis Çetin -Cumhuriyet Üniversitesi
Prof.Dr. Recai Çoşkun -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Remzi Altunışık - Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa Delican -İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Fatih Doğanoglu -Adıyaman Üniversitesi
Prof.Dr. Davut Dursun -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Ekrem Erdem -Erciyes Üniversitesi
Prof.Dr. B. Zafer Erdoğan -Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr. İbrahim Güngör -Akdeniz Üniversitesi
Prof.Dr. Tevfik Güran -İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Alper.E Güvel -Çukurova Üniversitesi
Prof.Dr. Kemal İnat -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Ahmet İncekara - İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Ahmet Kala -İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Mahmut Kartal -Bartın Üniversitesi
Prof.Dr. Cüneyt Koyuncu -Bilecik Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa Özer -Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr. Onur Özsoy -Ankara Üniversitesi
Prof.Dr. Selahattin Sarı -Beykent Üniversitesi
Prof.Dr. Ali Yılmaz - İnönü Üniversitesi
Prof.Dr. Recep Tarı -Kocaeli Üniversitesi
Prof.Dr. Ömer Torlak -Eskişehir Osmaniye Üniversitesi
Prof.Dr. Yusuf Tuna -İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof.Dr. Veysel Ulusoy -İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof.Dr. Hasan Vergil -Zonguldak Karaelmas Üniversitesi
Prof.Dr. Kemal Yıldırım -Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr. Gültekin Yıldız -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Rasim Yılmaz -Namık Kemal Üniversitesi

Prof.Dr. Halil Kalabalık - Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Adem Uğur - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Ersan Bocutoğlu- Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof.Dr. Hamza Al - Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Muzaffer Aydemir -Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof.Dr. Halil İbrahim Aydınllı - Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Yüksel Birinci – Siirt Üniversitesi
Prof.Dr. Hamza Çeştepe -Zonguldak Karaelmas Üniversitesi
Prof.Dr. Kazım Develioğlu -Akdeniz Üniversitesi
Prof.Dr. Burhanettin Duran -İstanbul Şehir Üniversitesi
Prof.Dr. Cem Saatçioğlu -İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Naci Tolga Saruç -İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Fuat Sekmen -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Hasan Tutar -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Habib Yıldız -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Seyit Köse -Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof.Dr. Abdullah Yılmaz - Balıkesir Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa Çalışır -Sakarya Üniversitesi
Doç.Dr. Sezgin Açıkalin -Anadolu Üniversitesi
Doç.Dr. Fehim Bakırcı -Atatürk Üniversitesi
Doç.Dr. Tahsin Bakırtaş -Sakarya Üniversitesi
Doç.Dr. Mahmut Bilen -Sakarya Üniversitesi
Doç.Dr. Yaşar Bülbül -İstanbul Üniversitesi
Doç.Dr. Şuayyip Çalış -Sakarya Üniversitesi
Doç.Dr. Aykut Ekinci -Bilecik Üniversitesi
Doç.Dr. Bekir Gövdere -Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Tuncay Güloğlu - Yalova Üniversitesi
Doç.Dr. Temel Gürdal -Sakarya Üniversitesi
Doç.Dr. Gürkan Haşit -Bilecik Üniversitesi
Doç.Dr. İsa İpçioğlu -Bilecik Üniversitesi
Doç.Dr. Nagihan Oktayer -İstanbul Üniversitesi
Doç.Dr. Abdullah Keskin -Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç.Dr. Handan Yolsal -İstanbul Üniversitesi
Doç.Dr. İbrahim G. Yumuşak -İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

GENDER INEQUALITY IN STUDENTS' MONTHLY ALLOWANCE IN UNIVERSITY LEVEL (A CASE STUDY OF TAKHAR AND BAGHLAN UNIVERSITIES - AFG)

Jamshid YOLCHI

189-199

TÜRKİYE'DE FAİZ ORANI İLE ENFLASYON ORANI ARASINDAKİ İLİŞKİ: 2006-2018

Osman Bahadır SİNAN

200-221

İNSANİ GELİŞİMİŞLİK VE BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: OIC ÜLKELERİ ÜZERİNDE BİR ANALİZ

Esra BALCI/Seyran ÖZCAN

222-235

HİNDİSTAN'DA EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYON İLİŞKİSİ: VAR ANALİZİ VE NEDESELLİK ANALİZİ

Özgür UYSAL

236-251

SİYASAL KATILMAYI ETKİLEYEN SOSYOEKONOMİK FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA- ÇANKIRI ÖRNEĞİ

Gülbüz Özdemir

252-283

**GENDER INEQUALITY IN STUDENTS' MONTHLY ALLOWANCE IN
UNIVERSITY LEVEL
(A CASE STUDY OF TAKHAR AND BAGHLAN UNIVERSITIES - AFG)**

Jamshid YOLCHI¹

Abstract

As gender inequality is one of the major burdens towards social integration and economic activities. There are lots of research in this field, but we do lack of research in the university level. In this context Afghan women in compare to other part of the world, face more discrimination as a result of 40 years of war. The aim of this study is to analyze the differences between boys and girls in family's monthly allowance to them as university students. In this study 331 questionnaires' have been collected from both Takhar (151 questionnaires) and Baghlan (180); Universities' with gender composition of 81 girls and 250 boys. The results from gender divided data shows, that every AFN increase in household income, increases the monthly allowance about 0.038 for girls while boys will experience 0.056 AFN increase, both parameters are in %99 confidence level. Also every additional year of education of father has a positive impact on allowance to girls but the household size affects in negative direction. The results shows that in both universities the girls are facing a discrimination in receiving the monthly allowances. In both Universities the girls are receiving 1052AFN (\$14 as of Jan 2019) less money than boys. Every AFN increase in households' income increase the amount of allowance by 0.014 AFNs. The girls are facing discrimination because of their sex.

Keywords: Gender inequality, Afghanistan, Monthly allowance, Gender Discrimination

**ÜNİVERSİTE DÜZEYİNDE HARÇLIK ÖDENEKLERİNDE TOPLUMSAL
CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ (AFGANİSTAN'IN TAKHAR VE BAGHLAN
ÜNİVERSİTELERİNDE BİR UYGULAMA)**

Özet

Toplumsal Cinsiyet eşitsizliği iktisadi ve sosyal entegrasyona karşı büyük bir engel olarak görülmektedir. Bu konuyla ilgili çok sayıda araştırma bulunduğuna rağmen üniversite düzeyinde çok az inceleme yapılmıştır. Bu bağlamda Afgan kadınları geçen 40 yıllık savaş nedeni büyük oranda dünyanın diğer ülkelerine kıyasla daha fazla ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Bu araştırmanın amacı kız ve erkek çocukların ailelerinden aldıkları aylık ödeneklerinde toplumsal cinsiyetin etkisinin incelenmesidir. Araştırmada toplam 331 anket, Takhar üniversitesi (151 anket) ve Baghlan üniversitesi (180 anket)'den, 81 kız ve 250 erkek olarak toplanmıştır. Verileri toplumsal cinsiyete

¹ Lecturer at Economic Faculty of Badakhshan University, AFG. jamshidyolchi@outlook.com

ayran analizlerin sonuçlara bakılırsa her iki üniversitede kızlar ailelerin aylık ödeneklerinde ayrımcılığa uğramaları görülmektedir. Kızlar için aile gelirinin bir birim yükselmesi aylık ödemeyi 0.038 birim artırırken, erkekler içinse 0.056 birim artışı %99 anlamlılık düzeyinde göstermektedir. Babaların eğitim düzeyi, kızların aileden aldıkları parayı olumlu etkilerken aile sayısı bu durumu olumsuz etkilemektedir. Her iki üniversite için yapılan analizlerin sonucu ise kızların aylık ödemelerinde erkeklere kıyasla 1052 AFN (14\$ ocak 2019) daha az ödeme elde ettikleri görülmektedir. Yani kızlar cinsiyetleri için ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar.

Anahtar sözcükler: *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik, Afganistan, Harçlık Para, Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılık*

1. Introduction

Discrimination against women are covering a wide range of social and individual life in most countries. The women are in a disadvantage position against their male counterparts, as they are receiving less income with same jobs, they have less opportunities to compete with men in order to take jobs, and they are in more vulnerable positions against men when the countries are the less developed ones (Qin, et al., 2016). They are contributing in income (Sheheli, 2012), food security of their household (McCarney, 1991), economic development (Ayferam, 2015), improving livelihood in rural areas (Ahmed, Siwar, & Hj. Idris, 2011), and etc.

Women are contributing to households' income and wellbeing of the family with their economic activities. Their economic activities are fostering the economic growth and income increase in family level (Sheheli, 2012). But despite their positive rule in the economy they are receiving much less care and opportunity in the process of skill development in the early stages of their lives. As they are facing discrimination while attending school and support from the families during the education period both financially and psychologically (Akseer, et al., 2018).

In financial part there is a tendency especially in Afghan society against girls. Their schooling largely affected just by their gender. The widespread idea among Afghan families is that, the girls will leave the father's house and financing the education and any other expenses in them will be wasted, as the families are not directly benefited from their income and economic activities in their future life. This unfair judgment against girls schooling and education is forcing them to be treated as second priority in financing their education period (Akseer, et al., 2018). So, the question is this: there is a discrimination going on against girls, what is the depth of it, when it comes to monthly allowances especially among university students? This paper is going to analyze this

question. For this purpose two public universities namely, Takhar and Baghlan from Northeast of Afghanistan has been chosen for implementing this research.

In the upcoming sections, literature review, data and methodology is described, the empirical findings are in the third section and the paper ends with a conclusion.

2. Literature Review

In Afghanistan, girls have less opportunities to go to school (Akseer, et al., 2018), to find a job and to grab a chance to make a position for herself in the society, which has been managed through centuries by men. In this environment it is hard to be a women (Maletta, 2003). The schooling and education not just related to gender at all, but it has been affected by it. In developing countries the percentage of boys and girls are enrolling in the schools are very low, the drop out are in staggering numbers, and worsen of, if the gender side gets in (Birdsall, Levine, & Ibrahim, 2005).

In global scale there is a tendency towards uncovering the differences between male and female, and discrimination against women; in academic environment. In China, which has experienced a huge migration to the cities in 20th century, the female migrants are earning %26 less than their male counterparts. Alongside that, %88 of wage differences between genders are resulting from discriminatory action against women (Qin, et al., 2016).

The governments are setting law and passing it through legislative institutions in order to level situation and help women for being treated in the public and work place equally. Yet the differences between men and women in the work place still exists. They earn less than man, even it is not legal but, have been marginalized by such kind of behavior. Despite laws, still there is a pay gap and income inequality based on gender exist (Kelsey, 2013).

There have been less research on the field of monthly allowance. The Halifax survey of pocket money in 2015 shows that boys (81%) receive more money than girls (74%) on their weekly money spending. Also boys as weekly average receive more money £6.25 than girls £6.14. But the gap between genders is narrowing from 5% in 2014 to around %1.25 in 2015. Alongside the differences in sex, the survey reveals a regional differences in pocket money too. Children from London receive more money than their counterparts in any corner of the country when the children of midland receive less than others (Halifax-Press-Team, 2015). Which is quit supporting the findings of Furnham and Thomas (1984) about the existence of differences in pocket money because of child's sex.

As it is obvious that there is problems with girls' inclusion in the higher education, the international community has helped the afghan women to stand tall to overcome such gender discrimination handicaps. As an example the Asia Foundation initiated a program of financing the girls with higher scores in the higher education institutions to encourage them to carry on their lessons and financially leveling them with their counterparts (boys) in terms of financing of them.

In this research the other side of the discrimination coin has been analyzed in order to know the reality which exist in every corner of this planet especially in Afghanistan. Despite many problems which women face in Afghanistan, there is a movement through inclusion of them in the society by leveling the path for them to enter to the higher education and universities. The research is aimed to analyze if there is any discrimination against girls in financing their study period in the university.

3. Data and Methodology

The data for this research is gathered from both Takhar and Baghlan University students in September 2017. The total number of the questionnaire is 331 which 180 is from Baghlan University and 151 is from Takhar University. The gender composition of the questionnaires are 81 girl responders and the rest is boys. The OLS method have been used and the results tested in %90, %95 and %99 confidence levels.

In total there is 8 independent variable like gender, household income, household size, father’s education, mother’s education, number of students in the family, marital status and age. The independent variable in this article is the monthly allowance which students’ receive.

In order to do the analysis the following model has been used:

$$\begin{aligned}
 Y = & \beta_0 + \beta_1 income + \beta_2 HHsize + \beta_3 M.status + \beta_4 age + \beta_5 dadedu \\
 & + \beta_6 momedu + \beta_7 numstudent + Var.province \\
 & + \epsilon \dots \dots \dots \dots \dots \dots \dots 1
 \end{aligned}$$

In the model 1, Y stands for monthly allowances of the families (in Afghanis) regressed by, household income (monthly income in Afghanis), household size, marital status (dummy variable married = 1 and 0 otherwise), age of the student (in years), father’s education (in years), mother’s education (in years) and number of students of each family for both boys and girls in separate models. With this model the research is trying to uncover the differences between boys and girls in mentioned independent variables. Also to know the depth of the gender discrimination the model 2 has been used too as follow:

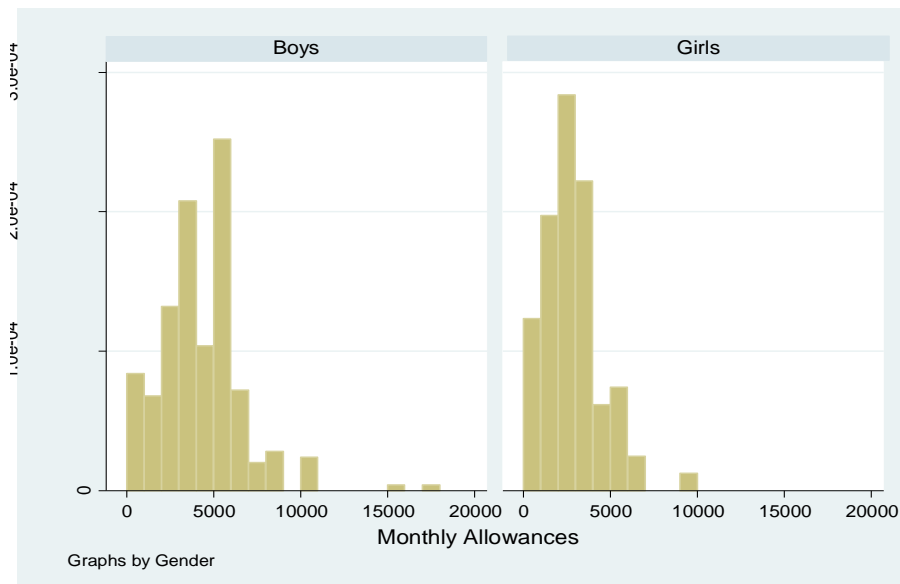
families have one or two students currently. Having less students per family (as Afghans have big families) indicates that in the research area there is a very low tendency towards investing in education. Afghanistan have one of the youngest populations in the world, but as it is clearly indicated in the figure this young generation is receiving much less education care which is not good for the future of the country. Over %49 of the population is under age 15 (Central Statistics Organization, 2014) but up to %70 of the families are having just two of their children as students either in school or higher education.

Variables	Girls		Boys		t-test
	Mean	Std. Dev.	Mean	Std. Dev.	
Pocket money	2417.284	1686.327	3872.6	2400.063	5.0648
income	20475.31	16088.41	24144	22367.4	1.3655
Household size	9.864198	3.077146	10.532	3.974944	1.3832
Marital status	0.1358025	0.3447132	0.164	0.3710184	0.6046
Age	20.87654	2.7856	22.104	2.167018	4.1159
Father education	8.37037	6.690375	8.14	6.568178	-0.2731
Mothers education	4.123457	6.366676	2.98	5.502427	-1.5623
Number of Students	2.592593	1.587276	2.12	1.403381	-2.5488

Table 1 Mean Comparison Between Boys and Girls

Source: Research’s Findings

As shown in table 1 there are differences between girls and boys in monthly allowances from their families. Also there is a significant difference between girls and boys in age and number of students of each family. In other variable there is no statistically significant difference between boys and girls and in conclusion they are the same in lifted variables.

*Figure 1 The distribution of Monthly allowances among boys and girls
Source: research Findings*

As it is clearly indicated in figure1 and figure2 there is an obvious difference between means of monthly allowance of girls and boys. The mean monthly allowance for boys are nearly 3900 AFN when for girls it is 2420 AFN. In conclusion there is a very wide gap between boys and girls as the later receives less money as monthly allowance which will affect the future professional live of them with weak professional endowment.

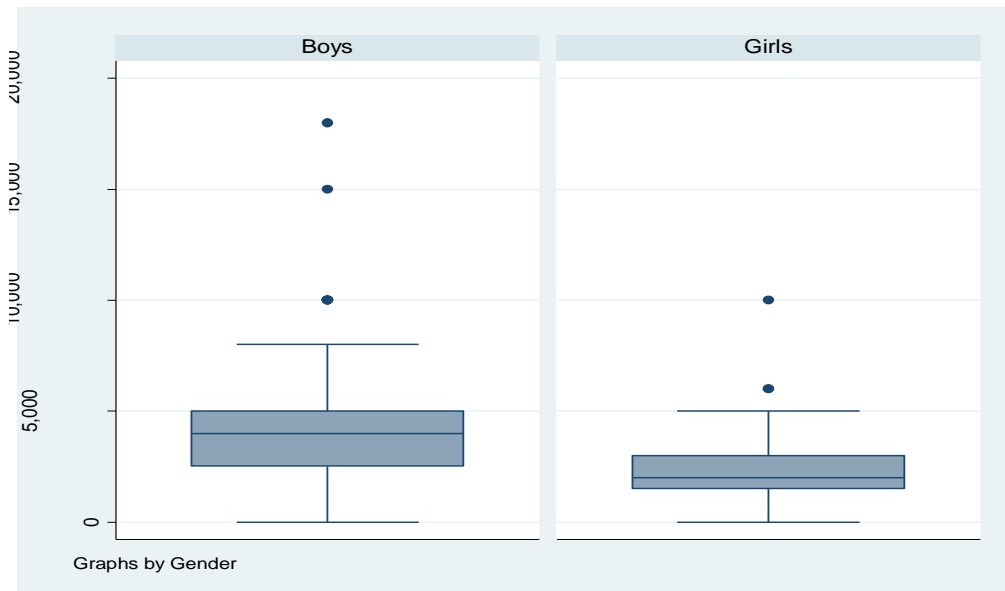

Figure 2 Mean Comparison of Monthly Allowance between Girls and Boys

Source: Research's Findings,

As shown in the **Table 2**, the differences are in household income, household size and father's education. As indicated clearly in the table, every AFN increase in household's income will increase the allowance for girls about 0.038 AFN in contrast in the boys it will increase 0.056 AFN in %99 confidence level as monthly average. In household size, if the families are one member bigger, it will affect the allowances for girls about 115 decrease in monthly allowance as this conclusion is not the boys' case. The families are kind of sacrificing the quality (better education environment for girls) for quantity. The good news is that if there is an increase in father's education, it will increase the monthly allowance for girls about 62AFN. This conclusion is rational one, as more educated fathers are taking more care about their daughters. It is a good news for masculine oriented society of Afghanistan. Which is kind of a positive discrimination against girls.

Table 2 Table Regression Results Based on Gender

Monthly Allowance	Girls	Boys
Income	0.038 (0.011)***	0.056 (0.006)***
Household size	-115.797 (59.513)*	-42.160 (35.428)
Marital status	-591.348 (556.357)	-464.509 (368.067)
Age	-67.955 (80.033)	44.556 (64.731)
Fathers education	61.789 (27.052)**	-33.957 (22.454)
Mothers education	-20.654 (30.549)	35.691 (27.628)
Number of students	-151.140 (113.273)	-143.275 (103.718)
Constant	6,460.851 (1,840.163)***	3,205.938 (1,921.842)*
R^2	0.39	0.38
N	81	250

Source: Research's Findings, SEs are in brackets * $p < 0.1$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$

As it is obvious from the **Table 3**, in the 1st model the girls receive less allowance than boys monthly. The difference is that girls receive 1346 Afghanis less than boys with statistically significance of 99%. This level of significance doesn't changes up to 4th model. But the difference decreases to 1052 Afghanis. Also the income of the family is another variable which affects the level of the monthly allowance to the students. Every Afghani increase in income of the family has a positive impact in monthly allowance to the students nearly 0.014 Afghanis.

Table 3 Regression Results from Both Universities

Monthly Allowances	1 st Model	2 nd Model	3 rd Model	4 th Model ψ
Gender	-1,346.020 (281.37)***	-1,352.548 (283.11)***	-1,306.383 (293.52)***	-1,052.666 (294.52)***
Household income	0.015	0.015	0.015	0.014

	(0.004)***	(0.004)***	(0.004)***	(0.004)***
Household size	32.599 (28.866)	33.778 (29.042)	41.061 (29.653)	33.921 (29.772)
Father's education		6.612 (19.653)	12.801 (20.069)	11.351 (19.784)
Mother's education		4.982 (22.630)	5.202 (22.595)	13.394 (23.245)
Number of students			-148.938 (87.408)*	-109.315 (89.256)
Marital Status			-378.262 (346.162)	-478.869 (342.321)
Age			-15.381 (53.891)	-72.813 (54.597)
Constant	3,134.052 (341.32)***	3,054.139 (382.54)***	3,638.492 (1,221.6)***	4,674.737 (1,851.38)**
R^2	0.13	0.13	0.14	0.25
N	331	331	331	331

Source: Research's Findings, SEs are in brackets * $p < 0.1$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$

^Ψ In the fourth model the dummies for provinces has been added in order to detect the geographical differences.

The larger the number of the students, the families squeeze spending for individuals in model 4th in 90% confidence level. But according to the last model, which has more variables included such as dummies for provinces, the number of the students has no statistically significant impact on pocket money.

5. Conclusion

The discrimination against women are in wide range and exist in every corner of this planet, the matter gets worse when the countries are less developed ones. As a less developed country, women in Afghanistan are facing major obstacles than men in every aspect of their life. This paper have analyzed one part of these problems that women are face to face with it. Today's women are at better position than they have been 18 years ago, but still there is problems like discrimination going on against them when going to school or university. This paper have searched for differences in financing the education period in universities among boys and girls.

The two under researched universities namely Takhar and Baghlan Universities are public and located in North-eastern of Afghanistan. The data has been collected randomly from both universities and analyzed with OLS method in STATA14.

The findings of the research supports the alternative hypothesis and unveils the existence of discrimination against girls. In both universities the girls are receiving less money as monthly allowance than their counterparts.

The regression results from the first models analysis, which the data divided into two parts by gender, indicates that every increase in household monthly income raises the monthly allowance for girls about 0.038 AFN while for boys the increase is about 0.056 AFN and both parameters are at %99 significance level. Although the difference for genders are very obvious. Also household size has a negative impact in the girls' part (at %90 significance level) and neutral in boys. Another result worth mentioning is that every improvement in fathers' education level will increase the monthly allowance for girls. This means that educated dads are helping their daughters' more in their higher education life.

When the dataset analyzed as combination of both universities the gender parameter remains negative at %99 confidence level in favor of boys. In this case the value of parameter -1052 shows that girls are receiving this amount of money less as monthly allowance than boys. The impact of household income parameter is 0.014, which means every increase in income raises the monthly allowance by 0.014AFN in %99 confidence interval. The number of students also have a statistically significant impact on monthly allowance, although by controlling for geographical differences, it deletes out.

The research findings are the same as findings of Halifax survey (2015) and Furnham & Thomas (1984), and shows the presence of discrimination against girls. Also the research reveals another side for existence of discrimination against girls (women in general) in Afghanistan.

6. Bibliography

- Ahmed, F., Siwar, C., & Hj. Idris, N. A. (2011). Contribution of Rural Women to Family Income Through Participation in Microcredit: An Empirical Analysis. *American Journal of Applied Sciences*, 8(3), 238-245.
- Akseer, T., Haidary, M. S., Maxwell-Jones, C., Sadat, S. M., Swift, D., Veenstra, K., & Yousufzai, F. A. (2018). *Afghanistan in 2018, A Survey of the Afghan People*. Kabul: Asian Foundation.
- Ayferam, G. (2015). Assessment of the Roles and Constraints of Women in Economic Development of Ethiopia: The Case of Ambo Town Since 199. *Political Sciences & Public Affairs*, 3(1), 1-11.

- Birdsall, N., Levine, R., & Ibrahim, A. (2005). Towards Universal Primary Education: Investments, Incentives, and Institutions. *European Journal of Education, 40*(3), 337-349.
- Central Statistics Organization. (2014). *National Risk and Vulnerability Assessment 2011-12. Afghanistan Living Condition Surve*. Kabul: CSO.
- Furnham, A., & Thomas, P. (1984). Pocket money: A study of economic education. *British Journal of Developmental Psychology* , 2(3), 205-212. doi:10.1111/j.2044-835X.1984.tb00926.x
- Halifax-Press-Team. (2015). *Children's Pocket Money Falls for the Second Year in a Row*. London: Halifax.
- Kelsey, C. L. (2013). Gender inequality: Empowering women . *Journal of Legal Issues and Cases in Business*, 1-7.
- Maletta, H. (2003). *WOMEN AT WORK: Gender, wealth, wages and employment in rural Afghanistan, 2002-2003*. Kabul: USAID and Federal Republic of Germany.
- McCarney, R. A. (1991). Household Food Security and the Role of Women in Africa. *Third World Legal Studies, 10*, 157-179.
- Qin, M., Brown, J. J., Padmadas, S. S., Li, B., Qi, J., & Falkingham, J. (2016). Gender Inequalities in Employment and Wage Earning Among Internal Labour Migrants in Chinese Cities. *Demographic Research, 34*(6), 175-202.
- Sheheli, S. (2012). *Improving Livelihood of Rural Women through Income Generating Activities in Bangladesh*. Berlin: Humboldt-Universität.

TÜRKİYE'DE FAİZ ORANI İLE ENFLASYON ORANI ARASINDAKİ İLİŞKİ: 2006-2018

Osman Bahadır SİNAN¹

ÖZET

2018 yılında Türkiye'de yaşanan döviz kurunda yukarı yönlü ani dalgalanmanın akabinde enflasyon oranlarında TÜFE'de %25 ve ÜFE'de ise %45'e varan oranlarda artışlar yaşanmıştır. Çalışmanın amacı Türkiye'de faiz oranı ve enflasyon oranı arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Çalışmada, Türkiye'de enflasyon ile faiz oranı arasındaki ilişki 2006:4 – 2018:9 yıllarına ilişkin aylık veriler kullanılarak VAR modeli, Johansen eş bütünleşme testi ve Granger nedensellik testi, aracılığıyla analiz edilmiştir. Yapılan Johansen Eş Bütünleşme testi sonuçlarına göre değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiştir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre de faiz ve enflasyon arasında çift-yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Böylelikle Fisher etkisinin Türkiye'de geçerli olduğu uzun dönemde enflasyonla faiz oranı arasında bir ilişki olduğu saptanmıştır. Döviz kurlarında 2018 yılında yaşanan yükseliş trendin enflasyonu arttırması ve aşırı döviz kurundaki oynaklığın düşürülmesi için faiz oranlarındaki artış zorunlu hale gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Faiz oranı, Döviz Kuru, VAR Modeli

RELATIONSHIP BETWEEN THE EXCHANGE RATE AND INFLATION RATE IN TURKEY 2006-2018

ABSTRACT

After the sudden increases in exchange rates in Turkey during the 2018 lead to 25% in the CPI inflation rate and %45 in the PPI inflation rate. The aim of this study is to examine the relationship between interest rates and inflation rates in Turkey, In this study VAR model analysis, Johansen co-integration test, Granger causality test has been examined for the period 2006.4-2018.9. According to the results of Johansen Co-integration test, a long-term relationship was found between the variables. According to the Granger causality test, a two-way causality relationship between interest rate and inflation rate was determined., Thus it was determined that a stronger Fisher impact is valid for Turkish economy when the monetary interest rate is based as interest rate. The upward trend in exchange rates in 2018 increased the inflation rate and the increase in interest rates became compulsory in order to reduce the excessive exchange rate volatility.

Key words: Inflation rates, Interest rates, VAR Model,

¹ Dr., Sermaye Piyasası Kurulu, bsinan@spk.gov.tr

Bu çalışmada belirtilen görüş ve ifadeler görev yapılan kurumun resmi görüşlerini yansıtmaz.

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı Türkiye için Fisher etkisi olarak bilinen faiz oranları ile beklenen enflasyon oranlarının birlikte hareket ettiklerinin gösterilmesine ilişkin olarak enflasyon oranları ve faiz oranı arasındaki ilişkiyi VAR modeli ve Granger nedensellik testi kullanılarak incelemektir. Çalışma planı dört bölümden oluşmaktadır. İlk olarak enflasyon ve faiz oranı arasındaki etkileşim incelenecektir. İkinci kısımda, konuya ilişkin literatür taraması özetlenmektedir. Üçüncü kısımda ise ekonometrik analiz yapılmakta, son bölümde sonuç ve değerlendirmeler yer almaktadır.

1. Enflasyon -Faiz Oranı İlişkisi

2018 yılının ikinci yarısında Türkiye’de döviz kurunda yukarı yönlü ani dalgalanmanın akabinde enflasyon oranlarında TÜFE’de %25 ve ÜFE’de ise %45’e varan oranlarda artışlar yaşanmıştır. TCMB Eylül ayında politika faiz oranını yüzde 17,75’ten yüzde 24’e yükseltmiştir. (TCMB- Enflasyon Raporu, 2018) Bu artışa mukabil mevduat faizlerinde %25 kredi faizlerinde ise %30'lara doğru bir tırmanış olmuştur. Bu hususta döviz kuru ile enflasyon arasındaki ilişkiyi bir kez daha gündeme getirmiştir.

Enflasyon kelime anlamı olarak “mal ve hizmetlerin fiyatlarında meydana gelen sürekli artış” anlamına gelmektedir. Enflasyonun geçerli olması için fiyatların değil fiyatlar genel düzeyinin artması ve bu artışın sürekli olması gerekmektedir. (Eğilmez, 2012).

Ekonomide faiz, sermayenin başkasına bir süre için ödünç verilmesi karşılığında ödenen bir fiyat olarak tanımlanmaktadır. Para kullanımının bedeli olarak kabul edilirse faiz, sağlam bir ödünç için ödenmesi gereken ve yıllık yüzde ile ifade edilen bir gelirdir. (Samuelson, 1973:296) Faiz oranlarında değişiklik yapılarak ülkelerin makroekonomik dengelerin etkilenmesi mümkün olduğundan Merkez bankaları para politikası silahı olarak faiz oranlarını sıklıkla kullanmaktadır.

Bilindiği üzere Fiyatlar genel düzeyinin sürekli artış halinde olması durumuna enflasyon denilmektedir. Fisher’in miktar teorisine göre ekonomi tam istidam seviyesindeyken para arzındaki artışı fiyatlar genel düzeyini arttırmaktadır. (Fisher, 1963:157)

Fisher’e göre ekonomideki nominal faiz oranları iki etkene bağlıdır. Bunlar reel faiz oranları ve enflasyon oranlarıdır. Fisher’in de dahil olduğu Klasik

iktisatçılar miktar teorisi benimsenmiştir. Yani para arzındaki artış aynı miktarda fiyatlar genel düzeyinde artışa neden olacak ve enflasyon bu oranda artacaktır. Fisher'e göre reel faiz oranları kısa dönemde sabittir. Bu varsayım altında nominal faiz oranlarında artış enflasyon kadar olacaktır. Enflasyon ve nominal faiz oranları arasındaki ilişki Fisher etkisi olarak adlandırılmaktadır. (Mankiw, 2006 s: 92).

Fisher Etkisi çerçevesinde reel faiz oranlarının sabitliği varsayımı altında herhangi bir t zamanında, nominal faiz oranı (i_t) ile enflasyon oranı (π_t) ve dönem sonu reel faiz oranı (r_t) ilişkisi aşağıdaki gibi kolayca gösterilebilir; (Fisher, 1963:162-168)

$$1 + r_t = \frac{1 + i_t}{1 + \pi_t}$$

(1)

Bu eşitlik reel faiz oranı için çözümlerse;

$$r_t = \frac{i_t - \pi_t}{1 + \pi_t}$$

(2)

Bu eşitlikte paydada önemli bir değişme olmadığı düşünülerek payda ihmal edilir, reel faiz oranı sabit varsayılır ve dönem başı enflasyon beklentileri (π_t^e) ile gösterilirse nominal faiz oranı (i_t) aşağıdaki gibi belirlenebilir; (Fisher, 1963:162-168)

$$i_t = r + \pi_t^e$$

(3)

Bununla birlikte beklenen enflasyon oranının gerçekleşen enflasyon oranına eşit olması durumunda enflasyon oranı yerine gerçekleşen enflasyon oranı yazıldığında, reel faiz oranı da;

$$r_t = i_t - \pi_t$$

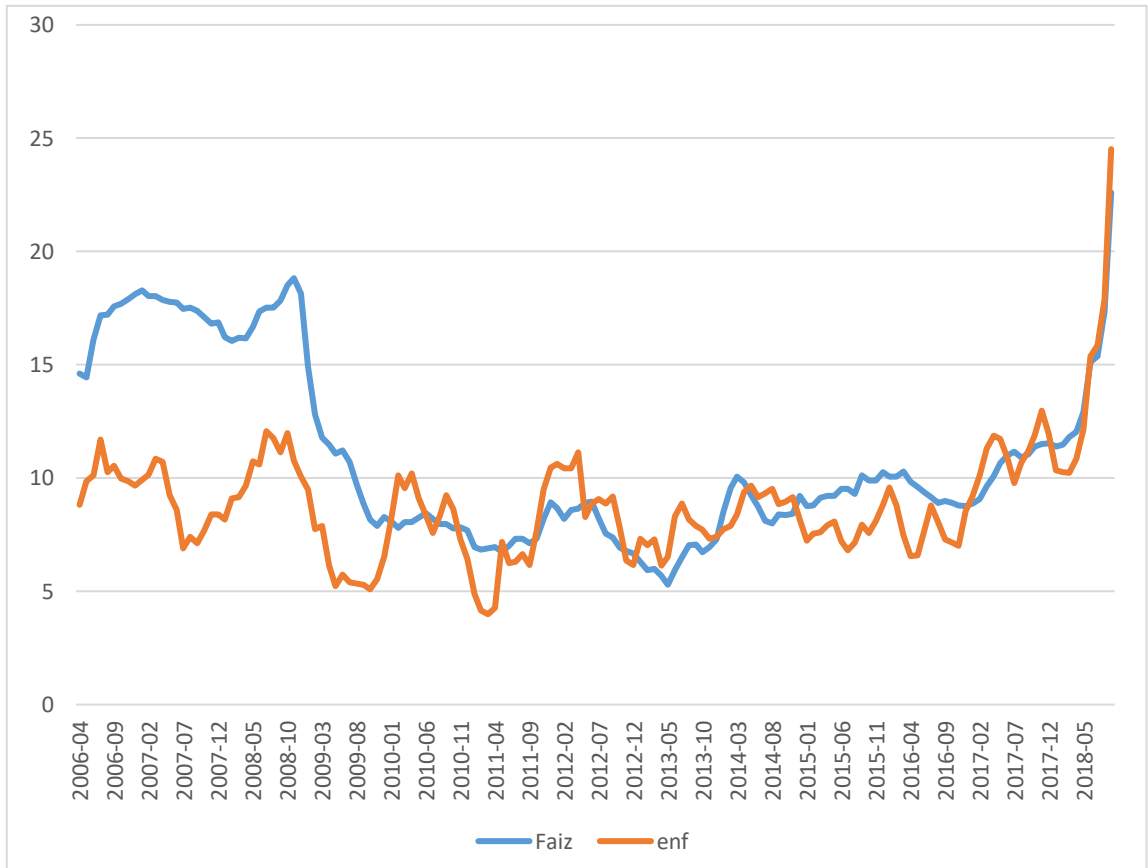
(4)

biçiminde hesaplanmaktadır. Bu bağlamda reel faiz oranı, nominal faiz oranının enflasyondan çıkarılmasıyla elde edildiğinden Fisher Etkisinin varlığının kabul edilmesi, reel faiz oranının sabit- olmasını gerektirmektedir;

Grafik 1'de ülkemizde faiz ve enflasyona ilişkin son 12 yıllık dönemdeki gerçekleşen veriler yer almaktadır. Grafikte faiz oranları ile enflasyon serilerinin birlikte hareket ettiği daha net gözükmemektedir. 2006-2011 döneminde faiz oranlarının enflasyonun oranlarının üzerinde seyretmesine rağmen 2012 başından itibaren

enflasyon oranlarının bazı dönemlerde faiz oranlarının üzerinde kaldığı görülmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden birinin bu dönemlerde TCMB'nin faiz artışını beklenenden daha az seviyelerden gerçekleştirmesi neticesinde mevduat bankalarının da mevduat faizlerinin enflasyonun altındaki oranlarda vermesinden kaynaklanmaktadır. İçinde bulunduğumuz 2018 yılının ikinci yarısında enflasyon oranının %17'den %22,6 ya yükseltilmesinin ardından Mevduat faizlerinin'de %17'lerden %24'lere çıktığı görülmektedir. Bu artışta TCMB Eylül ayında politika faiz oranını yüzde 17,75'ten yüzde 24'e yükseltmesinin de büyük etkisi bulunmaktadır.

Grafik 1 . Son 12 yılda Faiz ve Enflasyonun Gelişimi

Merkez Bankası 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçildiğini ilan etmiş ve enflasyon hedefi “nokta hedef” olarak belirlenmiştir. 2006- 2009 yılları arasındaki dönemde enflasyon hedeflerinin tutturulamaması nedeniyle enflasyon hedeflemesinin çıpa olma fonksiyonunun zayıflamasına neden olmuştur. (Özatay2009, 58). Bu zayıflamada 2008 yılında yaşanan küresel kriz ve 2009 yılında başlayan Avrupa borç krizinin etkileri de hissedilmiştir. Bunlarında etkisiyle 2010 yılının sonlarından itibaren uygulanan para politikasında faiz koridoru aracı önemli

bir rol oynamaya başlamıştır. (Kara, 2012) Uygulamada faiz koridorunun geniş bırakılması, TCMB'nin likidite operasyonlarıyla gecelik piyasada oluşan faizleri (birsonraki resmi Kurul toplantısını beklemeden) kısa süre içinde önemli miktarlarda değiştirebilmesine olanak tanımaktadır(Kara, 2012) Bu operasyonel yapının bir gereği olarak piyasa faizleri, faiz koridorunda oluşur. TCMB bu fonlamayı bir haftalık repo aracılığıyla yaptığından, bir hafta vadeli repo faizi, "politika faizi" olarak adlandırılmaktadır. Bu doğrultuda faiz koridoru politika faizi etrafında simetrik ve dar bir bant olarak tanımlanmakta ve pasif bir rol üstlenmektedir. Ancak TCMB faiz koridorunu aktif bir araç olarak kullanmaktadır. (Gaçener ve Kaya, 2014: 11-12).

Ancak 2018 yılında yaşanan aşırı döviz kuru artışı sonucunda enflasyon oranı artışına karşın 2018 yıl Eylül ayında faiz koridoru" olarak adlandırılan ve gecelik borç verme ve gecelik borçlanma faizleri arasında dalgalanan günlük borçlanma maliyetleri yerine tek bir faiz oranının ilan edilerek geçerli olacağı modele geçilmiştir.

Döviz kuru oynaklığının 2018 yılında yüksek seyretmesi enflasyon görünümü üzerindeki riskleri arttırmaktadır. Ağustos ayında döviz kurlarında gözlenen sert değer kaybı, uzun vadeli enflasyon beklentileri ile enflasyon belirsizliğinin artmasına neden olmuştur. Eylül ayında güçlü bir parasal sıkılaştırma yaparak politika faiz oranını 625 baz puan artırılmış bu artışın etkisiyle enflasyon telafileri azalış eğilimine girmiştir. Enflasyonun ve ülke risk priminin yüksek seviyelerde bulunması nedeniyle, makroekonomik dengelenme sürecinde uygulanan politikaların, enflasyonu azaltıcı tesirinin etkisinin yeterince hızlı ve etkin bir şekilde hayata geçmemesi durumunda enflasyonla mücadeleyi zorlaştırması söz konusu olabilecektir. (TCMB Enflasyon Raporu, 2018: 45).

Enflasyon beklentilerin olduğu dönemlerde de faiz kararlarının bu beklentiye göre oluşturulması beklenmelidir. Bu gibi durumlarda bireylerin para ikamesine giderek döviz taleplerini arttırmaları ya da spekülasyon amacıyla yabancıların döviz talebini arttırmaları beklenenden daha yüksek faiz artışlarını da gündeme getirebilmektedir. Yine jeopolitik risklerden kaynaklanan ülke riskindeki artışlarda enflasyonla mücadeleyi olumsuz etkileyen faktörler arasındadır. Özellikle enflasyona yönelik beklentilerin kırılmaması enflasyon oranındaki düşüşü etkileyen ana etkenler arasında yer almaktadır.

Dolayısıyla Türkiye'de enflasyon ve faiz oranı arasında çok güçlü bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

2. Literatürde Yapılan Çalışmalar

Literatürde enflasyon oranı ile faiz arasındaki ilişkinin tespitine yönelik uluslararası düzeyde ve Türkiye’de yapılan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı Fisher Hipotezinin varlığını desteklerken bir kısmı reddeden bulgu ve sonuçlara ulaşmıştır. Türkiye’de yapılan çalışmaların başlıcaları aşağıdaki gibidir.

Çakmak, Aksu ve Başar (2001), Türkiye için yapmış oldukları çalışmada, 1989:01-2001:07 dönemi için üçer aylık enflasyon ve faiz oranları serileriyle VAR modeli ve Granger nedensellik testi kullanmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre Fisher Etkisinin Türkiye için geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan Granger nedensellik testi sonuçlarına göre Faiz oranlarının fiyatlar genel düzeyi üzerindeki etkisi oldukça zayıf bulunmakla birlikte fiyatlar genel düzeyinin faizler üzerinde önemli bir etkisi olduğu saptanmıştır.

Alçam (2003) , Türkiye için yapmış oldukları çalışmada 1987:02-2002:04 dönemi için üçer aylık enflasyon ve faiz oranı verileriyle Reset, White, ARCH ve Jarque-Bera testleri kullanmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre faiz oranlarının enflasyon oranları üzerinde doğrudan herhangi bir etkinin olmadığı, buna karşılık enflasyon oranlarının faiz oranlarının oluşumunda etkili olduğu, Fisher etkisinin Türkiye’de geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Turgutlu (2004) Türkiye için yapmış oldukları çalışmada 1987-2003 dönemine ait üçer aylık enflasyon ve faiz oranı verileriyle Engle-Granger koentegrasyon testi yanı sıra parçalı durağanlık ve parçalı koentegrasyon analizlerini kullanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Engle-Granger testine göre Fisher Etkisi ret edilirken, parçalı koentegrasyon analizinde Fisher Etkisinin varlığını destekleyen sonuçlar elde edilmiştir.

Bolatoğlu (2006), Türkiye için yapmış olduğu çalışmasında 1990.1-2005.4 dönemine ait aylık verileriyle Engle-Granger koentegrasyon testi, Johansen- Juselus koentegrasyon analizlerini kullanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Türkiye için Fisher etkisinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şimşek ve Kadılar (2006), Türkiye için yapmış oldukları çalışmada 1987(1)-2004(4) dönemine ilişkin enflasyon ve faiz oranı verileriyle Pesaran vd. (2001) tarafından önerilen eşbütünleşmeye ARDL yaklaşımı kullanılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Fisher Etkisinin varlığını destekleyen sonuçlar elde edilmiştir

Yılcı (2009), 1989:01-2008:01 dönemine ait üçer aylık enflasyon ve nominal faiz oranı verileriyle VAR Modeli kullanarak doğrusal olmayan

eşbütünleşme analizi ve Engle-Granger testini de kullanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Fisher Etkisinin geçerli olmadığı sonucuna varılmıştır.

İncekara ve diğerleri (2012) çalışmalarında 1989:01-2011:04 dönemine ait enflasyon ve nominal faiz oranı verileriyle VAR modeli ve Johansen eş bütünleşme testini kullanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Fisher Etkisinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Arısoy (2013) çalışmasında, 1987-2010 yılları için 3 aylık enflasyon ve nominal faiz oranı verileriyle Kalman Filtresine yer verdiği eş bütünleşme analizini kullanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Fisher Etkisinin geçerliliğini doğrulayan zayıf bulguların elde edildiği sonucuna ulaşmışlardır.

Mercan (2013), çalışmasında 1992-2013 dönemi aylık faiz oranı ve enflasyon oranı verileriyle ARDL Sınır Test yöntemini kullanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Fisher Etkisinin geçerliliğini doğrulayan bir sonuç elde edilmemiştir.

Kanca ve diğerleri (2014) çalışmalarında, Türkiye ekonomisinde 1980-2013 dönemi yıllık verileriyle yıllık enflasyon ve faiz oranı verileriyle VAR modeli ve Johansen eş bütünleşme testi, Granger nedensellik testini kullanmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre enflasyon oranından faiz oranlarına (yıllık tasarruf mevduatı faiz oranı) doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Köksel ve Destek (2014) 2002:01-2014:12 dönemi için aylık enflasyon ve faiz oranı verileriyle VECM (Vektör Hata Düzeltme Modeli) Granger Nedensellik testini ve yapısal kırılmalı eş-bütünleşme analizini kullanmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre kırılmalarında enflasyonun nominal faiz oranını etkilediği sonucuna varılmıştır.

Atgür ve Altay (2015) Türkiye ekonomisi için 2004-2013 dönemi aylık verileriyle enflasyon ve faiz oranı verileriyle Johansen, Lütkepohl-Saikkonen Eşbütünleşme Testleri ve Dinamik En Küçük Kareler (DOLS) yöntemini kullanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Fisher Etkisinin geçerliliğini doğrulayan enflasyon (ENF) ve nominal faiz oranı (NFO) değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuştur.

Akıncı ve Yılmaz (2016) 1980-2012 dönemi yıllık enflasyon ve faiz oranı verileriyle Dinamik En Küçük Kareler (DOLS) Johansen-Juselius eşbütünleşme testi, Granger nedensellik testi kullanmışlardır. Çalışmada kullanılan Genelleştirilmiş Momentler Metodu sonuçlarına göre Fisher Hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Tunalı ve Erönel (2016) Türkiye ekonomisi için 2003:01-2014:02 dönemi aylık nominal mevduat faiz oranları ile tüketici fiyat endeksi verileriyle Gregory-Hansen eşbütünleşme testi kullanmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre Fisher Hipotezinin uzun dönemde etkili olup kısa dönemde ise etkili değildir.

Gürüş vd. (2016) 2003:01-2012:12 dönemi için aylık enflasyon ve nominal faiz oranı verileriyle ARDL testi kullanmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre Fisher Hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Lebe ve Özalp (2016) 1970:01-2014:04 dönemi için aylık enflasyon ve faiz oranı verileriyle ARDL testi kullanmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre kısa dönemde ve uzun dönemde Fisher Hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Başar ve Karakuş(2017) 2004:12-2016:12 donemi için aylık enflasyon ve faiz oranı verileriyle Johansen (1990) eşbutunleşme testi, Granger nedensellik testi kullanmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre uzun dönemde Fisher Hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Alper (2017) 1973-2016 dönemi için yıllık enflasyon ve nominal faiz oranı verileriyle Bayer-Hanck eş bütünleşme testi kullanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, Türkiye’de Fisher etkisinin geçerli olmakla birlikte, bu etkinin zayıf olduğu sonucuna varılmıştır.

Demirgil ve Türkay (2018) 2003:01-2017:01 dönemi için aylık enflasyon ve faiz oranı verileriyle ARDL testi ve Toda Yamamota testi kullanmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre kısa dönemde ve uzun dönemde Fisher Hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Pınar Ve Erdal(2018) 2006:01-2016:12 dönemi için aylık enflasyon ve faiz oranı verileriyle Johansen eşbütünleşme analizi, hata düzeltme modeli ve Granger nedensellik testi kullanmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre Fisher etkisinin uzun dönemde bütün faiz oranları için geçerli olduğunu, kısa dönemde ise sadece Hazine tahvili faiz oranı için geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

4. Veri - Ekonometrik Yöntem ve Bulgular

Türkiye için Fisher Hipotezinin test edildiği bu çalışmada, enflasyon hedeflemesi dönemini kapsayan 2006:04-2018:9 dönemlerine ait aylık, nominal faiz oranları ve enflasyon oranları verileri kullanılmıştır. Veriler Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden elde edilmiştir. Nominal faiz oranlarına karşılık oniki aya kadar vadeli, Bankalarca TL Üzerinden Açılan Mevduatlara Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranları, enflasyon

oranlarına karşılık ise 2003 yılı bazlı (2003=100) Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) kullanılmıştır. Modeller tahmin edilirken Eviews 8. programından yararlanılmıştır

Analizde Johansen Eş Bütünleşme testi, Granger nedensellik testi, etki tepki analizi, Varyans ayrıştırması kullanılmıştır.

Değişkenler arasındaki ilişkileri analiz edebilmek için ilk olarak serilerin durağan olup olmadığının araştırılması gerekmektedir. Zaman serilerinin durağanlığı genişletilmiş Dickey Fuller Testi (ADF) yardımı ile incelenmiştir. Tablo 1' de genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 1. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken (SIC)	Düzye Değerleri			1. Derece Düzye Değerleri		
	ADF İstatistiği	Mac Kinnon Kritik Değeri (%5)	P Değeri	ADF İstatistiği	Mac Kinnon Kritik Değeri (%5)	P Değeri
Faiz(trend intercept)	1,03	-3,44	0,99	-3,92	-3,44	0,01
TÜFE(trend intercept)	-0,06	-3,44	0,99	-7,80	-3,44	0,00

Değişkenlerin seviyelerine uygulanan ADF test sonuçları, değişkenlerin düzey değerlerinin durağan olmadığını ancak 1. derecede durağanlık şartı sağlandığını göstermektedir.

Dönemde yapısal kırılma olup olmadığının tespit edilmesi için değişkenlerdeki yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testlerinden Zivot-Andrews(1992) uygulanmıştır. Peron(1989) kırılma zamanını dışsal olarak modelde kullanırken , Zivot-Andrews(1992) yaklaşımında kırılma zamanı model tarafından içsel olarak tahmin edilmektedir. Zivot-Andrews(1992) yaklaşımında birim kök testi için uygulanacak regresyon denklemleri aşağıdaki modellerde tahmin edilmektedir. (Sevüktekin, Nargeleçekenler, 2010:431-433).

Model A

$$Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \gamma_2 DVU_t(\hat{\lambda}) + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t$$

Model B

$$Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \gamma_3 DVT_t^*(\lambda) + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t$$

Model C

$$Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \gamma_2 DVU_t(\lambda) + \gamma_3 DVT_t^*(\lambda) + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t$$

Model A düzey seviyesinde, Model B trend seviyesinde, Model C ise hem trend hem de düzeyde görülen yapısal kırılmayı açıklamaktadır. $t=1,2,3,..T$ zamanı, TB kırılma zamanı, $\lambda = TB/T$ kırılma yansımasını(noktasını) göstermektedir. DVU , $t > T\lambda$ iken 1, $t \leq T\lambda$ olduğunda 0 değerini alan ve sabit terimdeki yapısal değişimi gösteren, DVT ise $t > T\lambda$ iken $t - T\lambda$, tersinde($t \leq T\lambda$) olduğunda sıfır değerini alan ve trend içerisinde meydana gelen yapısal değişimi gösteren kukla değişkenlerdir. Yapısal kırılma tarihi, λ 'nin minimum olduğu değerler tarafından $TB = T\lambda$ olarak belirlenir. Burada λ 'nın değeri $2/T$ 'den $(T-1)/T$ 'ye kadar değişebilmektedir. Dolayısıyla *min-t istatistiğini* bulmak için T-2 tane regresyon modeli tahmin edilmelidir. Bulunan *min-t istatistiği* Zivot-Andrews(1992) makalesindeki asimptotik dağılımın kritik tablo değerleriyle karşılaştırılır (Zivot ve Andrews, 1992:256-257).

Bulunan *min-t istatistiğinin* Zivot-Andrews kritik değerinden mutlak değerce küçük olması halinde, yapısal kırılma olmadan serinin birim kök içerdiğini gösteren temel hipotez(H_0) kabul edilir. Zivot-Andrews(1992) yaklaşımında üç model içinde H_0 hipotezi; yapısal kırılma yok ve seriler $I(1)$ rassal yürüyüş modeli olmaktadır. Zivot-Andrews(1992)'in amacı trend durağanlığı yansıtan H_1 hipotezi için en fazla nispi kırılma yansımasını(λ) tahmin etmektir (Hepaktan, 2016:85-86)

Tablo2. Zivot-Andrews Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Model A	Kırılma Tarihi(A)	Model B	Kırılma Tarihi(B)	Model C	Kırılma Tarihi(C)
Faiz	-1,05	2008.12	-1,33	2006.11	-1,08	2008.12
Enflasyon	-1,2	2016.11	-2,69	2016.11	-2,65	2016.11
Kritik değerler	Model A		Model B		Model C	
1%	-5.34		-4.80		-5.57	
5%	-4.93		-4.42		-5.08	
10%	-4.58		-4.11		-4.82	

Tablo 3 sonuçlarına göre, Faiz ve TÜFE değişkeni %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde bulunan *min-t istatistiğinin* Zivot-Andrews kritik değerinden mutlak değerce küçük olması nedeniyle yapısal kırılma yaşanmayan serilerdir. Dolayısıyla yapısal kırılma probleminin bulunmadığı görülmektedir.

Johannsen Eş Bütünleşme Testi

Değişkenlerin durağanlık durumu sağlandıktan sonra, bu değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olup olmadığının araştırılması gerekmektedir. Bu çalışmada değişkenler düzey değerlerinde durağan oldukları için uzun dönemi ilişkinin tespitinde Johansen eşbütünleşme yöntemi kullanılmaktadır. Johansen eşbütünleşme yönteminin 1. derecede durağanlık şartı sağlanan değişkenler için kullanılması uygundur. Ayrıca çalışmada nedensellik hakkında bilgi sahibi olunmak için Granger nedensellik testi yapılmasının uygun olacağı sonucuna varılmıştır.

Değişkenlerin zaman serisi özellikleri incelendikten sonraki adımı, söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olup olmadığının incelenmesi oluşturmaktadır. Bu çalışmada değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin varlığı Johansen eşbütünleşme yöntemi ile araştırılmıştır. Johansen (1988) ve Johansen ve Juselius (1990), değişkenler arasındaki uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını test etmek için *en büyük özdeğer (maximum eigen value)* ve *iz (trace)* istatistiklerini kullanmaktadırlar. Johansen eşbütünleşme testiyle değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki araştırılırken oluşturulan VAR (Vector Autoregressive) modelinde önemli bir rolü olan gecikme sayısı uygun testlerin optimum gecikme uzunluğu önceden açıklandığı gibi SC (Schwarz) bilgi kriteri kullanılarak araştırılmaktadır.

Bu çerçevede değişkenler arasında VAR süreci işletilerek en uygun gecikme uzunluğu tespit edilmiştir. Buna göre 5 gecikme uzunluğu optimal gecikme uzunluğu olarak tespit edilmiştir. 5. Gecikme uzunluğu normal dağılıma sahip otokorelasyon sorunu içermeyen en uygun gecikme uzunluğudur.

Sonraki aşamada eş-bütünleşme testinin yapılmasında uygun model spesifikasyonunun belirlenmesi için Akaike ve Schwartz kriterlerine bakılarak uygun modelin 5 olduğu anlaşılmıştır (Sabit Var, Trend Yok).

Tablo 3: Uygun Modelin Tahmin

	Sabit Yok Trend Yok	Sabit Var Trend Yok	Linear Sabit Var Trend Yok	Linear Sabit Var Trend Var	Quadratic Sabit Var Trend Var
0	-2.944.156	-2.944.156	-2.938.268	-2.938.268	-2.912.668

1	-2.922.777	-2.884.482	-2.879.350	-2.876.488	-2.853.425
2	-2.917.924	-2.879.280	-2.879.280	-2.847.079	-2.847.079
Akaike Information Criteria by Rank (Rows) And Model (Columns)					
0	4.366.883	4.366.883	4.386.483	4.386.483	4.378.705
1	4.392.746	4.353.448	4.360.208	4.370.122	4.351979*
2	4.441.562	4.415.666	4.415.666	4.398.721	4.398.721
Scwartz Criteria by Rank (Rows) And Model (Columns)					
0	4.779357*	4.779357*	4.840.205	4.840.205	4.873.674
1	4.887.715	4.869.040	4.896.425	4.926.962	4.929.443
2	5.019.025	5.034.377	5.034.377	5.058.680	5.058.680

Son aşamada yapılan Johansen Eş Bütünleşme Testi sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 4. Johansen Eş-Bütünleşme Test Sonuçları

Hipotezler	Eş Bütünleşme Vektör Sayısı			
		İz testi	Kritik Değer(%5)	Olasılık
$H_0: r=0, H_1: r=1$	Hiç*	2.096.654	1.839.771	0.0214
$H_0: r \leq 1, H_1: r=2$	En Fazla 1	2.413.566	3.841.466	0.1203
Maksimum Öz Değer Kritik Değer(%5) Olasılık				
$H_0: r=0, H_1: r \geq 1$	Hiç*	1.855.298	1.714.769	0.0311
$H_0: r \leq 1, H_1: r \geq 2$	En Fazla 1	2.413.566	3.841.466	0.1203

*Trace (iz) istatistiği 0.05 anlamlılık düzeyinde eş bütünleşik bir adet vektör bulunduğunu göstermektedir.

*En Büyük Özdeğer istatistiği 0.05 düzeyinde eş bütünleşik bir adet vektör bulunduğunu Göstermektedir.

Analiz doğrultusunda, $r=0$ hipotezi reddedilmekte, $r \leq 1$ hipotezleri ise, reddedilmemektedir. Analiz sonucunda 0.05 anlamlılık düzeyinde birden fazla vektörün bulunduğu, faiz oranı ile enflasyon oranı arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu sonucuna varılmıştır.

Johansen eş-bütünleşme test sonuçlarına göre değişkenler arasında bir eş-bütünleşme ilişkisinin olmadığı görülmektedir. Bu durum serilerin uzun dönemde birlikte hareket etmeleri sonucunu doğurmaktadır. Uzun dönemde Türkiye’de enflasyon oranı ile faiz oranı arasında bir ilişki bulunmaktadır. En az bir eş bütünleşme olduğundan hata düzeltme modeline gidilmesi gerekmektedir.

Hata Düzeltme Modeli

Eş-bütünleşik değişkenlerin göze çarpan bir prensibi zaman içerisinde uzun dönem dengesinde sapmalar meydana gelmesidir. Model uzun dönem dengesine tekrar ulaşabilmesi için değişkenlerden bazılarının bunu sağlayacak durumda olması

gerekmektedir. Hata düzeltme modelinde sistemdeki değişkenlerin kısa dönem dinamikleri dengedeki sapmadan etkilenmektedir (Şahbaz, 2009) Hata düzeltme parametresi, model dinamiğini dengede tutmaya yarar ve değişkenleri uzun dönem denge değerine doğru yakınlaşmaya zorlamaktadır. Hata düzeltme parametresinin katsayısının istatistiksel açıdan anlamlı çıkması, sapmanın varlığını gösterir. Katsayının büyüklüğü ise uzun dönem denge değerine doğru yaklaşma hızının bir göstergesidir. Uygulamada, hata düzeltme parametresinin negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı olması beklenir. Bu durumda, değişkenlerin uzun dönem denge değerine doğru hareketinin olacağı ifade edilmektedir. Denge durumundan kısa dönemli sapmalar hata düzeltme parametresinin katsayısının büyüklüğüne bağlı olarak düzeltilecektir (Enders,1995).

Tablo- 5: Hata Giderme Modeli Sonuçları

	FAİZ	HATA(-1)	C
Katsayı	0,30	0,90	5,43
St Hata	0,02	0,06	0,30
t (değ)	1,17	1,41	1,80
P değeri	0,000	0,000	0,000
R2 0,67, F=1,54, F(Prob)=0,0000			

Yukarıdaki tabloda hata düzeltme terimi pozitif ve değişkenler istatistiksel olarak anlamlı olmadığı için hata düzeltme mekanizması çalışmamaktadır. Bir dönemde meydana gelen dengesizlik sonraki dönemde ya da dönemlerde düzelmeyecektir.

3.2.Granger Nedensellik Testi

Granger (1969) nedensellik testi, iki değişken arasındaki ilişkinin varlığını tespit edilmesinde kullanılan en etkili testlerden biridir. Neden-etki düşüncesi ile yakın ilişkisi bulunmaktadır. Granger nedensellik testine başlanmadan önce serilerde durağanlık şartının sağlanması gerekmektedir.

Granger nedensellik testi için aşağıdaki gibi X_t ve Y_t gibi iki durağan zaman serisinin bulunması gerekmektedir (Granger,1969:431)

$$X_t = \sum_{j=1}^m a_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m b_j Y_{t-j} + \varepsilon_t$$

$$Y_t = \sum_{j=1}^m c_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m d_j Y_{t-j} + \eta_t$$

t ε ve η hata terimleri, aralarında ilişki olmayan serilerdir. Granger (1969)'ın nedensellik tanımına göre Y_t 'nin X_t 'ye Granger nedensel olabilmesi için j b sıfırdan farklı olmalıdır. Benzer olarak X_t 'nin Y_t 'ye Granger nedensel olabilmesi için j c sıfırdan farklı olmalıdır. Bu şartların her ikisinin de sağlanması halinde iki yönlü karşılıklı nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna varılmaktadır. Granger nedensellik şartının gerçekleşip gerçekleşmediğine yönelik olarak F testi ve Wald testi yapılmaktadır.

VAR Modeli temelli Granger nedensellik testi sonuçları aşağıda Tablo 5'de yer almaktadır. VAR analizine dayalı Granger nedensellik testinde LR ve AIC istatistiklerine dayalı olarak gecikme 1 olarak seçilmiştir.

Tablo 6: VAR Granger Nedensellik ve Blok Dışsallık Wald Testi			
Bağımlı Değişken Faiz			
Dışlanan	Chi-sq	df	Prob.
Enflasyon Oranı(TÜFE)	14.69487	2	0.0006
All	14.69487	2	0.0006
Bağımlı Değişken Enflasyon Oranı(TÜFE)			
Dışlanan	Chi-sq	df	Prob.
Faiz	8.676192	2	0,0131
All	8.676192	2	0,0131

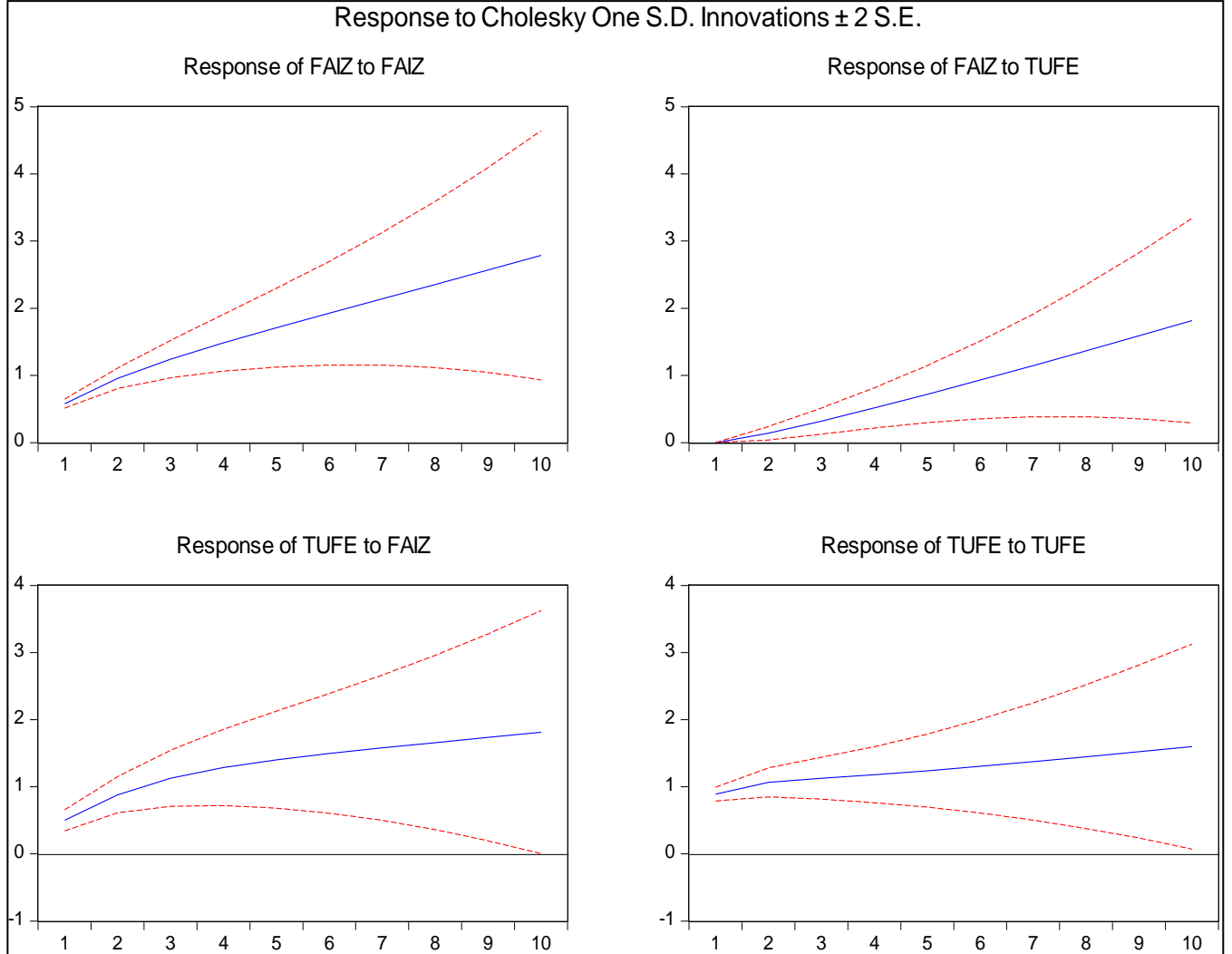
Yapılan analiz sonucundaiki testte olasılık değeri de %5 anlamlılık düzeyinden küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmektedir. Analiz sonuçlarına göre faizle enflasyon oranı arasında çift-yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

3.3 Etki-Tepki ve Varyans Ayrıştırması Analizleri

Enflasyon oranı ile faiz arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğundan sonra değişkenlerin karşılıklı etkileşimlerinin araştırılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırma analizleri kullanılmıştır. Etki-tepki analizinde içsel değişkenlerin birinde ortaya çıkan bir birimlik şokun diğer değişken üzerinde ne tür bir etki yarattığı incelenmektedir.

Aşağıda yer alan grafiklerde dikey eksenlerde ilgili değişkene verilen bir standart sapmalı artış şokuna değişkenin kendisinin ve diğer değişkenin verdiği tepkiye ilişkin bilgiler, yatay ekseninde ise şokun ortaya çıkmasının izleyen 10 çeyrek dönem bilgisi yer almaktadır. Şekildeki kesikli çizgiler bir standart sapmalı güven aralığını, düz çizgiler nokta tahmini işaret etmektedir.

Tablo 7: Etki –Tepki Analiz

Tablo 7 'de görüldüğü üzere faiz oranının kendi şokuna tepkisi başlangıç döneminden itibaren artmakta ve sonraki dönemlerde devam etmektedir. Yine enflasyon oranında meydana gelen bir standart sapmalı şoka faiz oranı ilk dönemden itibaren artan yönde tepki vermektedir. 2'inci dönemden itibaren bu tepki giderek azalmaktadır. Faizde meydana gelen şoka ise enflasyon oranı ilk dönemde ani tepki vermekte daha sonraki dönemlerde bu tepki biraz azalmakla birlikte devam etmektedir.

Tablo 8 VAR Modeli Varyans Ayrıştırması Sonuçları

Faiz İçin Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E	FAİZ	TUFE
1	0.578710	1.000.000	0.000000
2	1.125.751	9.849.636	1.503.643
3	1.705.959	9.587.216	4.127.839
4	2.319.745	9.284.623	7.153.768
5	2.970.150	8.975.782	1.024.218
6	3.660.098	8.677.964	1.322.036
7	4.391.729	8.399.525	1.600.475
8	5.166.431	8.143.768	1.856.232
9	5.985.041	7.911.171	2.088.829
10	6.848.033	7.700.732	2.299.268

TÜFE İçin Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E	FAİZ	TUFE
1	1.020.36 9	2.391.83 5	7.608.16 5
2	1.716.60 5	3.473.86 0	6.526.14 0
3	2.340.03 2	4.178.19 0	5.821.81 0
4	2.918.18 6	4.625.84 1	5.374.15 9
5	3.466.09 7	4.913.61 7	5.086.38 3
6	3.994.00 2	5.102.45 3	4.897.54 7
7	4.509.33 2	5.228.82 1	4.771.17 9
8	5.017.58 8	5.314.65 2	4.685.34 8
9	5.522.89 3	5.373.42 3	4.626.57 7
10	6.028.37 8	5.413.64 8	4.586.35 2

Tablo 8 'de sunulan varyans ayrıştırması analizi sonuçlarına göre faizin gelecek dönemler için tahmin hata varyansı içinde büyüme hızının payı 2. dönemde %1,5 iken bu pay 3. dönemde %4,1 'ye yükselmiştir. Daha sonraki dönemlerde azalışa geçmiştir. TÜFE oranının tahmin hata varyansı içinde faizn payı ise 1. Dönemde %76 iken 10. dönemde da yaklaşık olarak %45,8 düzeyindedir.

Tablo 8'de yer alan varyans ayrıştırması analizine göre TÜFE(enflasyon) verisinin birinci dönemde %76,1'sı kendisinden oluşmakta, %23,9'u faizdeki değişimlerden kaynaklanmaktadır.

Bu çerçevede Türkiye'de enflasyon oranı ile faiz oranı arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır.

SONUÇ:

Çalışmada, Türkiye'de mevduat faiz oranları enflasyon arasındaki ilişki 2006.4-2018.8 dönemi için aylık veriler kullanarak VAR modeli, Johansen Eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi aracılığıyla analiz edilmiştir. Nominal faiz oranlarına karşılık oniki aya kadar vadeli, Bankalarca TL Üzerinden Açılan Mevduatlara Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranları, enflasyon oranlarına karşılık ise 2003 yılı bazlı (2003=100) Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) kullanılmıştır.

Değişkenlerin seviyelerine uygulanan ADF test sonuçları, değişkenlerin düzey değerlerinin durağan olmadığını ancak 1. derecede durağanlık şartı sağlandığını göstermektedir.

Bu çalışmada Fisher Etkisinin 2006-2018 döneminde Türkiye ekonomisi açısından geçerli olup olmadığı test edilmiştir. Bu amaçla Türkiye ekonomisine ait yıllık verilerle nominal faiz oranları ile enflasyon (bir yıllık tasarruf mevduatı faiz oranı ve TÜFE 12 aylık ortalama yüzde değişim) arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek için Johansen kointegrasyon testi yapılmış ve uzun dönemde Türkiye ekonomisi için Fisher Etkisinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir söyleyişle Türkiye örneğinde belirlenen dönemde nominal faiz oranları ile enflasyonun birlikte hareket ettiğini kanıtlayan bulgulara ulaşılmıştır. Yapılan nedensellik analizinde ise faizle enflasyon oranı arasında çift-yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır.

Döviz kuru oynaklığının 2018 yılında yüksek seyretmesi enflasyon görünümü üzerindeki riskleri arttırmaktadır. Ağustos ayında döviz kurlarında gözlenen sert değer kaybı, uzun vadeli enflasyon beklentileri ile enflasyon belirsizliğinin artmasına

neden olmuştur. Eylül ayında güçlü bir parasal sıkılaştırma yaparak politika faiz oranını 625 baz puan artırılmış bu artışın etkisiyle enflasyon telafileri azalış eğilimine girmiştir.

Ancak enflasyon belirsizliği ve ülke coğrafyasında yaşanmakta olan dış riskler nedeniyle ortaya çıkan ülke riskinin enflasyonla mücadelede ortaya konulacak politikaların etkinliği ve hızını etkileyebilecektir. Yine döviz kurundaki artışa paralel hızda olan yukarı yönlü enflasyon artış hızı ile döviz kurundaki azalış nedeniyle yaşanacak enflasyon düşüş ayarlamalarının aynı hızda olmayacağı görülmektedir. Üreticilerin enflasyon döneminde yaptıkları zamları geri alma isteksizliklerinin de enflasyonun düşüş trendini etkileyen ana unsur olarak ortaya çıkacaktır.

KAYNAKÇA

AKINCI, Merter ve YILMAZ, Ömer (2016). " Enflasyon-Faiz Oranı Takası: Fisher Hipotezi Bağlamında Türkiye Ekonomisi İçin Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi", Sosyoekonomi Dergisi, 24(27), ss. 33-55.

ALPER , F. ÖZLEM(2017) Türkiye'deki Enflasyon ve Nominal Faiz Oranı İlişkisinin Analizi: Bayer-Hanck Eşbütünleşme Testi, Center for Political, Economic and Social Research (PESA) 3rd International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS) 09-11 November, 2017, Ankara/TURKEY, ICPESS 2017, PROCEEDINGS ,Volume 2: Economic Studies

ARISOY, İbrahim (2013). "Testing for the Fisher Hypothesis under Regime Shifts in Turkey: New Evidence from Time-Varying Parameters", International Journal of Economics and Financial Issues, 3(2), ss. 496-502.

ATGÜR, Musa, ve N. Oğuzhan ALTAY, (2015) "Enflasyon ve Nominal Faiz Oranı İlişkisi:Türkiye Örneği (2004-2013)", Journal of Management & Economics, 22

BAŞAR, Selim, KARAKUŞ, Kübra(2017) Fisher Hipotezi :Türkiye İçin Tahmin *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*Cilt: 10 Sayı: 54 Yıl: 2017 Volume: 10 Issue: 54 Year: 2017

BAYAT, Tayfur (2011). "Türkiye'de Fisher Etkisinin Geçerliliği: Doğrusal Olmayan Eşbütünleşme Yaklaşımı", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 38, ss. 47-60.

BAYAT, Tayfur, KAYHAN, Selim, DOĞAN, Çetin (2014). "An Empirical Investigation of Fisherian Link in BRIC-T Countries", İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, 29(339), ss. 95-120.

BOLATOĞLU, Nasip(2006) Türkiye’de Enflasyon Ve Nominal Faiz Oranları Arasındaki Uzun Dönemli İlişki: Fisher Etkisi H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 2, 2006, s. 1-15

ÇAKMAK, Erol, AKSU, Hayati ve BAŞAR, Selim (2002). “Fisher Hipotezinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi: 1989-2001”, Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, 16(3-4), ss. 31-40.

DEMİRAG, İstemi ve GODDARD, Scott (1995). Financial Management for International Business, USA: McGraw-Hill Co.

DEMİRGİL, Bünyamin TÜRKAY, Hakan(2018) Enflasyon-Faiz İlişkisi: Bir Ardl/Sınır Testi Uygulaması Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 1: 11/2018

EĞİLMEZ, Mahfi(2012) Kendime Yazılar (Çevrimiçi) Enflasyon <http://www.mahfiegilmez.com/2012/09/enflasyon.html>

ENDERS, W. (1995), Applied Econometric Time Series, John Wiley&Sons, Inc., New York

FAMA, E., (1975), “Short Term Interest Rates as Predictors of Inflation”, American Economic Review, 65 (3), 269–282

FISHER, Irving (1930). The Theory of Interest: As Determined By Impatience to Spend Income and Opportunity to Invest It, USA: Kelley Publishing.

GACENER, Atış, A., KAYA A.A. (2014). Cari Açığın Sürdürülebilirliğinde Para Politikasının Etkisi: Türkiye Uygulaması. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*. 51.588.

GRANVILLE, B. and MALLICK, S., (2004), “Fisher Hypothesis: UK Evidence over a Century”, Applied Economics Letters, 11 (2), 87-90.

GRANGER, C.W.J.; (1969), Investigating Causal Relations By Econometric Models and CrossSpectral Methods, *Econometrica*,

GÜRİŞ, Selahattin, GÜRİŞ, Burak, ÜN, Turgut (2016). "Interest Rates, Fisher Effect and Economic Development in Turkey", *Revista Galega de Economía*, 25, ss. 95-100.

HACIOĞLU, Veli. ve YERLİKAYA, Önder (2014). "Fisher Hipotezi ve Beklentilerin Rolü", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 64(2), ss. 109-130.

İNCEKARA, Ahmet, DEMEZ, Selim, USTAOĞLU, Murat (2012). "Validity of Fisher effect for Turkish economy: Cointegration analysis", *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 8th International Strategic Management Conference, İstanbul Üniversitesi, 396-405.

JOHANSEN, Soren: "Statistical Analysis Of Cointegration Vectors", *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12 (2-3), 1988, pp. 231-254.

JOHANSEN, Soren, JUSELIUS, Katarina: "Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration with Applications to the Demand for Money", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52 (2) May, pp.169-210

KANCA, O.Cenk, ÜZÜMCÜ, Adem, DENİZ, Ahmet (2015). "Fisher Etkisi Türkiye Ekonomisi İçin Geçerli Mİ? Bir Zaman Serisi Analizi:1980-2013", *Verimlilik Dergisi*, 3, ss. 1-18.

KARA A. H. (2012). *Küresel Kriz Sonrası Para Politikası*. Ankara: TCMB Çalışma Tebliği.

KASMAN, S., KASMAN, A. ve TURGUTLU, E., (2006), "Fisher Hypothesis Revisited: A Fractional Cointegration Analysis", *Emerging Markets Finance and Trade*, 42 (6), 59-76.

KÖKSEL, Bilge ve DESTEK, M. Ali (2015). "Türkiye Ekonomisinde Fisher Hipotezinin Test Edilmesi: 2001-2014 Dönemi Üzerine Bir Ampirik Analiz", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (41), ss. 1247-1253.

KUTAN, Ali M., AKSOY, Tansu (2003). "Public Information Arrival and the Fisher Effect in Emerging Markets: Evidence from Stock and Bond Markets in Turkey", *Journal of Financial Services Research*, 23(3), ss. 225-239.

LEBE, Fuat, ÖZALP, Leyla Firuze A. (2016). "Fisher Hipotezinin Alternatif Faiz Oranları İle Türkiye Ekonomisi Açısından Analizi", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 31(1), ss. 95-122.

MANKİW, N.Gregory; (2006), "*The Macroeconomist as Scientist and Engineer*", NBER Working Paper No. 12349 Issued in July 2006

MERCAN, Mehmet (2013). "Enflasyon ve Nominal Faiz Oranları Arasındaki Uzun Dönem İlişkinin Fisher Hipotezi Çerçevesinde Test Edilmesi: Türkiye Örneği", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27(4), ss. 368-384.

ÖZATAY, Fatih. 2009. "Türkiye'de 2000- 2008 Döneminde Para Politikası", İktisat ve İşletme ve Finans Dergisi, Cilt 24, Sayı 275, (Şubat), S. 37- 65

PINAR, Abuzer, ERDAL Bahar. "Enflasyon Hedeflemesi Rejiminde Fisher Etkisinin Geçerliliği: Türkiye'den Ampirik Sonuçlar" Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi Aralık 2018, C. 13, S. 3, 1 – 12

ŞAHBAZ, Ahmet (2009). Gelişmekte Olan Ülkelerde Kur Değişimlerinin Toplam Çıktı Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Adana.

TCMB (2018). TCMB Ekim 2018 Enflasyon Raporu, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/1e306323-d6fc-47e6-aaa5-8359b5446470/enf_ekim2018_tammetin.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-1e306323-d6fc-47e6-aaa5-8359b5446470-mr9kcMx

TURGUTLU Evrim (2004) Fisher Hipotezinin Tutarlılığının Testi: Parçalı Durağanlık, Parçalı Koentegrasyon Testi , *D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi Cilt:19 Sayı:2, Yıl:2004, ss:55-74*

YILANCI, Veli. (2009). "Fisher Hipotezinin Türkiye İçin Sınanması: Doğrusal Olmayan Eşbutunleşme Analizi" , *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, S. 23(4)*

İNSANİ GELİŞİMİŞLİK VE BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: OIC ÜLKELERİ ÜZERİNDE BİR ANALİZ

Esra BALCI¹

Seyran ÖZCAN²

ÖZET

Birleşmiş Milletler Gelişme Programı (UNDP) tarafından her yıl, yıllık İnsani Gelişme Raporu sunulmaktadır. İnsani Gelişme ile Ekonomik Büyüme arasında bir ilişkinin var olup olmadığı, varsa nasıl ve ne derece bir ilişki olduğu hakkında incelemeler yapılabilmektedir. Yapılan alan yazın araştırmasına göre bugüne kadar OIC ülkelerinin insani gelişme ile büyüme arasındaki ilişkiye dair uzun dönemli ampirik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada, OIC ülkelerinin 2005-2017 yılları arası panel verileri kullanılarak İnsani Gelişmişlik Endeksleri ile Büyüme arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışmada öncelikle 57 üye ülkeden Suriye, Türkmenistan ve Somali ülkelerinin verileri eksik olması dolayısıyla çıkarılmış olup çalışmada toplamda 54 ülke verileri analize tabi tutulmuştur. Böylece analiz sonuçları daha güvenilir ve sağlıklı yorumlanabilmektedir. OIC ülkeleri verileri ile yapılan analiz sonuçlarına göre insani gelişme ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ekonomik büyüme, OIC ülkeleri, İnsani Gelişme Endeksi (İGE)

ABSTRACT

The United Nations Development Program (UNDP) annually presents the annual Human Development Report through which development level for the countries can be measured. There is an imminent relationship between Human Development and Economic Growth at several society levels. Due to the lack of long-term empirical investigation of the such significant relationship: this paper aims to study the relationship between Economic Growth and Human Development. In the current paper, the relationship between Human Development Index (HDI) and Economic Growth were analyzed using panel data of OIC countries between 2005-2017. The study analyzed 54 OIC member countries, and Syria, Turkmenistan and Somalia were excluded from analysis due to the lack of relevant data. Results of the paper shows that there is a significant relationship between Economic Growth and Human Development in OIC countries.

Key Words: Economic Growth, OIC country, Human Development Index (HDI)

¹İstanbul Üniversitesi-SBE-İslam İktisadi ve Finansı Doktora- balciesraa@gmail.com

²İstanbul Üniversitesi-SBE-İslam İktisadi ve Finansı Doktora- syrn.ozcn@gmail.com

1. GİRİŞ

Ekonomik büyüme ve buna etki eden faktörlere ilişkin ilgi ve çalışmalar, geçmişten günümüze gerek gelişmiş ülkeler gerekse de az gelişmiş ya da gelişmekte olan tüm ekonomiler için her zaman önemli olmuştur. Büyümeyle açıklanan pek çok faktör söz konusudur. Geçmişte ekonomiler daha çok sermaye stoku ile büyümeyi hedeflerken günümüzde; sadece sermaye stokunun yeterli olmadığı, ekonomiler tarafından, beşeri sermaye, yenilik, teknoloji, eğitim, sağlık, finansal piyasalar, demokrasi gibi pek çok faktörün de dikkate alınması gerektiği ve bu alanlarda çalışmalar ve doğru politikalar uygulanması gerektiği anlaşılmıştır. 2000 yıllarına doğru ise Birleşmiş Milletler tarafından her yıl yayımlanan “Kalkınma Raporu” ile ülkelerin insani gelişme düzeyleri belirlenmektedir. Söz konusu rapor, toplumların, insani değerlere ve insanların temel gereksinimlerine ulaşip ulaşmadıklarını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda toplumların, okullaşma, doğumda yaşam beklentisi, sağlık gibi verilerinden elde edilen endeksler hesaplanarak insani gelişmişlik endeksi oluşturulur. Ve söz konusu insani gelişmişlik endeksine göre ülkelerin insani gelişme düzeyi belirlenerek düşük, orta, yüksek ve çok yüksek gelişmişlik olarak sınıflandırılır. Öte yandan araştırmacılar da, toplumların yaşam kalitelerinin büyümeye ne derece etki ettiğini ortaya koymaya çalışmaktadırlar.

Bu çalışmada, ilk bölümde OIC ülkeleri olarak bilinen, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve söz konusu teşkilata üye ülkeler hakkında kısaca bilgilere yer verilmiştir. Ardından ekonomik büyüme, büyüme modelleri, insani gelişme ve buna etki eden faktörler ile insani gelişme endeksinin nasıl hesaplandığına ilişkin açıklamalara değinilmiştir.

Daha sonra çalışmanın üçüncü bölümünde insani gelişme ile büyüme arasındaki ilişkiye dair alan yazın taraması yapılmıştır. Bu konuda yapılmış olan çalışmaların sonuçlarında genel olarak ekonomik büyüme ve insani gelişme arasında olumlu bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Ancak OIC ülkelerine ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın son bölümünde İslam ülkelerinde insani gelişmişlik düzeyinin sınıflandırılması yapılmış olup GSYİH ve İGE değişkenleri kullanılarak bu güne kadar yapılmış olan çalışmalar ile aynı sonuca ulaşılması beklenmiştir.

Son bölümde ise OIC ülkelerinden seçilmiş ülkeler üzerinde bazı beşeri sermaye unsurları açıklayıcı değişkenler olarak, GSYİH ise açıklanan değişken olarak alınmış olup panel verilerle söz konusu İslam ülkelerinde insani gelişmişlik ile büyüme arasındaki ilişki incelenmiş ve ulaşılan ampirik bulgulara yer verilmiştir.

2. OIC ÜLKELERİ, EKONOMİK BÜYÜME VE İNSANİ GELİŞME

2.1. OIC (İslam İşbirliği Teşkilatı) Yapısı ve Üye Ülkeler

İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) 21 Ağustos 1969 tarihinde İsrail'in işgali altında bulunan Kudüs'teki, Al-Aksa Mescidi'nin yakılmasının İslam dünyasında uyandırdığı tepki üzerine, 22–25 Eylül 1969 tarihlerinde Rabat'ta ilk kez düzenlenen İslam Zirve Konferansında alınan bir kararla, İslam dünyasının hak ve çıkarlarını korumak, üye devletler arasında işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Benin, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Brunei, Burkina-Faso, Cezayir, Cibuti, Çad, Endonezya, Fas, Fildişi Sahili, Filistin, Gabon, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Guyana, Irak, İran, Kamerun, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Komorlar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Maldivler, Malezya, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Özbekistan, Pakistan, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Surinam, Suudi Arabistan, Tacikistan, Togo, Tunus, Türkiye, Türkmenistan, Uganda, Umman, Ürdün, Yemen, Suriye (Üyeliği 14-15 Ağustos tarihlerinde düzenlenen 4. Olağanüstü İİT Zirvesi'nde askıya alınmıştır.) olmak üzere 57 üye ülkesi bulunmaktadır. (<http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa>)

2.2. Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme, reel milli gelirin uzun dönemde artması yani üretim miktarındaki artış olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkedeki üretim miktarındaki artışı gösteren önemli bir değişken ise Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'daki (GSYİH) değişimlerdir (Turan, 2008). Ortalama büyüme hızıyla yıllık büyüme hızı verileriyle ekonomik büyüme hesaplanmaktadır. Ortalama büyüme hızı, reel GSYİH' deki artışı ölçmektedir.

Ekonomik büyüme modelleri, dışsal ekonomik büyüme modelleri ve içsel ekonomik büyüme modelleri olarak iki temel gruba ayrılmaktadır. Dışsal büyüme teorileri, büyümeyi ekonominin iç dinamiklerinden farklı değişkenlerle açıklamaktadır ve geliştirmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin dış borçlanma ile olacağını savunmaktadırlar. İçsel ekonomik büyüme teorilerinin temelleri ise Romer (1986) ve Lucas (1988) tarafından oluşturulmuş, daha sonra da beşeri sermaye ve bilgi birikimini ön plana çıkaran çalışmalara yoğunlaşmışlardır. İçsel büyüme modelinin Neoklasik Büyüme Teorisinden farklılaştığı nokta; ekonomik büyümenin ekonomik sistemin kendi iç işleyişindeki faktörlerin etkileşimiyle içsel olarak gerçekleşmesidir (Ercan, 2002). İçsel büyüme modelleri devletin ekonomideki önemini ortaya koymaktadır.

İçsel ekonomik büyüme modelinde büyümenin motoru Nüfus artışı ve beşeri sermaye birikimini ele alanlar, teknolojik gelişmeyi piyasa güçlerinin yönlendirdiği girişimci kararlarına bağlayanlar ve kamunun rolünü inceleyenler ve bu rolü büyümenin bağımsız değişkeni olarak ele alanlar tarafından açıklanmaya çalışılmıştır (Ehrlich, 1990)

2.3. İnsani Gelişme ve Etki Eden Faktörler

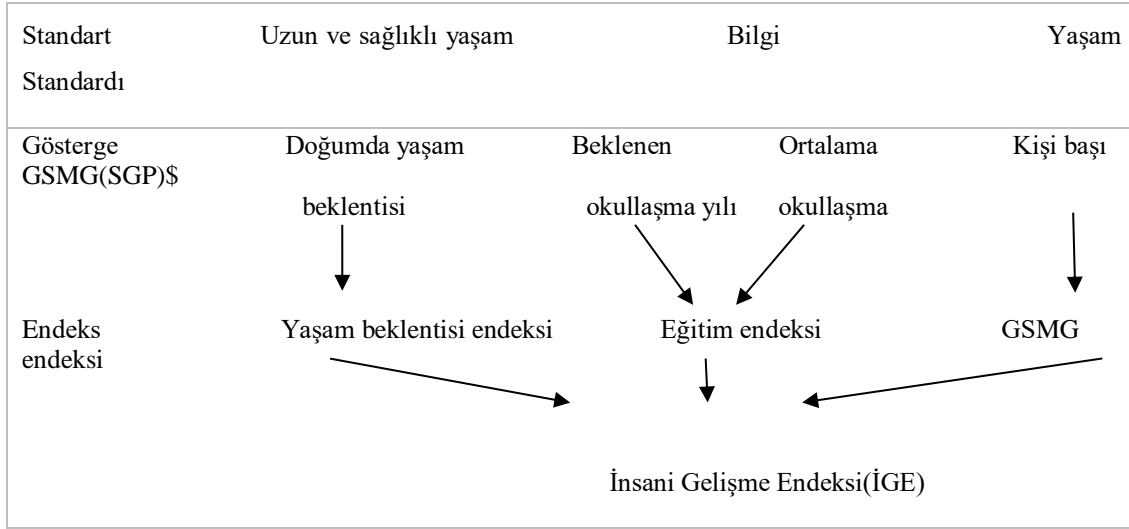
İnsani gelişme; insan kaynaklarının gelişimini, bir takım insani değerleri ve insanların temel gereksinimlere ulaşmasını hep birlikte değerlendirmektedir (Demir, 2006). İnsani gelişme kavramını ilk kez 1990 yılında İnsani Gelişme Raporu yayınlayan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) kullanmıştır. Her yıl yayınlanan bu raporlarda ülkelerin gelişmişlik düzeylerini ortaya koyan insani gelişme göstergeleri yer almaktadır. Yayınlandığı yıldan insan merkezli gelişmeye dikkat çekilmiş (UNDP, 1995) ve daha sonraki İGR'lerde bu vurgu devam etmiştir. Raporlardaki her yıl yenilenen insani gelişme göstergeleri, 175'ten fazla ülkenin gelişmelerini temeli insan olan bir bakış açısıyla ölçen bir endekstir (UNDP, 1998). İGE ülkeler arasındaki refah ve yaşam standardını açıklamayı kolaylaştırmıştır (Günsoy, 2005).

2.4.İnsani Gelişmişlik Endeksi Göstergeleri ve Hesaplaması

İnsani Gelişme Endeksi, İnsani Gelişme Raporlarında insani gelişmeyi ölçmeyi amaçlayan endekslerden biridir ve gelişmişlik düzeyinin ekonomik göstergesi olarak refah seviyesi, sosyal anlamda ise sağlık ile eğitim düzeyinin tamamı göz önüne alınarak hesaplanır. Refah standardı İGE'ne göre insanları tatmin edebilecek bir yaşam için gerekli olan kaynaklara ulaşımı kapsarken (Doğan ve Gürler, 2013), sağlık standardı sağlıklı ve uzun bir hayat ve eğitim standardı ise bilgi edinebilmeyi tanımlamaktadır (Güvenen, 1992).

1990-2010 yılları arasında İGE hesaplamasında kullanılan doğumda beklenen ortalama ömür sağlık değişkeni, yetişkinlerde okur-yazarlık oranı ve brüt okullaşma oranı eğitim değişkeni ve satın alma gücü paritesine göre uyarlanmış Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) 'da gelir değişkeni olarak alınmıştır. 2010 yılı raporu İGE hesaplamasında söz konusu eğitim, sağlık ve gelir boyutları aynı kalıp, bu boyutlardan gelir ve eğitimi ölçmek için kullanılan ölçütler doğumda beklenen yaşam süresi, beklenen okullaşma yılı, ortalama okullaşma yılı ve kişi başına Gayri Safi Milli Gelir (GSMG) olarak güncellenmiştir.

İGE hesaplanmasında 1990 yılından 2010 yılına kadar kullanılan göstergeler değişmemesine rağmen hesaplama yönteminde rapor yıllarına göre değişiklikler bulunmaktadır. 2010 yılı İGE raporunda hem göstergeler hem hesaplamaların her ikisinde de değişikliğe gidilmiştir. Şekil 1'de 2010 yılına göre güncellenmiş İGE endeksinin oluşumu gösterilmektedir.

Şekil 1: İnsani Gelişme Endeksi (İGE) (2010)

Kaynak: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdi_training.pdf

IGE endeksi; yaşam beklentisi endeksi, eğitim endeksi ve GSMG endeksinin hesaplanması ile elde edilmektedir. Bu üç endeksin geometrik ortalama İGE endeks değerini vermektedir. İGE endeksi 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Ülkelerin İGE değer yükselmesi yani 1'e yakın olması insani gelişmişlik seviyelerinin de arttığını gösterirken, 0' a yakın değer ise insani gelişmişlik düzeyinin düşük olduğunu ifade etmektedir (Hicks, 1997). Birleşmiş milletler de ülkeleri İGE değerlerine göre çok gelişmiş, gelişmiş, orta düzey gelişmiş ve az gelişmiş olacak şekilde gruplara ayırmıştır. (Başar ve diğerleri, 2015). İGE endeksinin alt endeksleri olan eğitim, sağlık ve gelir ile ilgili endekslerinin hesaplanmasında kullanılan minimum ve maksimum değerler Tablo 1' de gösterilmiştir.

Tablo 1: İGE'ye İlişkin Alt Endekslerin Hesaplanmasında Kullanılan Maksimum ve Minimum Değerler (2010)

Endeks	Maksimum	Minimum
Doğumda Beklenen Yaşam Süresi (Yıl)	20	83.2
Beklenen Okullaşma Yılı	0	20.6
Ortalama Okullaşma Yılı	0	13.2
Kişi Başı GSMG (PPP ABD \$)	163 Dolar	108.211 Dolar
Birleştirilmiş	Geometrik Ortalama	

Kaynak: UNDP

3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Abraham and Ahmed (2011) çalışmalarında Nijerya'nın 1975-2008 yılları arasındaki GSYİH ve İGE verilerini kullanarak ekonomik büyümenin, insani gelişme endeksi ile negatif ama kısa vadeli anlamsız bir ilişki olduğu tespit edilmiştir bununla birlikte uzun vadeli ilişki için katsayı anlamlı çıkmıştır.

Grubaugh (2015) çalışmasında 1980-2010 yılları arasında beşer yıllık dönemler halinde, 83 ülke, 13 değişkenle toplam 483 gözlem kullanmıştır. Kişi başına GSYİH'nin ekonomik büyümesi, İnsani Gelişme Endeksi (İGE) bir büyüme modelinin tahminleriyle karşılaştırılmaktadır.

Mukherjee ve Chakraborty (2010) son 20 yılda 1983, 1993, 1999-00 ve 2004-05 olmak üzere dört zaman dilimini kullanarak 28 Hindistan eyaletindeki ekonomik büyüme ve insani gelişme arasındaki ilişkiyi analiz edilmektedir. Kırsal - kentsel farklılığın insani gelişmedeki başarısını anlamak için İnsani Gelişme Endeksi, kırsal ve kentsel alanlar için her bir eyalet de ayrı ayrı oluşturulmuştur. Çalışmada kişi başına düşen gelirin insan refahına dönüşmediğine varılmış ve insani gelişmişlik başarısının altında yatan faktörleri (kişi başına düşen gelir dışında) belirlemek için daha fazla araştırma yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Nartgün ve diğerleri (2013) çalışmalarında, Avrupa Birliğine üye, aday ve aday adayı ülkelerin İnsani Gelişim İndeksi değerlerini dikkate alarak karşılaştırmalar yapmıştır. Türkiye'nin bu ülkeler arasındaki yerini tespit eden çalışmada betimsel bir analiz yöntemi kullanılmıştır. AB'ye üye ülkelerin diğerlerine nispeten indeks değerlerinin yüksek olduğu, Türkiye'nin aday ve aday adayı ülkeler arasında eğitim indeksinin daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Ramirez ve diğerleri (1998), 1970- 1992 dönemi için ülkeler arası istatistiklerle ekonomik büyümeden insani gelişmişliğe ve insani gelişmişlikten ekonomik büyümeye doğru ekonomik büyüme ve insani gelişmişlik arasındaki bağlantıları incelemişlerdir. Çalışmada; ekonomik büyüme ile insani gelişmişlik arasında güçlü bir bağlantı olduğu ve büyümenin insan yaşam kalitesini yükseltmek gibi kalkınma planı hedeflerine ulaşmak amacıyla sürdürülmesi gerektiği belirtilmiştir.

Tıraş ve Ağır (2018) çalışmalarında İslam işbirliği teşkilatına üye ülkelerin 2016 İnsani Gelişme Endeksi ve alt grup göstergeleri açısından bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Buna göre, ülke sıralaması yapılmış ve Türkiye insani gelişme endeksi bakımından 71. Sıradan yer almıştır. Türkiye'nin insani gelişim açısından daha üst basamaklarda yer alabilmesi için eğitim ve sağlık alanlarındaki yatırımların arttırılması önerilmektedir.

Ucan ve Koçak(2018)'in çalışmalarında Türkiye ve Almanya, ABD, Norveç ve İtalya gibi insani gelişme endeksi yüksek olan ülkelerin 1990-2015 yılları verilerini

kullanarak panel veri analizi yapmışlardır. Eğitim düzeyi, ortalama yaşam beklentisi ve sağlık endeksini içine alan insani gelişme endeksi verileri kullanılarak, büyüme oranı arasındaki ilişkiyi incelemiş ve milli gelir ile diğer değişkenler arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir.

4. İNSANİ GELİŞMİŞLİK VE BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: OIC ÜLKELERİ ÜZERİNDE BİR ANALİZ

4.1. Amaç, Kapsam ve Veri Seti

Bu çalışmanın amacı İslam İşbirliği Teşkilatı (OIC) üye ülkelerinin 2005-2017 yılları arası verileri kullanılarak insani gelişmişlikleri ile ekonomik büyümeleri arasında bir ilişkinin olup olmadığını incelemektir.

Çalışma, İslam İşbirliği Teşkilatı (OIC) üyesi olan toplam 57 ülkeden 54'nün 2005-2017 yılları arası verilerini kapsamaktadır. Teşkilat üye ülkelerinden, Türkmenistan ve Somali veri eksikliğinden dolayı, Suriye ise üyeliğinin 4. Olağanüstü İİT Zirvesi'nde askıya alınması sebebiyle çalışma dışında bırakılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler tablolar şeklinde sunulmuştur.

Tablo 2: OIC Ülkeleri 2005-2017 Yıllarına İlişkin Ortalama Kişi Başına GSYİH (USD)

ÜLKE	ORT	ÜLKE	ORT
Katar	71719,18	Nijerya	2267,32
Kuveyt	40892,26	Sudan	1826,33
Birleşik Arap Emirlikleri	40740,70	Özbekistan	1446,13
Brunei	36519,34	Komorlar	1357,95
Bahreyn	22018,67	Cibuti	1346,58
Suudi Arabistan	20076,76	Kamerun	1341,85
Umman	17816,00	Fildişi Sahili	1276,05
Türkiye	10447,15	Senegal	1270,80
Kazakistan	9105,02	Yemen	1166,44
Malezya	8951,56	Moritanya	1152,10
Libya	8921,66	Pakistan	1142,44
Gabon	8490,00	Kırgızistan	983,44
Lübnan	7880,16	Çad	878,80
Maldivler	7525,26	Bangladeş	862,54
Surinam	7381,82	Benin	786,23
İran	5703,26	Tacikistan	755,54
Azerbaycan	5248,88	Gambiya	751,35
Cezayir	4448,78	Mali	716,61
Irak	4074,06	Gine	646,75
Arnavutluk	4009,21	Uganda	585,00
Tunus	3904,71	Burkina Faso	580,37

Ürdün	3573,93	Gine-Bissau	576,02
Guyana	3288,43	Togo	538,35
Endonezya	2923,61	Afganistan	525,55
Fas	2832,92	Mozambik	480,49
Mısır	2421,79	Sierra Leone	476,73
Filistin	2380,38	Nijer	351,16

Kaynak: <http://www.sesric.org/> veri tabanından derlenmiştir.E.T:19.01.2019

Tablo 3: OIC Ülkeleri 2005-2017 Yıllarına İlişkin Ortalama İGE

ÜLKE	ORT	ÜLKE	ORT
Birleşik Arap Emirlikleri	0,85	Guyana	0,63
Brunei	0,85	Tacikistan	0,63
Katar	0,84	Fas	0,63
Suudi Arabistan	0,82	Bangladeş	0,56
Bahreyn	0,81	Pakistan	0,53
Kuveyt	0,79	Kamerun	0,52
Umman	0,79	Nijerya	0,50
Kazakistan	0,78	Moritanya	0,50
Malezya	0,77	Yemen	0,49
İran	0,76	Uganda	0,49
Lübnan	0,75	Komorlar	0,48
Arnavutluk	0,75	Benin	0,48
Türkiye	0,74	Sudan	0,47
Azerbaycan	0,74	Senegal	0,47
Ürdün	0,73	Togo	0,47
Cezayir	0,73	Afganistan	0,46
Libya	0,73	Fildişi Sahili	0,45
Tunus	0,72	Cibuti	0,45
Surinam	0,70	Gambiya	0,44
Maldivler	0,68	Gine-Bissau	0,43
Filistin	0,68	Gine	0,42
Gabon	0,67	Mozambik	0,41
Özbekistan	0,67	Mali	0,40
Mısır	0,67	Sierra Leone	0,39
Endonezya	0,67	Burkina Faso	0,38
Irak	0,66	Çad	0,37
Kırgızistan	0,65	Nijer	0,32

Kaynak: <http://www.sesric.org/> veri tabanından derlenmiştir.E.T:19.01.2019

Tablo 4: OIC Ülkelerinin İGE' ye Göre Sınıflandırılması

DERECELENDİRME	İGE SINIFLANDIRMA ÖLÇÜTÜ ³	OIC ÜLKELERİ
ÇOK YÜKSEK	$IGE \geq 0,800$	5 Ülke
YÜKSEK	$0,700 \leq IGE \leq 0,799$	14 Ülke
ORTA	$0,550 \leq IGE \leq 0,699$	12 Ülke
DÜŞÜK	$IGE \leq 0,549$	23 Ülke

OIC ülkeleri, insani gelişme endeksi verilerine göre çok yüksek, yüksek, orta ve düşük gelişmişlik düzeyi şeklinde sınıflandırılmıştır. Buna göre teşkilata üye 54 ülkeden sadece beşi çok yüksek gelişmişlik düzeyine ulaşmıştır. Bunlar en yüksekten başlanarak sırasıyla; Birleşik Arap Emirlikleri, Brunei, Katar, Suudi Arabistan ve Bahreyn'dir. Yüksek gelişmişlik düzeyinde 14, orta düzeyde 12 ve düşük düzeyde 23 ülke sınıflandırılmıştır. Söz konusu ülkelerin hangileri olduğu Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 5: Değişkenlerin Tanımlanması

Değişkenler	Modelleme	Açıklama
Açıklanan (Bağımlı) değişken	LOGGDP	Logaritmik kişi başına gelir
Açıklayıcı (Bağımsız) değişken	LOGHDI	Logaritmik insani gelişme endeksi

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Değişkenlerin verileri arasında hem nicel büyüklük olarak büyük bir fark olmasından hem de durağan hale getirilebilmeleri dolayısıyla logaritmaları alınarak tam logaritmik model olarak analize tabi tutulmuşlardır. Bağımlı değişken olarak logaritması alınmış GSYİH, bağımsız değişken olarak ise logaritması alınmış İGE seçilmiştir.

Çalışmadaki değişkenlere ait veriler OIC⁴, SESRIC DATA⁵'dan elde edilmiş olup verilere ilişkin tüm analizler EVIEWS 8.1 paket programı ile yapılmıştır.

³ İGE Sınıflandırma ölçütü <http://www.tr.undp.org> adresinden 2018 İGE İstatistiksel raporundan alınmıştır.E.T.22.01.2019

⁴Organisation of IslamicCooperation (OIC)

⁵The Statistical, EconomicandSocialResearchand Training CentreforIslamicCountries (SESRIC)

Yapılan alın yazın araştırmasında da görüldüğü üzere, İnsani Gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen pek çok akademik çalışmada pozitif yönde bir neticeye ulaşılmıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada da beklenti pozitif sonuç elde etme yönündedir.

H1: İnsani Gelişme ve Ekonomik Büyüme arasında ilişki vardır.

4.2. Modelde Kullanılan Yöntem ve Bulgular

Gujarati (2004: 25)'ye göre, ekonometrik incelemelere konu olan veriler; zaman serileri, kesit veriler ve panel verileri şeklinde olabilmektedir.

Çalışmada, 54 ülkenin 13 yıllık, toplamda 702 gözlemden oluşan panel veri kullanılmıştır. İnsani gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkin tahmininde kullanılan açıklayıcı değişken olan insani gelişmeyi temsil eden; İnsani Gelişme Endeksi (İGE), açıklanan değişken olarak büyümeyi temsil eden; GSYİH değişkenlerinin öncelikli olarak durağanlıkları sınanmıştır. Bunun için ADF ve Levin, Lin &Chu testleri uygulanmıştır. Her iki test sonucunda da değişkenler sabitsiz ve trendsiz durağanlık göstermiştir. Modeldeki değişkenler arasında uzun dönemde herhangi bir etkileşimin olup olmadığı, varsa ne yönde olduğu, Granger'in nedensellik testi ile incelenmiştir. Ayrıca Pedroni Eşbütünleşme testi de uygulanmıştır.

4.2.1. Birim Kök Testleri

Çalışmadan sağlıklı neticelerin alınabilmesi dolayısıyla analize tabi tutulan verilerin birim kök içermemesi, başka bir ifade ile durağan olması durumunun sınanması için ADF - FisherChi-Square ve Levin, Lin &Chu birim kök testleri uygulanmıştır.

Tablo 6: ADF - FisherChi-Square ve Levin, Lin &Chu Birim Kök Test Sonuçları

Metod	Değişkenler	Gözlem Sayısı	İstatistik	Olasılık
ADF - FİŞER CHİ-SQUARE	LOGGDP	702	197.232	0.0000
	LOGHDI	702	135.822	0.0363
LEVİN, LİN & CHU TEST	LOGGDP	702	10.7966	0.0000
	LOGHDI	702	230.320	0.0000

Tablo 6’da görüldüğü üzere her iki metodla yapılan analiz sonuçlarında olasılık değerleri 0.05 anlamlılık düzeyinden küçük çıkmıştır. Dolayısıyla denilebilir ki; her iki test sonucuna göre de modeldeki değişkenler durağan bir yapıya sahiptir. Başka bir ifade ile birim kök içermemektedirler.

4.2.2. Pedroni Eşbütünleşme Testi

Pedroni testi, yatay kesit bağımlılığı yoktur varsayımıyla panel veri analizinde eşbütünleşme sınanmasında kullanılmaktadır. Analiz sonucunda toplamda 11 test sonucunun anlamlılık değerlerini vermektedir. Pedroni testi hipotezlerine göre:

H_0 =Eşbütünleşme yoktur.

H_1 = Eşbütünleşme vardır.

Tablo 7: Pedroni Eşbütünleşme Test Sonuçları

	İSTATİSTİK	ANLAMLILIK	WEİGHTE İSTATİSTİK	ANLAMLILIK
PANEL V	2.771219	0.0028		
PANEL RHO	-0.188615	0.4252	1.261161	0.1036
PANEL PP	-1.605891	0.0541	-1.352235	0.0882
PANEL ADF	-2.874419	0.0020	-3.731758	0.0001
GRUP RHO	2.361285	0.9909	-4.993665	0.0000
GRUP PP	-3.375217	0.0004		
GRUP ADF	-4.271281	0.0000		

Tablo 7’ye bakıldığında pedroni eşbütünleşme varsayımı toplam 6 testte H_0 red edilip alternatif hipotez kabul edilir. Bu bağlamda Grup ADF, Grup PP, Panel ADF, Panel V, ile WEİGHTE istatistiğinin 2 sonucu olmak üzere toplamda 6 sonuç anlamlı bulunmuştur.

Bu durumda OIC ülkeleri verileri ile yapılan test sonuçlarına göre, uzun dönemde insani gelişme ile büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğu kabul edilir. Değişkenler arasında uzun dönemdeki ilişkinin sapsız katsayı tahmini için ayrıca FMOLS (Full Modified Ordinary Least Square) testi uygulanmıştır. Yapılan FMOLS testi sonucuna göre de insani gelişme ve ekonomik büyüme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya konmuştur.

4.2.3. Granger Nedensellik Testi

Granger nedensellik analizi değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü ekonometrik açıdan açıklamada kullanılan bir testtir. Granger nedensellik testi temel varsayımına göre yokluk hipotezinde nedensellik yoktur şeklindedir. Buna göre

yapılacak analizde alternatif hipotez olan; “değişkenler arasında nedensellik vardır” varsayımı araştırılacaktır.

H_0 = Nedensellik yoktur.

H_1 = Nedensellik vardır.

Tablo 8: Granger Nedensellik Test Sonucu

VAR GrangerCausality/BlockExogeneityWaldTests			
Örnekleme: 2005 2017			
Bağımlı Değişken: LOGGDP			
	Chi-sq	df	Prob.
LOGHDI	10.30039	2	0.0058
All	10.30039	2	0.0058
Bağımlı Değişken: LOGHDI			
	Chi-sq	df	Prob.
LOGGDP	9.545183	2	0.0085
All	9.545183	2	0.0085

Tablo 8'e bakıldığında en uygun gecikme uzunluğunda her iki değişkenden de olasılık değerleri 0.05 anlamlılık düzeyinden küçük olduğundan H_0 = Nedensellik yoktur varsayımı red edilip alternatif hipotez olan H_1 = Nedensellik vardır kabul edilir. Bu durumda çalışmaya konu olan OIC ülkelerinin verileri ile yapılan analize göre insani gelişme ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ve karşılıklı bir ilişki vardır. Başka bir ifade ile her iki değişken de birbirinin nedenidir.

Şekil 2: Değişkenler arasındaki ilişki

SONUÇ

Birleşmiş Milletler Gelişme Programı (UNDP) tarafından her yıl, yıllık İnsani Gelişme Raporu sunulmaktadır. Söz konusu raporun verileri ile ülkelerin gelişmişlik

düzeyleri hakkında bilgi edinilip ülkeler arası kıyaslamalar yapılabilmektedir. Ancak insani gelişmişlik açısından ki bunun göstergesi olan eğitim, sağlık, kaliteli bir yaşam gibi etkenler göz önüne alınarak, az gelişmiş olan ülkelerin neden az geliştiği ya da çok yüksek insani gelişmişlik düzeyindeki ülkelerin nasıl bu düzeye ulaşabildikleri, bunu etkileyen nedenler araştırılıp çözüm üretilebilmesi için sadece büyüme yeterli değildir. Ya da tam tersi büyüme nedeni de sadece insani gelişme olmayabilir. Büyümeyi etkileyen pek çok faktör olabilir. Diğer taraftan insani gelişme için de gelirdeki büyüme bir amaç değildir. Belki sadece bir araç olarak kabul edilebilir. Bir toplum için insani gelişme artışında; eğitim, sağlık, kişi başına gelirin artması, insan onuruna yaraşır kaliteli bir yaşam gibi göstergeler yanında demokrasi, adalet, eşitlik ve ahlaki açıdan da gelişmişlik önemli olduğu söylenilebilir.

Çalışmada OIC üye ülkelere ilişkin 2005-2017 yılları arasındaki panel veriler kullanılarak İnsani Gelişme Endeksi ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin var olup olmadığı varsa nasıl ve ne derece bir ilişki olduğu hakkında bir araştırma yapılmıştır. Yapılan bir dizi ekonometrik araştırma sonucunda OIC ülkelerinde insani gelişme ile büyüme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Ayrıca yapılan Pedroni Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik testleri sonucunda da uzun dönemde değişkenler arasında anlamlı ilişki söz konusu olduğu ve her iki değişkenin de pozitif yönde birbirinin nedeni olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda OIC üye ülkelerinden düşük gelişmişlik düzeyindeki ülkeler tarafından eğitime, sağlığa, araştırmaya, geliştirmeye, verimli üretmeye kısacası beşeri sermayeye ne kadar önem verilirse o derece büyümeye de katkı sağlanmış olunacaktır. Ne kadar çok ekonomik büyüme sağlanırsa yine beşeri sermayeye o derece kaynak aktarılacağından insani gelişme düzeyi de yükselecektir denilebilir.

KAYNAKÇA

Abraham, T.W.,Ahmed, U.A. (2011), EconomicGrowthand Human Development Index in Nigeria: An ErrorCorrection Model Approach, International Journal of Administration and Development Studies, University of Maiduguri, Nigeria, Vol. 2, No. 1, pp. 239-254, ISSN: 2141-5226"

Başar, S., Eren, M. ve Eren, M. (2015). Ülkelerin insani gelişmişlik endeksi değişkenlerine göre etkilerinin incelenmesi. International Conference On EurasianEconomies, SESSION 6E: Kalkınma I, 846-854

Demir, S. (2006), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısında Bir Değerlendirme, DPT. Ankara

Dickey, D. A.,and Fuller, W. A. (1981), 'Likelihood Ratio Statistics for Auto regressive Time Series with a UnitRoot', Econometrica, 49(4)

- Doğan, H.G.,& Gürler, Z. (2013). Türkiye'nin insani gelişme endeksinin analitik olarak değerlendirilmesi. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 69-76.
- Ercan, Y. Nihal (2002), "İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış", *Planlama Dergisi*, Özel Sayı, DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı, ss. 129-138
- Grubaugh, S. G. (2015). Economic Growth and Growth in Human Development. *Applied Econometric sand International Development* 15 (2), 5-16
- Günsoy, G. (2005), "İnsani Gelişme Kavramı Ve Sağlıklı Yaşam Hakkı", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, s. 35-52
- Güvenen, O. (1992). Bir istatistikçi gözüyle: insanca gelişme raporu. *İnsanca Gelişme Birinci Türkiye Konferansı [Rapor]*, UNDP, Ankara, 7-8 Eylül.
- Hicks, D.A. (1997). TheInequality-Adjusted Human Development Index: A ConstructiveProposal. *WorldDevelopment*, 25 (8),1283-1298.
- Mukherjee, S.,&Chakraborty, D. (2010). "Is ThereAnyRelationshipBetweenEconomicGrowthAnd Human Development? EvidenceFromIndianStates", MPRA, Paper No. 22997, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/22997/>, (23.08.2018).
- Ramirez, A; Ranis, G andStewart, F (1998). EconomicGrowthand Human Development. *QEH WorkingPaper Series - QEHWPS18* Number 18
- S Nartgün, MA Kösterelioğlu, M Sipahioğlu(2013)İnsani Gelişim İndeksi Göstergeleri Açısından Ab Üyesi Ve Ab Üyeliğine Aday Ülkelerin Karşılaştırılması,Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
- Tıraş, H , Ağır, H . (2018). İnsani Gelişmişlik Göstergeleri Açısından İslam İşbirliği Teşkilatı Üye Ülkelerinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18 (35), 20-40. Doi: 10.30976/Susead.398254
- Turan, Türkan (2008), *İktisadi Büyüme Teorisine Giriş*, İstanbul, Yalın yayıncılık. http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/_nsani-geli_meendeksleri-ve-goestergeleri--2018-statistiksel-gue.html
- Uçan, O.,& Koçak, E. (2018). İnsani gelişme endeksi ile büyüme ilişkisi: Pedroni eş bütünleşme örneği [Therelationshipbetweenhumandevlopmentindexandgrowth: An example of Pedronicointegration]. *Journal of Politics, Economyand Management*, 1(2), 55–61.

HİNDİSTAN'DA EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYON İLİŞKİSİ: VAR ANALİZİ VE NEDENSELLİK ANALİZİ

Özgür UYSAL

Dr. Öğr. Üyesi, Alanya Alaadin Keykubat Üniversitesi

ozgur.uysal@alanya.edu.tr

0532 482 55 38

Özet

GSYH düzeyi ve ekonomik büyüme hızı verileri dikkate alındığında Hindistan dünyanın en büyük ekonomilerinden biridir ve kalabalık nüfusu sebebiyle kişi başına gelir seviyesi oldukça düşüktür. Nüfus fazlalığının ve yoksulluğun en büyük iki problem olduğu Hindistan uzun yıllar boyunca düşük oranlı bir enflasyonu sürdürmeyi başarmıştır. Çalışmanın amacı Hindistan'ın ekonomik büyüme ve kişi başına GSYH değerleri ile enflasyonu arasındaki ilişkinin varlığını ve yönünü tespit etmektir. Bu çalışmada Hindistan'daki enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, VAR analizi ve nedensellik analizi yardımıyla, 1980 – 2014 dönemi yıllık veriler kullanılarak araştırılmıştır. Granger nedensellik analiziyle, büyümeden enflasyona doğru tek yönlü, kişi başına GSYH'den enflasyona doğru tek yönlü ve büyümeden kişi başına GSYH'ya doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcük: Ekonomik Büyüme, Enflasyon, Granger Nedensellik, Hindistan

ECONOMIC GROWTH AND INFLATION RELATIONSHIP IN INDIA: VAR ANALYSIS AND CAUSALITY ANALYSIS

Abstract

Considering the GDP level and economic growth rate data, India is one of the largest economies in the world and the per capita income level is very low due to its large population. India, where overpopulation and poverty are the two biggest problems, has managed to maintain a low rate of inflation over many years. The aim of the study is to determine the existence and direction of the relationship between India's economic growth and GDP per capita and inflation. In this study, the relationship between inflation and economic growth in India has been investigated with the help of VAR analysis and causality analysis by using 1980 - 2014 period annual data. As a result of Granger causality analysis one-way causality from growth to inflation, one-way causality from GDP per capita to inflation, and one-way causality from growth to GDP per capita were determined.

Keywords: Economic Growth, Inflation, Granger Causality, India

1. Giriş

Ekonomik büyüme ile enflasyon arasındaki ilişki iktisat literatüründe uzun süredir tartışılmaktadır. Ülkelerin uzun dönemli ekonomik büyüme performanslarında önemli farklılıklar bulunması nedeniyle ekonomik büyümenin belirleyicileri ve bu belirleyicilerin büyüme üzerindeki etkileri farklı ülke ya da ülke grupları için uygulamalı çalışmalarla araştırılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda ekonomik büyüme ve enflasyon ilişkisi konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Enflasyonun büyümeyi olumlu etkilediğini belirten ampirik çalışmalar olduğu gibi olumsuz etkilediğini gösteren bir çok ampirik çalışma da bulunmaktadır. Yine farklı ülke grupları üzerinde ve farklı zaman periyodlarında enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini araştıran birçok çalışma yapılmış ve bu çalışmalarda nedenselliğin varlığı ve yönü konusunda birbirinden farklı sonuçlar ortaya konmuştur.

Hindistan'ın da içinde yer aldığı BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) ekonomileri büyüme hızları açısından gelişmekte olan ülkeler içerisinde ön planda ve dikkat çekici bir konumda olup bu ülkelerin dünya dengeleri üzerindeki etkileri giderek artmaktadır. Geçtiğimiz on yıl boyunca bu ülkeler dünya GSYH'sının üçte birine katkı sağlamış ve bir çeyrekte dünya ekonomisinin yaklaşık altıda biri kadar büyümüştür. Kriz dönemlerine rağmen özellikle gelişmekte olan ülkelerde büyüme hızlarının önemli derecede yavaşlamadığı ve hatta gelecek on yıl tahminlerine bakıldığında bu trendin devam edeceği beklenmektedir (Wilson vd., 2010: 1).

Hindistan ekonomisinin başlıca sektörleri tarım, tekstil, imalat sanayii ve hizmet sektörleridir. Bunlar arasında en önemlileri çoğunlukla orta sınıfın istihdam edildiği, rekabet gücü yüksek hizmet sektörü ve eğitimsiz ve yoksul kesimin istihdam edildiği tarım sektörüdür. Ülkede, devletin özel sektör, dış ticaret ve yatırımlar üzerinde mutlak egemenliği vardır. Nüfusun büyük bölümünün gelir düzeyi çok düşüktür. Hindistan dinamik bir özel sektöre, büyük bir tüketim pazarına ve İngilizce konuşan nitelikli bir işgücüne sahiptir. Bu yüzden birçok büyük uluslararası firma, bir taraftan Hindistan'ı önemli pazarlar arasında görmekte diğer taraftan ülkeye yatırım yapmaktadır (DEİK, 2011: 1-6).

2,6 trilyon dolarlık GSYH rakamı ile dünyanın en büyük 6. ekonomisi olan Hindistan'ın son 20 yılda, ortalama yüzde 7'lik bir GSYH artışı yakalayarak dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olması dikkatleri bu ülkenin üzerine çekmiştir. 2017 yılı verilerine göre 1 milyar 339 milyon insanın yaşadığı Hindistan'ın 2028 yılında Çin'i geçerek dünyanın en kalabalık ülkesi olacağı tahmin edilmektedir. Hindistan'ın bu kalabalık nüfusu sebebiyle kişi başı nominal GSYH değeri 1939 dolar civarındadır. Nüfus fazlalığı ve yoksulluk Hindistan'ın en temel iki

problemidir. Diğer yandan Hindistan enflasyonu geçtiğimiz son 20 yılda %10'un altında bir ortalama ile seyrederken son birkaç yılda ekonominin daha sabit bir fiyatlandırma rejimine geçmesi sonucu, %4'ün de altına inmiştir. (<https://data.worldbank.org>).

Hem GSYH ve ekonomik büyüme rakamlarında dünyanın en iyi ekonomilerinden biri olmasına hem de kalabalık nüfus sebebiyle kişi başına gelirden çok düşük seviyelerde olmasına rağmen Hindistan'ın uzun yıllar boyunca düşük oranlı bir enflasyonu sürdürmeyi nasıl başardığı sorusu bu çalışmanın motivasyonunu oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı Hindistan'ın ekonomik büyüme ve kişi başına GSYH değerleri ile enflasyonu arasındaki ilişkinin varlığını ve yönünü tespit etmektir. Bu amaçla çalışmada önce teorik çerçevede enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi ele alınmış, daha sonra bu konuda iktisat literatüründe yapılmış çalışmalar derlenmiştir. Çalışmanın son bölümünde Hindistan'ın son 25 yıllık GSYH, kişi başı GSYH ve enflasyon verileri ele alınarak ekonomik büyüme ile enflasyon arasındaki ilişki incelenmiştir. Nicel veriler doküman taraması yoluyla toplanmış ve Eviews-8 programı yardımıyla ekonometrik analizler gerçekleştirilmiştir.

2. Teorik Çerçeve

Gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH), bir ekonomide belli bir dönemde (genellikle bir yılda) üretilen nihai mal ve hizmetlerin parasal değerlerinin toplamıdır (Kılıçaslan, 2013). Ekonomik büyüme ise ülkelerin reel gayri safi yurtiçi hâsılasındaki yüzdelik artışlar ile hesaplanır. GSYH'deki rakamsal değişikliklerin ne oranda olduğu kadar değişimi açıklayan mikro ve makro düzeydeki göstergeler de önemlidir. Ekonomik büyümeyle ilgili olarak ortaya çıkan sorular daha çok büyümenin kaynakları ya da hangi etkenlerin büyüme üzerine etkili olduğu ve zaman içinde yüksek gelirli ülke ya da bölgelerle düşük gelirli ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının azalıp azalmadığı üzerine odaklanmıştır (Pamuk, 2007: 5-6).

Ekonomik büyüme, bir rakamsal gösterge olarak ülkelerin gayri safi yurtiçi hâsılasındaki rakamsal değişimlerdir ve GSYH, ulusal ekonomilerin yıllara göre performans değerlendirmesinde kullanılan makro ekonomik değişkenlerin başında gelmektedir. GSYH ile diğer makro ekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde ise genellikle enflasyon, kamu harcamaları, bütçe açığı, dış borçlanma, ödemeler dengesi ve dış ticaret göstergelerine odaklanılmaktadır.

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artışlar olarak tanımlanabilir. Enflasyon oranı, fiyatlar genel düzeyindeki yüzdelik değişimler ile hesaplanır. Ancak fiyatlar genel düzeyindeki artışlar, ekonomide tüm fiyatların artacağı anlamına gelmez.

Enflasyonun hızla arttığı dönemlerde bile bazı mal ve hizmet fiyatları sabit kalırken bazılarının azalması da söz konusu olabilmektedir (Avşar, 2013).

Enflasyonun büyüme üzerinde etkili olup olmadığı, ekonomi literatüründe uzun yıllardan beri tartışılmaktadır. Bu tartışmalar, dünya ekonomisinde meydana gelen değişimlere bağlı bir seyir izlemiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra toplam talep ve toplam üretim artmış, aynı zamanda enflasyonda da artışlar ortaya çıkmıştır. Bu süreçte enflasyon bir sorun olarak görülmemiş ve ekonomik büyümeyi desteklediğine yönelik tezler savunulmuştur. 1970'li yıllara geldiğimizde ise birçok ülkede yüksek enflasyon oranlarına ulaşıırken, büyüme oranları düşmüştür. Bunun sonucunda ise, enflasyonun büyümeyi pozitif yönde etkilediği şeklindeki tezler sorgulanmaya başlanmıştır. İlerleyen dönemde (1980'li yıllar) ise özellikle Latin Amerika ülkelerinde yaşanan yüksek oranlı enflasyonlar bu ülkelerdeki ekonomik istikrarsızlığı artırmıştır. Bunun sonucunda enflasyonun büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini savunan tezler ortaya çıkmıştır (Avşar, 2013).

Enflasyon ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkiler görüşünün bazı dayanakları şunlardır:

- Enflasyondaki artış bireylerin servetlerinde azalışa neden olmaktadır. Bu nedenle bireyler enflasyon öncesi servet dengesine ulaşabilmek için tasarruf eğilimlerini arttırmaları ve sonuçta artan tasarruflar faiz oranlarını düşürmek ve yatırımları arttırmak suretiyle ekonomik büyümeyi arttırır.
- Enflasyon döneminde bireylerin reel tasarruf düzeylerini koruyabilmek için ellerinde daha fazla para tutmak zorunda olmaları, senyoraj geliri ya da enflasyon vergisinin artmasına neden olmaktadır. Hane halkından devlete doğru yapılan bu gelir transferi sonucunda hükümet, elde ettiği geliri yatırımların finansmanında kullanacak ve enflasyonist süreç ekonomik büyümeyi arttıracaktır (Avşar, 2013).

Enflasyon ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkiler görüşünü savunanların temel gerekçeleri ise şunlardır:

- Yüksek enflasyon oranı, yüksek enflasyon değişkenliğine neden olmakta ve ortaya çıkan belirsizlik yüzünden ekonomik birimler piyasadaki sinyalleri tam olarak algılayamamaktadır. Piyasada oluşan yanlış sinyaller yatırımları ve büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir.
- Enflasyon finansal varlıkların değerini düşürdüğü için, bireyler tasarruflarını genellikle altın ve gayrimenkul olarak tutmayı tercih etmektedirler. Altın ve gayrimenkule yönelen tasarruflar ise, reel yatırımları olumsuz yönde etkilemektedir.

- Ayrıca enflasyon oranındaki artış sermayenin maliyetini arttırmakta ve bu durum yatırımları ve ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir (Avşar, 2013).

Enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini test eden ampirik çalışmalarda da benzer şekilde tam bir mutabakatın sağlanmadığı görülmektedir. Literatür taraması bölümünde görüleceği üzere temel tartışma genel olarak iki değişken arasındaki ilişkinin varlığından çok, ilişkinin yönü üzerinde odaklanmaktadır.

3. Literatür Taraması

Ekonomik büyümenin belirleyicilerinin araştırılmasına yönelik uygulamalı literatürde birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmında büyüme analizleri için tek değişkenli modeller kullanılmışken, bazı çalışmalarda ise ekonomik ya da ekonomik olmayan birden fazla değişkenli testler uygulanmıştır. (Kibritçioğlu ve Diboğlu, 2001: 1). Bu çalışmalarda genellikle iktisadi büyümenin belirleyicileri olarak enflasyon, ithalat, ihracat, bütçe açığı, kamu harcamaları ve dış borçlanma gibi makroekonomik göstergeler ele alınmış ve söz konusu bu değişkenlerin iktisadi büyüme ile olan olası ilişkileri ve anlamlılıkları çeşitli yöntemler yoluyla test edilmiştir.

Enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisini araştıran ve çeşitli ülke ekonomilerini kapsayan bazı çalışmalar ve bulguları aşağıda özetlenmiştir:

De Gregorio (1992, 1993) 1950-85 dönemi 12 Latin Amerika ülkesi için enflasyonun ve enflasyon değişkenliğinin, yatırımları ve büyümeyi negatif etkilediğini vurgulamıştır.

Yüksek enflasyonun özellikle kaynak dağılımını ve fiyat mekanizmasının etkinliğini bozduğunu vurgulayan Fischer (1993), yatay kesit verileriyle 80 ülkeyi kapsayan çalışmada enflasyon ile büyüme, sermaye birikimi ve verimlilik arasındaki ilişkinin negatif olduğunu ileri sürmüştür.

Fischer (1994) çok düşük bir enflasyon oranının büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olacağını, bu nedenle %2'nin altında bir enflasyon hedefine gerek olmadığını ileri sürmüştür.

Sarel (1995), %8'in üstünde gerçekleşen enflasyon oranının büyümeyi olumsuz etkilediğini, %8'in altında gerçekleşen enflasyon oranının ise büyüme üzerinde pozitif etkisi olabileceğini söylemiştir.

Barro (1995), enflasyonda %1'lik bir artışın kişi başına gayri safi yurtiçi hasılayı yıllık %2 ile %3, yatırımların gayri safi yurtiçi hâsıla içindeki payını %4 ile %6

oranında azalttığını ileri sürmüş ve uzun dönemde enflasyon oranında %10'luk bir artışın 30 yıl sonra gayri safi yurtiçi hasılayı %4 ile %7 oranında azalttığını tahmin etmiştir.

Barro (1997) bir başka çalışmasında, yıllık %10'luk bir enflasyon oranının gayri safi yurtiçi hasılaya %0.3 oranında bir azalışa neden olduğunu, enflasyon oranının %20'nin üstünde olduğu ülkelerde, enflasyonun büyüme üzerindeki negatif etkisinin daha da fazla olduğunu ifade etmiştir.

1955-97 dönemi yıllık ve üçer aylık verilerle Kolombiya ekonomisinde enflasyon-enflasyon belirsizliği ile büyüme-yatırımlar arasındaki ilişkileri inceleyen ve düşük enflasyon seviyesinde bile enflasyon-büyüme ilişkisinin negatif olduğunu savunan Ma (1998), enflasyon belirsizliğinin hem enflasyonu hem de özel yatırımlardaki belirsizliği arttırarak büyümeyi azalttığını ileri sürmüştür.

Mboweni (2000), Güney Afrika için enflasyonla ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiş ve yapılan araştırmanın sonucunda; Güney Afrika'da enflasyon oranlarının yükselmeye başladığı dönemlerde ekonomik büyüme hızının azaldığını, enflasyon oranlarının azalmaya başladığı dönemlerde ise ekonomik büyüme hızının yükseldiğini belirterek, enflasyonla ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğunu ifade etmiştir.

Khan ve Senhadji (2001), enflasyon ve büyüme ilişkisini gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ayrı ayrı analiz etmişlerdir. Büyüme üzerinde pozitif etki yaratan enflasyon aralığını, gelişmiş ülkeler için %1 – %3 , gelişmekte olan ülkeler için % 11 – % 12 olarak bulmuşlardır.

Faria ve Carneiro (2001) çalışmalarında kalıcı yüksek enflasyonla karşı karşıya olan Brezilya ekonomisinde 1980:1-1995:7 döneminde, enflasyon ile üretim arasındaki ilişkiyi araştırmışlar ve enflasyonun uzun vadede üretim üzerinde bir etkisi olmadığı ancak kısa vadede üretimi olumsuz etkilediği sonucuna varmışlardır.

Mallik ve Chowdhury (2001), çalışmasında, kısa ve uzun dönemli enflasyon-büyüme ilişkisini dört Asya ülkesi (Bangladeş, Hindistan, Pakistan, Sri Lanka) için test etmişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; enflasyon ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir ve hızlı büyümek için enflasyon kaçınılmazdır. Enflasyonun büyümeyi etkileme derecesi, büyümenin enflasyonu etkileme derecesinden daha büyüktür. Dolayısıyla IMF gibi uluslararası öncü ekonomik kuruluşların hızlı ekonomik büyüme için enflasyonun düşürülmesi hatta sıfır enflasyon önermesi gerçeklerle çakışmamaktadır. Hızlı bir büyüme, ekonominin ısınmasına ve kaçınılmaz olarak enflasyona yol açmaktadır. Mallik ve Chowdhury bu tür ekonomileri "bıçak sırtında" dengede olan ekonomiler olarak ifade etmekte ve

ekonomilerin enflasyon tuzağına düşmeden hızlı bir büyüme gerçekleştirmelerinin de oldukça zor olduğunu ifade etmektedirler.

Chowdhury (2002) bir başka çalışmada enflasyon-ekonomik büyüme ilişkisini Endonezya ekonomisi için, 1950-1997 dönemini kapsayan onar yıllık ortalamalar ve serpilme diyagramlarından hareketle çeşitli enflasyon oranları için test etmiştir ve enflasyonla ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Diğer taraftan enflasyon oranı %8 – %15 aralığında iken enflasyonla ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmazken, %40'ın üzerindeki enflasyon oranlarında, enflasyon ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Fernandez Valdovinos (2003), Brezilya, Bolivya, Peru, Paraguay, Meksika, Kosta Rika, Kolombiya ve Şili'de enflasyon ve büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır ve enflasyonla büyüme arasında negatif yönde bir korelasyon tespit etmiştir.

Ahmad ve Mortaza (2005), Bangladeş için, ekonomik büyüme ve enflasyon arasındaki ilişkiyi 1980-2005 dönemi için test etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda, enflasyon ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel yönden anlamlı ve uzun dönemde negatif bir ilişkinin olduğunu saptamışlardır.

Ekonomik büyüme ile enflasyon arasındaki ilişkiyi araştırmaya yönelik Türkiye'de de çeşitli çalışmalar yapılmıştır:

1964-2000 dönemini 5 alt gruba ayırarak enflasyon büyüme-özel yatırımlar ilişkisini analiz eden Kirmanoğlu (2001) enflasyon oranında yükselişin özel yatırımları ve büyümeyi azalttığını göstererek enflasyon-büyüme-özel yatırımlar arasında negatif bir ilişki olduğunu vurgulamıştır.

Karaca (2003), ise çalışmasında, 30 yılı aşkın bir süredir yüksek enflasyonla yaşayan Türkiye'deki enflasyon-büyüme ilişkisini incelemiştir. Enflasyondan büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Yapılan regresyon analizi ise Türkiye'deki enflasyon-büyüme ilişkisinin negatif işaretli olduğunu göstermiştir. Buna göre enflasyondaki yükseliş büyüme oranının gerilemesine neden olmaktadır. Örnek alınan dönemde enflasyonda yaşanan her 1 puanlık artış, büyüme oranını 0.37 puan düşürmüştür.

Berber ve Artan'ın (2004) çalışmalarında Türkiye'de enflasyon-ekonomik büyüme ilişkisi 1987:1-2003:2 dönemi için test edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; enflasyon ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemektedir ve enflasyon oranındaki %10' luk bir artış ekonomik büyümeyi %1,9 oranında düşürmektedir.

Terzi ve Oltulular (2006) çalışmalarında enflasyon-büyüme ilişkisi incelemişler ve enflasyon-büyüme ilişkisinin negatif olduğunu göstermişlerdir.

Kaya ve Yılmaz (2006) çalışmalarında enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisini bölgesel olarak analiz etmişlerdir. Türkiye'deki yedi bölgenin, 1983 ile 2001 yıllarına ait verilerini, analiz etmişler ve Marmara Bölgesi dışındaki bölgelerde enflasyonun ekonomik büyümeyi negatif etkilediğini saptanmışlardır. Ayrıca genel olarak enflasyon ile ekonomik büyüme arasında negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olduğu ifade edilmiştir.

4. Veriler, Bulgular ve Yorumlar

4.1. Veriler

Çalışmada Hindistan'a ait 1980-2014 yıllarını kapsayan 25 yıllık veriler kullanılmıştır. Verilerin analizinde Eviews-8 programı kullanılmıştır. GSYH büyüme oranı ve kişi Başı GSYH verileri IMF'nin World Economic Outlook (WEO) altyapısını kullanan kneoma.com (<http://knoema.com/tbocwag/gdp-by-country-1980-2014#India>) ve enflasyona ait veriler inflation.eu (<http://www.inflation.eu/inflation-rates/india/historic-inflation/cpi-inflation-india-1980.aspx>) web sayfalarından elde edilmiştir. Değişkenler için *EN* (enflasyon), *GR* (reel gayri safi yurtiçi hâsıla büyüme oranı) ve *KB* (kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla) kısaltmaları kullanılmıştır.

Analizlerde öncelikli olarak değişkenlerin durağanlığı araştırılmış, durağan olan değişkenlere eş bütünleşme testi uygulanarak değişkenler arasındaki ilişkilerin varlığı tespit edilmiş, daha sonra varyans ayrıştırma ve nedensellik analizleri uygulanmıştır.

4.2. Durağanlık ve Eş Bütünleşme Testleri

Değişkenlerin durağanlığını araştırmak amacıyla ADF birim kök testi yapılmış ve değişkenlerin hepsinin düzey değerinde durağan olmadığı ancak birinci farkları alındığında hepsinin %1 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu görülmüştür. Birinci farkları alınmış değişkenlerin test sonuçları Tablo 1'de görülmektedir. Bütün seriler aynı seviyede durağan oldukları için analizlerde sahte regresyona rastlanmayacaktır. Farkı alınmış değişkenlerin %1 anlam düzeyinde durağan olması *EN*, *GR* ve *KB* değişkenleri arasında uzun dönemli ilişkinin var olup olmadığını tespit etmek için gerekli ön koşulu sağlamaktadır.

Tablo 1: ADF Test Sonuçları

1. Derecede ADF Test İstatistiği	t-İstatistiği	Olasılık
Kritik Değerler (EN)	-4.731528	0.0006**
%1	-3.639407	
%5	-2.951125	
%10	-2.614300	
Kritik Değerler (GR)	-4.894471	0.0004**
%1	-3.639407	
%5	-2.952066	
%10	-2.614300	
Kritik Değerler (KB)	-4.312826	0.0017**
%1	-3.639407	
%5	-2.951125	
%10	-2.614300	

** katsayıların %1 düzeyinde anlamlı olduklarını göstermektedir.

Daha sonraki analizler için durağan olan değişkenlerin gecikme uzunluğunun bulunması gerekmektedir. Tablo 2’de görüldüğü gibi Likelihood Ratio (LR), Final Prediction Error (FPE), Akaike Information Criterion (AIC), Schwarz Information Criterion (SC), Hannan-Quinn Information Criterion (HQ) kriterlerinden faydalanılarak en uygun gecikme uzunluğu bulunmuştur. Sonuçlara göre, en uygun gecikme uzunluğu “2” olarak belirlenmiştir.

Tablo 2: Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme Uzunluğu	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	N/A	5.548591	10.22709	10.36854	10.27139
1	83.35354	0.369841	7.513641	8.079419*	7.690836
2	20.12356	0.282281*	7.219624*	8.209734	7.529714*
3	9.498858*	0.337951	7.340373	8.754817	7.783360
4	11.06195	0.354038	7.269691	9.108468	7.845573

* en düşük bilgi kriterini sağlayan gecikme uzunluğunu göstermektedir.

EN, GR ve KB değişkenleri arasındaki eş bütünleşmenin olup olmadığını belirlemek için Johansen eş bütünleşme analizi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo:3 Johansen Eş Bütünleşme Testi Sonuçları

Hipotezler	Özdeğer	İz İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
$H_0: r=0$	0.515855	38.86836	35.19275	0.0192*
$H_0: r \leq 1$	0.252568	15.65647	20.26184	0.1911
$H_0: r \leq 2$	0.179756	6.340902	9.164546	0.1660

* katsayıların %5 düzeyinde anlamlı olduklarını göstermektedir.

Johansen eşbütünleşme analizi sonuçlarına göre, $r=0$ hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedildiğinden en az 1 eş bütünleşme denkleminin var olduğu görülmektedir. Bu durumda sıfır hipotezi (seriler arasında uzun dönemde eş bütünleşme yoktur) reddedilmekte ve değişkenlerin uzun dönemde eş bütünleşik olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Buna göre *EN*, *GR* ve *KB* değişkenleri arasında uzun dönemli en az bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.3. Varyans Ayrıştırma Analizi

Varyans ayrıştırma analizinde, bir değişken üzerinde en çok hangi değişken ya da değişkenlerin etkili olduğu saptanmaya çalışılmıştır. *EN*, *GR* ve *KB* değişkenleri için yapılan varyans ayrıştırma analizinin sonuçları sırasıyla Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6'da gösterilmiştir. Ayrıca bu analizde uygun gecikme uzunluğu daha önceden belirlenmiş olan "2" olarak alınmıştır.

Tablo 4: Enflasyon'nun Varyans Ayrıştırması

Dönem	Standart Hata	<i>EN</i>	<i>GR</i>	<i>KB</i>
1	2.988326	100.0000	0.000000	0.000000
2	3.251702	89.09610	6.041228	4.862676
3	3.673980	72.27967	22.03031	5.690024
4	3.757539	69.57814	23.21154	7.210316
5	3.771455	69.28375	23.09816	7.618090
6	3.778436	69.02870	23.32329	7.648012
7	3.781056	68.97618	23.29141	7.732409
8	3.781253	68.96902	23.29887	7.732109
9	3.782474	68.93167	23.28685	7.781479
10	3.782629	68.92722	23.28941	7.783369

Tablo 4'teki enflasyonun varyans ayrıştırma sonuçlarına göre, enflasyon ilk dönemde %100 oranında kendisinden etkilenirken, ekonomik büyüme ve kişi başı gayri safi yurtiçi hâsıladan hiç etkilenmemektedir. Son dönemde ise, yine en çok %68,9 oranında kendisinden etkilenirken, %23,2 oranında gayri safi yurtiçi hâsıladan ve %7,8 oranında kişi başı gayri safi yurtiçi hâsıladan etkilenmektedir. Sonuç olarak, enflasyon hem kısa dönemde hem de uzun dönemde en çok kendisinde meydana gelen değişimden etkilenmektedir.

Tablo 5: Ekonomik Büyüme'nin Varyans Ayrıştırması

Dönem	Standart Hata	<i>EN</i>	<i>GR</i>	<i>KB</i>
1	2.243747	0.227167	99.77283	0.000000
2	2.270915	0.320765	97.43941	2.239822
3	2.288072	0.547529	97.20413	2.248336
4	2.302486	0.671488	96.98217	2.346343
5	2.303763	0.675633	96.87476	2.449609

6	2.305238	0.715616	96.75085	2.533537
7	2.307157	0.733464	96.67066	2.595877
8	2.308898	0.748019	96.55516	2.696826
9	2.310222	0.762840	96.47217	2.764985
10	2.311863	0.777811	96.37737	2.844815

Tablo 5’te yer alan ekonomik büyüme değişkeninin varyans ayrıştırma sonuçlarına göre, ekonomik büyüme ilk dönemde %99,8 oranında kendisinden etkilenirken, enflasyon ve kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıladan neredeyse hiç etkilenmemektedir. Son dönemde de, %96,4 oranında kendisinden etkilenirken, %2,5 oranında kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıladan etkilenmekte enflasyondan ise %1 oranında etkilenmektedir. Kısaca, gayri safi yurtiçi hâsıla hem kısa dönemde hem de uzun dönemde neredeyse tamamen kendisinde meydana gelecek değişimden etkilenmektedir.

Tablo 6: Kişi Başı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’nın Varyans Ayrıştırması

Dönem	Standart Hata	EN	GR	KB
1	2.215449	0.260388	99.67935	0.060260
2	2.245224	0.336784	97.13114	2.532076
3	2.258932	0.621649	96.87621	2.502137
4	2.276682	0.773531	96.54226	2.684211
5	2.279489	0.788591	96.31298	2.898429
6	2.282273	0.850589	96.08673	3.062682
7	2.286003	0.885369	95.90987	3.204760
8	2.289350	0.914116	95.69527	3.390612
9	2.292165	0.943648	95.52214	3.534209
10	2.295337	0.972411	95.33899	3.688601

Tablo 6’daki kişi başına gayri safi yurtiçi hâsılanın varyans ayrıştırma sonuçlarına göre, kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla ilk dönemde %99,6 oranında ekonomik büyümeden etkilenirken, kendisinden ve enflasyondan neredeyse hiç etkilenmemektedir. Son dönemde ise, %95,3 oranında ekonomik büyümeden ve %3,7 oranında kendisinden etkilenirken, enflasyondan neredeyse hiç etkilenmemektedir. Kısaca, kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla hem kısa dönemde hem de uzun dönemde en çok ekonomik büyümede oluşan değişimden etkilenmektedir.

4.4. Granger Nedensellik Analizi

Değişkenler arasındaki ilişkinin nedenselliğinin varlığının ve yönünün istatistiksel açıdan belirlenebilmesi için Granger nedensellik analizi uygulanmıştır. Bu analizde

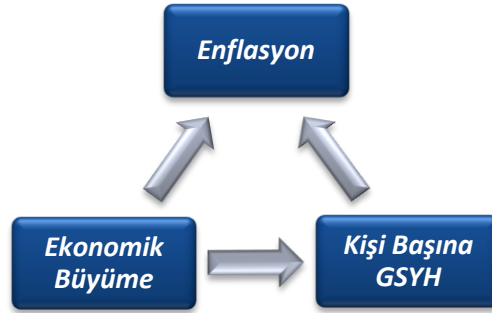
değişkenler arası gecikme uzunluğu yine “2” olarak alınmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 7’de verilmiş ve Şekil 1’de gösterilmiştir.

Tablo:7 Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken= <i>EN</i>		
Bağımsız Değişkenler	F-İstatistiği	Olasılık
<i>GR</i>	5.39787	0.0104*
<i>KB</i>	5.18662	0.0121*
Bağımlı Değişken= <i>GR</i>		
Bağımsız Değişkenler	F-İstatistiği	Olasılık
<i>ENF</i>	0.24759	0.7824
<i>KB</i>	2.58232	0.0935
Bağımlı Değişken= <i>KB</i>		
Bağımsız Değişkenler	F-İstatistiği	Olasılık
<i>ENF</i>	0.28789	0.7520
<i>GR</i>	3.83411	0.0337*

* katsayıların %5 düzeyinde anlamlı olduklarını göstermektedir.

Şekil 1: *EN*, *GR* ve *KB* Değişkenleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi

Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ekonomik büyüme enflasyonun nedenidir. Ekonomik büyümeden enflasyona doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Diğer yandan ekonomik büyümeden kişi başına GSYH'ye doğru tek yönlü ve kişi başına GSYH'den enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Yani ekonomik büyüme kişi başına GSYH'nin nedeni, kişi başına GSYH de enflasyonun nedenidir. Hem ekonomik büyüme hem de kişi başına GSYH enflasyonun nedeni olmuştur. Yine ekonomik büyüme hem enflasyonun hem de kişi başına GSYH'nin nedenidir. Fakat enflasyondan büyümeye veya kişi başına GSYH'ye doğru bir nedenselliğe rastlanmamıştır. Ayrıca kişi başına GSYH'den ekonomik büyümeye doğru bir etkiye de rastlanmamıştır.

SONUÇ

İktisat literatüründe enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi sıkça tartışılmıştır. Bu konuda yükselen piyasalar üzerinde (gelişmekte olan ekonomilerde) yapılan birçok ampirik çalışmalarda enflasyon ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. 1980-2014 yılları arasındaki dönemi kapsayan bu çalışmanın sonuçlarına göre de Hindistan ekonomisinde enflasyon ile gayri safi yurtiçi hâsıla arasında uzun dönemli bir ilişki mevcuttur.

Yapılan varyans ayrıştırma analizi sonuçlarına göre ekonomik büyümeyi her dönemde %96'nın üzerinde kendisi etkilemektedir. Yani diğer iki değişkenin ekonomik büyüme üzerindeki toplam etkisi %4'ün altındadır. Kişi başına GSYH'yı da tüm dönemlerde %95'in üzerinde ekonomik büyüme etkilemiştir. Kendisinin etkisi %4'ün altında ve enflasyonun etkisi %1'in altında kalmıştır. Enflasyonu ise hemen hemen her dönem %70'e yakın kendisi açıklarken yaklaşık %23 oranında ekonomik büyüme açıklamıştır.

Nedensellik analizi sonuçları varyans ayrıştırma analizi sonuçlarını destekler nitelikte olup Hindistan ekonomisinde hem büyümenin hem de kişi başına GSYH'nin enflasyonun nedeni olduğu, ayrıca ekonomik büyümenin enflasyon ve kişi başına GSYH'nin nedeni olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmalar bütüncül olarak değerlendirildiğinde enflasyon ve GSYH ilişkisinin ülkeden ülkeye, aynı ülkede zamana ve enflasyon oranının rakamsal büyüklüğüne göre değiştiği söylenebilir. Bu çalışmanın sonuçları yorumlanırken 1980-2014 yılları arasında Hindistan'da enflasyon oranının genel olarak %10'un altında olduğu ve kişi başı GSYH'nin 1700 Dolar düzeyinde olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

Ağayev, S. (2010). "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eştümleşme ve Panel Nedensellik Analizleri", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:12, Sayı:1,ss. 159-184.

Ahluwalia, M. S.: "Understanding India's Reform Trajectory: Past Trends and Future Challenges", India Review, 3, 4(October 2004), 272.

Ahmed, S. ve Mortaza, G. (2005), " Inflation and Economic Growth in Bangladesh:1981- 2005" Policy Analysis Unit, Working Paper Series, Bangladesh, WP:0604.

Atik, H. (2005). Finansal krizlerin gölgesinde yükselen piyasa ekonomileri. Ankara, s.5. http://www.tkb.com.tr/esa/GA/2005-GA/GA-05-01-02_Finansal_Kriz_ve_Yukselen_Ekonomiler.pdf.

Avşar M., (2013), İktisada Giriş (Ed. Berberoğlu ve Erdoğan), Anadolu Üniversitesi Yayınları, yayın no: 2801, Eskişehir

Barro, R. J. (1995), "Inflation and Economic Growth", Bank of England Quarterly Bulletin, 35, ss.166-76.

Barro, R. J. (1997), Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study, MIT Press, Cambridge, Massachusetts.

Berber, M. ve Artan, S. (2004), "Türkiye'de Enflasyon-Ekonomik Büyüme İlişkisi: (Teori, Literatür ve Uygulama)", İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 18 Eylül 2004 Sayı: 3-4.

Chowdhury, A. (2002), " Does Inflation Affect Economic Growth? The Relevance of The Debate for Indonesia", Journal of Asia Pacific Ecoltomy, 7(1), ss.20-34.

Çivi, E. ve Çavuşgil, T. S. (2001). Yeni dünya düzeninde güç kazanan ülkeler: Yükselen Ekonomiler. *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi*. 7(1):7–15. <http://www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/C8S12001/ECSTC.PDF>.

De Gregorio, J. (1993), "Inflation, Taxation, and Long-Run Growth", Journal of Monetary Economics, 31, ss.271-98.

DEİK, (2011), Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Hindistan Ülke Bülteni

Financial Times (2011). "'Bric' Creator Adds Newcomers to List", <http://www.ft.com/cms/s/0/f717c8e8-21be-11e0-9e3b-00144feab49a.html#axzz1Rory5 dfg>,

Faria J.R. and Carneiro F.G. (2001), "Does High Inflation Affect Growth In The Long And Short Run? ", Journal of Applied Economics, Vol. IV, No.1, ss.89-105.

Fischer, S. (1993), "The Role of Macroeconomic Factors in Growth", Journal of Monetary Economics, 32, ss.485-512.

Fischer, S. (1994), The Costs and Benefits of Disinflation, in J. Wijnholds, S. Eijffinger and L. Hoogduin (eds), A Framework for Monetary Stability, Boston: Kluwer, ss.31-41.

inflation.eu; <http://www.inflation.eu/inflation-rates/india/historic-inflation/cpi-inflation-india-1980.aspx>

Karaca, O. (2003), “Türkiye’de Enflasyon-Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi”, Doğu Üniversitesi Dergisi, 4 (2) 2003, ss.247-255.

Kaya, V. ve Yılmaz Ö. (2006), “Bölgesel Enflasyon Bölgesel Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Zaman Serisi Ve Panel Veri Analizleri” İktisat, İşletme ve Finans, 21: ss.247.

Khan, M. S. and A. S. Senhadji. (2001), Threshold Effects in the Relationship between Inflation and Growth, IMF Staff Papers Vol. 48No.1.

Kılıçaslan Y., İktisada Giriş (Ed. Berberoğlu ve Erdoğan), Anadolu Üniversitesi Yayınları, yayın no: 2801, Eskişehir

Kibritçioğlu, A. ve Selahattin D. (2001).“Long–Run EconomicGrowth: An InterdisciplinaryApproach”, College of Commerce and Business Administration Office of Research, University of Illinois at Urbana-Champaign, WorkingPaper,(01-0121).

Kirmanoglu, H. (2001), “Is There Inflation-Growth Trade off in The Turkish Economy”, Paper Presented at: CEA 35th. Annual Meetings, McGill Uni., Montreal, May 31-June 3.

Ma, H. (1998), “Inflation, Uncertainty, and Growth in Colombia”, IMF Working Paper, WP/98/161.

Mallik, G. ve Chowdhury, A. (2001), " nflation and Economic Growth: Evidence from four South Asian Countnes, Asia-Paeific Development Journal, 8 (1) June, ss.123-135.

Mboweni, T. T. (2000), “Economic Growth, Inflation and Monetary Policy in South Africa”, At the Business Conference of the Bureau for Economic Research, Governor of the South African Reserve Bank, Stellenbosch, November.

Mumcu, Z., Ünsal F., (1998), Hindistan Ülke Etüdü, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, s.10.

Pamuk, Ş. (2007), “Dünyada ve Türkiye’de İktisadi Büyüme (1820-2005)”, Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları, Cilt:1, Sayı:2, ss. 3-26.

Sarel, M. (1995), Non-Linear Effects of Inflation on Economic Growth, IMF Working Paper No. WP/95/56.

Terzi, H. ve Oltulular, S. (2006), “Enflasyon-Büyüme Sürecinde Sabit Sermaye Yatırımları”, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 20 Sayı: 1

Valdovinos, F. (2003), “Inflation and economic growth in the long run”, Economic Letters, 80, s.167-173

Yeldan, E. (2002). Neoliberal küreselleşme ideolojisinin kalkınma söylemi üzerine değerlendirmeler. *Praksis Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi*. 7:1-2. <http://www.praksis.org/files/007-02.pdf>.

Wilson, D., Alex L. K. ve Swarnali A. (2010).”Is this the ‘BRICs Decade’”, <http://www2.goldmansachs.com/ideas/brics/brics-decadedoc.pdf>,

Wolf, M., (2004), “Çin Tehdidi Türkiye’yi Saracak”, Sabah, 13.10.2004, s. 11.

<http://knoema.com/tbocwag/gdp-by-country-1980-2014#India>

<http://www.inflation.eu/inflation-rates/india/historic-inflation/cpi-inflation-india-1980.aspx>

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2017&locations=IN&start=2005&view=chart>

SİYASAL KATILMAYI ETKİLEYEN SOSYOEKONOMİK FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA- ÇANKIRI ÖRNEĞİ

Doç.Dr. Gürbüz Özdemir*

Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF

gurbuzozdemir_4@hotmail.com

ÖZET

Demokrasinin en önemli göstergelerinden birisi, halkın yönetime ve karar alma süreçlerine katılma ve onları etkileme derecesidir. Bu nedenle demokrasi ile siyasî katılma arasında olmazsa olmaz bir ilişki vardır. Bu ilişkinin en temel aktörü ise “halk”tır. Halk, siyasî katılmayı ya sistem içinde kalarak ya da sisteme karşı çıkararak gerçekleştirir. Sistem içinde kalarak gerçekleşen katılımda en etkili yöntem “seçim” ve en önemli aktör ise seçmendir. Ancak seçmenler, siyasi katılma süreçlerinde farklı tutum ve davranışlar sergileyebilmektedirler. Zira bu süreçlerde bazı faktörlerin etkisinde kalılabilmektedir. Bu faktörler, bireyin sahip olduğu ve onu çevreleyen bir kısım maddi/manevi unsurlara göre şekillenirken, aynı zamanda bireyin siyasi olan her türlü tercihini de etkileyip yönlendirebilmektedir.

Bu çalışma; bireyin siyasî katılımını etkileyen faktörlerin neler olduğunu, bunların gerçekten etkili olup olmadığını ve olan etkinin ne yönde gerçekleştiğini, Çankırı İlinde yapılan alan araştırmasıyla açıklamaya çalışmıştır. Bu amaçla, öncelikle siyasî katılma kavramı ve genel olarak bunu etkileyen faktörler ele alınmıştır. Sonrasında ise siyasî katılmayı etkileyen, cinsiyet, yaş, eğitim, gelir, medeni durum ve meslek gibi sosyoekonomik değişkenlerle ilişkili olarak Çankırı İl Merkezinde yapılan çalışmanın bulguları değerlendirilmiştir. Sonuçta, buradan hareketle bir takım sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Demokrasi, Siyasî Katılma, Siyasî Tercih, Sosyoekonomik Faktörler, Çankırı.*

A STUDY ON THE SOCIOECONOMIC FACTORS AFFECTING POLITICAL PARTICIPATION-CANKIRI CASE

ABSTRACT

One of the most important indicators of democracy is the degree to which people influence processes by participating in political management and decision-making processes. Therefore, there is a mandatory relationship between democracy and the level of political participation. The main actor in this relationship is undoubtedly the people. People do participate in political processes, either by being compatible with

* Doç.Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi Kamu Yönetimi Bölümü,
gurbuzozdemir_4@hotmail.com

the system or by opposing the system. While the most effective method is elections, the most important actors are voters. However, voters can exhibit different attitudes and behaviors while participating in political processes. Because some of these factors can be influenced by these processes. These factors are shaped according to the various material/spiritual elements that the voters have and which surround them, but they can also influence and direct any political preferences.

This study explores the reasons that affect voters' participation in political processes, whether they are really effective and how the impacts occur. For this purpose, it has tried to explain the results of a field survey conducted in Cankiri province. In this context, the concept of political participation and the factors affecting it are discussed. Subsequently, the findings of the study conducted in Cankiri City Center related to socioeconomic variables such as gender, age, education, income, marital status and occupation affecting the political participation were evaluated. As a result, a number of findings have been reached.

Keywords: *Democracy, Political Participation, Political Preference, Socioeconomic Factors, Cankiri*

1. Giriş

Demokratik sistemlerde egemenliğin ve gücün gerçek sahibi “halk” olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla gücü elinde bulunduran ve karar vericileri belirleyen halktır. Siyasi iktidarlar ise halkın temsilcisidirler. Halk ile siyasi iktidar arasında ortaya çıkan her türlü ilişkide ise karşılıklılık esastır. Yani halk, siyasetten ve siyasi iktidardan etkilendiği gibi, aynı zamanda siyasî alanla ilgili başta seçim olmak üzere her türlü eyleme katılarak siyaseti etkileyebilmektedir. Demokratikleşmenin en önemli göstergesi de, halkın bu ilişki içerisinde karar alma süreçlerine katılabilmesi ve onları etkileyebilmesidir. Siyasi katılma olarak tanımlanan bu durum, halkın sistemle bütünleşmesini sağladığı gibi, demokratik yönetim anlayışının güçlenmesine ve sistemin meşruiyet kazanmasına hizmet etmektedir. Kısacası siyasî katılma ile demokrasi arasında olmazsa olmaz bir ilişki vardır.

Siyasî katılma kavramı, dar anlamda seçimlerde oy kullanmak şeklinde tanımlanmakla birlikte; geniş anlamda siyasete ilgisiz kalmaktan ya da siyasî konuları pasif şekilde takip etmekten, faal olarak siyasî kurumların içerisinde bulunmaya ve siyasî karar alma süreçlerinin her aşamasına katılmaya kadar oldukça geniş bir yelpazeyi içine almaktadır. Kavram, bu geniş yelpaze içerisinde nasıl tanımlanırsa tanımlansın sonuçta bireyler, siyasi katılmayı ya sistem içinde kalarak (yasal-olağan katılma) ya da sisteme karşı çıkarak (yasadışı-olağandışı katılma) gerçekleştirirler. Olağan siyasi katılmada; halkın karar alma süreçlerine doğrudan katılımı çok zor olduğundan, katılımda en etkili yöntem temsilciler aracılığıyla yönetime imkân sağlayan “seçim” olarak belirlemektedir. Doğal olarak bu yöntemde öne çıkan aktör yine halktır, yani oy verme hakkına sahip olan seçmendir. Seçmenler ise, en kolay siyasi katılma şekli olan oy verme başta olmak üzere, siyasi katılma

süreçlerinde farklı tutum ve davranış sergileyebilmektedirler. İster dar ve isterse geniş anlamda siyasi katılmayı gerçekleştirsinler, bireyler bir kısım faktörlerin etkisinde kalabilmektedirler.

Öte yandan bireyler seçimlerde oy verirken, vatandaşlık görevlerini yerine getirmenin ya da insan olarak en temel haklarından birini kullanmanın ötesinde bir siyasi davranış sergilemektedirler. Seçmen davranışı olarak beliren bu durum, işin içine insan unsuru girdiğinden açıklanması zor bir niteliğe sahiptir. Bu zoru aşabilme adına yapılan araştırma ve analizlerde çeşitliliği artırma ve anlayışları sürekli geliştirme ihtiyacı vardır. Yapılan araştırmalarda, seçmenin karar verirken nasıl bir süreçten geçtiği ve bu süreç içerisinde hangi faktörlerden etkilenip hangisinden etkilenmediği sorularına cevap aranmaktadır. Zira seçmenin siyasi katılımında ve yaptığı tercihlerinin yönünün ve etkinliğinin şekillenmesinde, seçmenlerin demografik özellikleri, yaşadığı toplumun özellikleri, içinde bulunduğu sosyal ve kültürel yapı, sosyoekonomik durum gibi birçok değişken etkilidir. Hatta bu değişkenler, seçmenin başta iktidarlar olmak üzere siyasetçilere karşı duygularında da farklılığa neden olabilmektedir. Bu bağlamda başta sosyoekonomik olmak üzere psikolojik, siyasî ve sosyal birçok değişken söz konusudur. Bu faktörler, bireyin sahip olduğu ve onu çevreleyen bir kısım maddi/manevi unsurlara göre şekillenirken, bireyin her türlü tercihini de etkileyip yönlendirebilmektedir.

Bu çalışma; bireyin siyasî katılımını ve tercihlerini etkileyen faktörlerin neler olduğunu, gerçekten etkili olup olmadıklarını ve varsa etkinin ne yönde gerçekleştiğini, Çankırı İlinde yapılan alan araştırmasıyla açıklamayı hedeflemektedir. Bu amaçla, öncelikle konunun kavramsal çerçevesi bağlamında siyasi katılma kavramı ve genel olarak bunu etkileyen faktörler ele alınacaktır. Sonrasında ise siyasi katılmayı etkileyen, özellikle cinsiyet, yaş, eğitim, gelir, medeni durum ve meslek gibi sosyoekonomik değişkenlerle ilişkili olarak Çankırı İl Merkezinde yapılan alan araştırmasının bulguları değerlendirilecek ve buradan hareketle bir takım sonuçlara ulaşılmaya çalışılacaktır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Kavram Olarak Siyasî Katılım

Demokrasi düşüncesinin güçlenmesi ve bu doğrultuda toplumların bilinçlenmesi, yüzyıllar boyunca ezilen ve pasif konumda bırakılmış olan insanların siyasî hayata katılmalarının önünü açmıştır. Siyasî katılma lehinde başlayan bu süreç, Huntington (1968: 36)'un, “modern devlet ile geleneksel devlet arasındaki en önemli fark, halkın siyasete katılması ve onu etkilemesi(dir)” ifadesinde de vurguladığı gibi; siyasî katılma kavramını, siyaset biliminin temel kavramlardan birisi haline getirmiştir (Dursun, 2012: 233). Kavramın, önemli olduğu hususunda siyaset bilimciler arasında tam bir mutabakat vardır. Ancak sosyal bilimlere konu olan kavramlar için ortak bir tanım üzerinde uzlaşılma zorluğu, bu kavram için de geçerlidir. Zira kavrama ilişkin

yapılan/yapılmış olan tanımlara bakıldığında, bir kısmı benzeşirken önemli bir kısmının ise farklılıklar sergilediği görülmektedir.

Tanımlardan bir kısmı, örneğin sadece katılıma konu olan “siyasî davranışları” esas alırken (bkz. Kalaycıoğlu, 1993: 10; Huntington/Nelson, 1976: 4-6), bazılarının “tutumları” da (bkz. Daver, 1993: 203; Kapani, 2014: 130-131) kapsadığı görülmektedir. Bir kısmı, kavramı sadece “yasalara uygun” eylemlerle sınırlı tutarken (bkz. Nie/Verba, 1989: 1), önemli bir kısmı ise “yasadışı” eylemleri de katılma kapsamına dâhil etmektedir (bkz. Kalaycıoğlu, 1993: 10; Özbudun, 1975: 2). Yine bir kısım tanımlar, kişilerin kendi iradeleriyle “bağımsız (otonom)” olarak yönelindikleri eylemleri siyasî katılma sayarken (bkz. Kalaycıoğlu, 1993: 10), kişilerin başkalarınca yönlendirildiği (mobilize) eylemleri de siyasî katılma türü olarak gören önemli sayıda tanım da bulunmaktadır (bkz. Çam, 2002: 169; Huntington/Nelson, 1976: 4-6). Kavramı daha anlaşılır, sınırları belirgin ve kapsayıcı bir hale gelebilmesi için tanıma “siyasî ilgi, bilgi ve tutumların” da eklenmesi gerektiğini belirtenler de vardır (Turan, 1986: 69). Hatta Eroğul (1999: 13), “siyasî katılım, yönetilenlerin yönetimde söz sahibi olmalarıdır”, diyerek çok geniş bir çerçeve çizmektedir. Kısacası bir kavram olarak “siyasî katılma”nın sahip olduğu farklı yön ve özellikler, üzerinde uzlaşmış tek ve ortak bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Bununla birlikte kavrama ilişkin bazı tanımlara bakmak da fayda vardır. Örneğin kavrama dar anlamda bakıldığında, bireylerin yerel ya da genel seviyede doğrudan ya da dolaylı olarak siyasî yöneticileri seçmeyi ve kendi çıkarları doğrultusunda kararlar almalarını sağlamayı amaç edinen eylemler bütünü olarak görmek mümkündür (Çam, 2002: 279). Geniş anlamda ise, bireylerin başta siyasî karar olmak üzere her türlü karar alma sürecine aktif şekilde dâhil olmalarını anlatmaktadır. Örneğin Weiner (1971: 164) kavramı, “ulusal ya da yerel hükümetin, herhangi bir seviyedeki siyasî liderlerin kararlarını yasal ya da yasal olmayan yöntemler kullanarak etkilemeyi amaçlayan, sürekli ya da süreksiz, örgütlü veya örgütsüz olarak yapılan eylemlerdir.” şeklinde tanımlamaktadır. Yine Kapani (2014: 130-131) de, “siyasî katılma, toplum üyesi kişilerin (vatandaşların) siyasî sistem karşısında tutum ve davranışlarını belirleyen bir kavramdır. Bunu sadece seçimlerle oy kullanmaktan ibaret sanmak eksik ve yanlış bir anlayış olur. Katılma, basit bir meraktan yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş bir tutum ve faaliyet alanını kapsar.” diyerek kavramı geniş anlamda açıklamaktadır. Kavramın, oy verme dışında birçok davranışı kapsaması, aslında vatandaşı bir araç, bir konu mankeni olmaktan çıkarmakta ve sistemin bizzat içine yerleştirmektedir. Bu tanımlamalardan hareketle; bireyin genel ya da yerel seviyedeki yöneticileri ya da onların kararlarını etkileyen, kendilerince ya da başkalarınca tasarlanan, yasal/yasal olmayan, başarılı/başarısız tüm siyasi eylemlerden oluşan oldukça geniş bir yelpazenin “siyasî katılma” kavramı içerisinde yer aldığını söyleyebiliriz (Uluç, 2007: 36).

Bireyler, bu tanımlamalardan hangisi olursa olsun, sonuçta siyasi katılmayı ya sistem içinde kalarak (yasal-olağan katılma) ya da sisteme karşı çıkararak (yasadışı-olağandışı katılma) gerçekleştirirler. Olağan siyasi katılmada; karar alma süreçlerine doğrudan katılım çok zor olduğundan katılımda en etkili yöntem, temsilciler aracılığıyla yönetmeye imkân sağlayan “seçim” olarak belirmektedir. Doğal olarak bu yöntemde de en önemli aktör oy verme hakkına sahip olan halk yani seçmendir. Seçmenler, siyasi katılma süreçleri sırasında farklı tutum ve davranışlar sergileyebilmektedirler. Zira gerek geniş anlamda ve gerekse dar anlamda siyasi katılmayı gerçekleştirirken, bir kısım faktörlerin etkisinde kalabilmektedirler. Bu bağlamda bireyin hem siyasî katılımda hem de siyasi tercihlerinde etkili olan, başta sosyoekonomik olmak üzere psikolojik, siyasî ve sosyal birçok faktör söz konusudur. Bu faktörler, bir yandan bireyin sahip olduğu ve onu çevreleyen bir kısım maddi ve manevi unsurlara göre şekillenirken, diğer yandan bireyin siyasi olan her türlü tercihini de etkileyip yönlendirebilmektedir.

Öte yandan siyasi katılmayla ilgili olarak; demokrasisi gelişmiş batılı toplumlarda dahi siyasete ve dolayısıyla siyasî katılıma karşı bir ilgisizliğin olduğunu ifade eden görüşler olduğu gibi, bunun doğru olmadığını söyleyen görüşler de vardır. Bunlar; siyasi katılmanın demokrasi açısından kesinlikle olmazsa olmaz bir unsur olduğu belirterek; dünyanın değiştiğini, teknoloji başta olmak üzere katılmada çok farklı yöntemlerin kullanıldığını ve dolayısıyla siyasî katılmada bir azalma olmayıp, aksine siyasete katılma yönteminde bir değişimin olduğunu iddia etmektedirler. Örneğin teknolojik gelişme sonucu başta televizyon olmak üzere kitle iletişim araçları (KİA), geniş ölçüde toplantıların ve mitinglerin yerini aldığını söylemektedirler (Örnek için bkz. <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201811041035986467-ak-parti-yerel-secim-teknolojik-hazirlik>). Kavrama bu şekilde bakıldığında, farklı açılardan farklı tanımlamalarının yapılması mümkün olduğu gibi, katılmayı etkileyen farklı faktörlerin ortaya çıktığından bahsetmek de mümkündür. R. Dahl, kavramın bu geniş yelpazesinden hareketle; siyasi katılmanın “ilgi”, “önemseme”, “bilgi” ve “eylem” olmak üzere birbirini izleyen dört ayrı boyut ve seviye olduğunu ifade etmektedir. Gerek kavram yelpazesinin geniş olmasının ve gerekse katılmanın farklı seviye ve boyuta sahip olmasının doğal bir sonucu olarak, bireylerin sistem karşısındaki “tutum” ve “davranışları”nın da farklı olması doğaldır (Akt. Dursun, 2012: 235).

Yine bir eylem olarak siyasi katılmanın yönünü, birçok faktörün kaynağı olarak bireyin kişisel nitelikleri ile sahip olduğu çevresel şartlar birlikte belirlemektedir (Daver, 1993: 203; Kapani, 2014: 130-131). Örneğin, kişisel nitelik bağlamında; bireylerin, siyasi katılmada aktif olabilmeleri için, sistemin kendi geleceklerini doğrudan/dolaylı şekilde etkilediğinin farkında olmaları ve oynayacakları rolün sonuçları değiştirebileceği yönünde kanaat taşımaları bir gerekliliktir. Aksine siyasî süreçler üzerinde hiçbir etkiye sahip olmadıkları/olamayacakları şeklinde bir kanaate sahip olan bireylerden, doğal olarak siyasî hayata yönelik aktif ve olumlu bir tutum ve davranış beklemek çok anlamlı olmayacaktır (Dursun, 2012: 233). Kısacası, siyasî

katılma; bireylerin siyasî sisteme ilişkin sahip oldukları tutumları, yönelimleri ve yine sistemin işleyişine ilişkin kararları etkilemek amaçlı girişilen tüm davranışları anlatan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2. Siyasî Katılma Eylemini Etkileyen Faktörler

Bireyin siyasî katılma eylemi ile bu eylemin seviyesini belirleyen üç temel faktörden bahsetmek mümkündür. Bunlar; psikolojik, siyasî-hukukî ve sosyoekonomik faktörlerdir.

2.2.1. Psikolojik Faktörler

Bireyi siyasî katılmaya sevk eden, siyasî hayatta etkin olmasını sağlayan ve bu çerçevede tercihlerini yönlendiren temel faktörlerin başında “psikolojik (kişisel)” nitelikte olanlar gelmektedir. Psikolojik nitelikteki faktörlerin belirleyicisi konumunda olan değişkenlerin başında ise, “siyasî ilgi”, “girişkenlik”, “vatandaşlık duygusu” gibi değişkenler bulunmaktadır. Bunların birey üzerindeki etkisi, genel olarak bireyin siyasî katılımını arttırıcı yönde olmakla birlikte, bireyin içinde bulunduğu duygu durumuna ve gerçekleşecek katılımdan beklentisine göre de farklılaşabilmektedir. Örneğin bireyin taşıdığı girişkenlik duygusu katılmayı olumlu yönde etkilerken, yabancılaşma duygusunun ise azaltıcı ve hatta uzaklaştırıcı yönde etki ettiği görülmektedir (Dursun, 2012; 249). Psikolojik faktörlerle ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir diğer önemli husus ise, bireye siyasî katılım imkânı sunan ve onu yönlendirmeye çalışan yöneticilerin, bireyleri istedikleri yönde harekete geçirecek kadar samimi ve inandırıcı olup olmadıklarıdır. Eğer inandırıcılık yoksa katılım için gerekli olan psikolojik ortam yok edilmiş, birey küstürülmüş ve siyasi katılmadan uzaklaştırılmış olacaktır (Keleş, 1993: 30-31).

2.2.2. Siyasî ve Hukukî Faktörler

Siyasî katılma eylemini ve dahi siyasi tercihleri etkileyen faktörler arasında, eylemin siyasî ve hukuki boyutu da önemlidir. Zira birey, diğer faktörler ne şekilde olursa olsun, kendisini birçok yönüyle çevreleyen ve sınırlayan siyasi ve hukuki sistem içinde yaşamaktadır. Her toplumda var olan kurallar hiyerarşisi, siyasi ve hukuki yapıyı düzenler ve belirli sınırlar çizer. Bireyler, bu düzen ve sınırlar içerisinde sisteme nasıl katılacaklarını, hak ve sorumlulukların neler olduğunu ve ayrıca bunlara karşı nasıl tutum ve davranış sergileyebileceklerini öğrenirler. Örneğin sistemin demokratik bir düzene sahip olması, siyasi katılmayı hem var kılmakta hem de daha anlamlı hale getirmektedir. Yine parti sisteminin tek, ikili ya da çok partili olması; seçim sisteminin çoğunluk-nispi temsil, tek turlu-iki turlu, barajlı-barajsız gibi özelliklerde olması da bireylerin siyasi katılımını ve tercihlerini belirleyici yönde etki edebilmektedir. Dolayısıyla siyasi sistemin belirleyicisi konumunda olan ve bireyi sarmış bulunan tüm siyasî ve hukukî değişkenler, siyasî katılmada önemli birer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede ideolojik rekabetin yoğunluğu ile

siyasi liderlik konusu da siyasi katılmada önemli birer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Dursun, 2012: 250-252).

2.2.3. Sosyoekonomik Faktörler

Siyasi yapılar ve fikirler, demografik, ekonomik ve sosyal gelişmelerden bağımsız olmayıp, aksine bunların ortaya çıkardığı sosyoekonomik ortama bağlı olarak değişebilmektedir. Geleneksel toplumlarda, siyasi katılmanın olmadığı ya da çok sınırlı olduğu; gelişmiş toplumlarda ise katılmanın önünün açıldığı ve imkânlarının geliştiği bilinmektedir. Huntington ve Dominguez'in (1975: 43-44) ifadesiyle, bir toplumda sosyoekonomik gelişmişlik seviyesi ne kadar yüksekse, siyasi katılma seviyesi de o kadar yüksektir. Bu çerçevede bireyin bir topluluğa aidiyeti, sosyalleşmesi gibi birçok husus, onun sosyoekonomik durumunu belirlemede etkili olduğu gibi; sahip olduğu gelir, meslek, eğitim ile yaş ve cinsiyet (siyasi kaynaklar vs.) gibi sosyoekonomik değişkenler de siyasi katılımının yönünü ve etkinliğini belirlemede rol oynamaktadır. Üstelik bu değişkenlerin her biri, birbirinden bağımsız olmayıp, çoğunlukla etkileşim halindedirler. Dolayısıyla katılımın niteliğini büyük oranda bu birlikte belirlemektedirler (Garbriel, 1989: 70-71). Kısacası, tüm sosyoekonomik değişkenler, bireyin siyasî katılma davranışını etkileyen ve yönlendiren en önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyoekonomik değişkenler arasında ilk akla gelenler, "cinsiyet" ve "yaş"tır. Esas itibariyle bireyin kontrolünde olmayan bu faktörlerin, siyasi katılma eylemi üzerinde önemli etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Bireyin siyasi kaynağı olarak da ifade edilen bu değişkenlerden öne çıkanı ise "yaş"tır. Örneğin gençler, gerek yapıları, gerek sahip oldukları sorumlulukların henüz az olması ve gerekse de yaşlılara göre daha enerjik olmaları itibariyle her türlü faaliyete ve dolayısıyla siyasi katılmaya daha elverişlidirler (ARI, 2001: 10-20). Bazı yaşlıların, sağlık durumlarından dolayı oy vermeye dahi gidemeye bildikleri düşünüldüğünde, "yaş" faktörünün ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır (Turan, 1986: 80). Bununla birlikte farklı yaş gruplarının, farklı sosyalleşme süreçlerinin etkisi altında farklı katılma davranışı gösterdikleri de bilinmektedir. Bu nedenle "yaş" faktörü, farklı açılardan bireyin siyasî davranışlarının yoğunluğunu, yönünü ve şeklini belirlemede önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda Baykal (1970: 82), yaş ve siyasî katılma arasındaki ilişkiyi iki noktada açıklamaktadır. Birincisi, siyasî katılma özellikle orta yaş gruplarında yüksek, genç ve ileri yaştaki kimselerde siyasî katılma oranı daha düşüktür. İkincisi, genç yaşlarda olağandışı katılım daha çok görülmekte, yaşla birlikte muhafazakârlık ve dolayısıyla olağan katılım artmaktadır. Örneğin önemli bir siyasî katılma aracı olarak belirli bir siyasî partiye bağlanma, siyasî katılmayı artıran faktörlerden birisi olmakla birlikte, gençler genellikle bu aracı kullanma konusunda tereddüt etmektedirler. Ayrıca ilerleyen yaşla birlikte bireyin tercihleri karar kılmakta ve siyasî hayata daha düzenli bir şekilde katılabilmektedir.

Birçok açıdan olduğu gibi siyasî katılım açısından da “cinsiyet” önemli bir değişkendir. Her toplumda cinsiyet hassasiyetle öne çıkmakta ve bu çerçevede kültüre, geleneğe ve de yaratılışlarına bağlı olarak kadına ve erkeğe ait olarak şekillenen bir takım farklı davranış ve yargı kalıpları söz konusu olabilmektedir. Örneğin erkeğe uygun görülen görev, ev dışındaki faaliyetler iken, kadına ise eve yönelik içe dönük faaliyetler uygun görülmektedir. Bu durumda siyasî katılım açısından “cinsiyet”in önemi, bireyin ev dışında kalan alanda oynayabileceği rolün belirleyicisi olmasından kaynaklanmaktadır (Tekeli/Koray, 1991: 82-86). Dolayısıyla cinsiyetler arası bu rol farklılıklarına bağlı olarak ve toplumun genel beklentisine de uygun şekilde çoğu toplumda, siyasetin bir erkek işi olduğu ya da kadınların siyasî katılmanın her türünde erkeklere göre daha az etkin olmaları gerektiği yönünde bir anlayış yerleşmiştir. Birçok gelişmiş ülkede dahi en basit bir oy verme hakkı kadınlara ancak çok yakın zamanlarda verilebilmiştir (Turan, 1986: 81). Ancak son zamanlardaki çalışmalar, siyasî katılmadaki cinsiyet faktörünün etkisinin gittikçe azalmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumu, kadınların sosyoekonomik seviyelerinin yükselmesiyle birlikte, siyasî hayatla daha çok ilgilendikleri şeklinde yorumlamak mümkündür (Ak, 2016: 57-58).

Sosyoekonomik değişkenlerden bir diğeri de “gelir”dir. Gelir ile siyasi katılma arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu genelde kabul görmektedir. Ekonomik açıdan güçlü olanların, diğer değişkenlerden bazıları yeterli olmasa bile, siyasî bakımdan etkili konuma geldikleri ve dolayısıyla siyasi katılmanın olumlu yönde etkilendiği ifade edilmektedir (Turan, 1986: 76). Örneğin Baykal’a (1970: 127) göre, gelir seviyesi yüksek olan birisi, başlı başına eğitim seviyesi yüksek birisi gibi, siyasî bakımdan aktif biri olma ihtimali yüksektir. Bu nedenle gelirin, eğitim ve meslek gibi diğer değişkenlerden bağımsız olarak tek başına siyasî katılma üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedir. Bunu doğrulayan birçok çalışmayı zikretmek de mümkündür. Hatta bu görüşü destekler şekilde; zaten gelir seviyesi yüksek olanların, iyi bir eğitime ve statülü bir mesleğe sahip olduklarını da söylemek mümkündür. Ancak her zaman ve her yerde gelirin tek başına siyasi katılmayı artırıcı yönde bir etkiye sahip olduğunu söyleyebilmek de zordur. Bu noktada örneğin, Kalaycıoğlu (1993: 32-33), gelirin diğer değişkenlerden bağımsız olarak tek başına siyasî katılma üzerinde etkisinin olmadığını, ancak eğitim, meslek gibi değişkenlerle bir araya gelmesiyle etkili olabildiğini söylemektedir. Tüm bunlarla birlikte, şurası da bir geçeklik ki; başta gelir olmak üzere yüksek sosyoekonomik statüye sahip olanlar, her zaman için toplumdaki bu yerlerini korumak ve sürdürmek amacıyla sistemin işleyişini yakından izleyip, karar mercilerini ve süreçlerini etkilemeye çalışırlar. Bu bağlamda gelir, eğitim ve meslek bakımından yüksek statüye sahip olanların, oy verme dışındaki siyasî katılma faaliyetlerinin yüksek olduğu da bilinmektedir (Kapani, 2014: 133).

“Eğitim”, bireyin siyasî gerçeklikle ilgili bilgi edinmesi, onları yorumlayabilmesi ve her türlü sorunla bağlantı kurabilmesi gibi imkânları sağladığı ölçüde siyasî

katılmayı arttıran bir faktördür. Dahası eğitim, bireye çevresindeki ekonomik ve sosyal yapıları akılcı şekilde değiştirerek istediği amaca ulaşması konusunda gerekli olan bilgi ve beceriyi kazandırdığı ölçüde etkili bir değişkendir. Diğer bir ifadeyle eğitim seviyesi yükselen bireyler, içinde bulunduğu toplumdaki karmaşık siyasî ilişkileri değerlendirebilecek soyut düşünce kapasitesine erişebilmeleri ve dolayısıyla kendilerinin siyasî hayatta çok daha etkili olduğu duygusuna ulaşabilmeleri şartıyla, eğitim ile siyasî katılma arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkabilmektedir. Hatta eğitim, bunları sağlayabildiği takdirde, siyasî katılmayı belirleyen sosyoekonomik faktörler içerisinde en güçlüsü olduğu görüşü de hâkimdir (Turan, 1986: 49). Bu bağlamda yapılan araştırmalar eğitim seviyesi yükseldikçe, bireyin oy verme gibi pasif siyasî katılmadan ziyade, daha karmaşık katılma davranışlarına yöneldikleri de görülmüştür (Almond/Verba, 1989: 317).

Bireyin toplumdaki statüsünün göstergelerinden birisi olan “meslek” de önemli bir sosyoekonomik faktördür. Bir mesleğin, toplumdaki statüsünün yüksek olması bireyin siyasî konulara yönelik ilgisini arttırırken, bürokrasi ile de ilişki kurmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca yüksek statülü mesleklerdeki bireyler, birçok siyasî katılma türünü, düşük statülü meslek gruplarına göre çok daha rahat gerçekleştirebilmektedir. Farklı meslek gruplarının, kendileri ile ilgili konularda siyasî kararlar alınması süreçlerinde, daha yoğun siyasî katılma şekillerine yöneldikleri de bilinmektedir. Yapılan işin niteliğine bağlı olarak, bazı meslek sahiplerinin siyasete daha çok ilgi duydukları ve yoğun bir siyasi katılma içerisine girdikleri de bilinmektedir. Örneğin, işçi ve memur sendikaları, üyelerini ortak çıkarlar etrafında toplayarak siyasî iktidar üzerinde güçlü bir baskı süreci oluşturabilmektedir (Özer, 1988: 163). Öte yandan mesleklerin icra edilme şartları da siyasî katılmayı etkilemektedir. Örneğin toplu halde çalışanlar, ufak iş yerlerinde çalışanlara göre siyasete daha çok ilgi duyabilmektedir. Boş zamana imkân tanıyan meslekler siyasî ilgi, bilgi ve bilincin gelişmesine yardımcı olabilecek şartları sağladığı için daha yoğun bir siyasî katılmaya fırsat verebilmektedir (Lipset, 1986: 169). Kısacası; sosyoekonomik statüyü belirleyen gelir, eğitim ve meslek gibi faktörlerin, bireyin siyasi katılma davranışında birbirinden bağımsız olarak etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Ancak karşılıklı etkileşimleri düşünüldüğünde, esas itibarıyla siyasi katılma üzerindeki etkilerini birlikte düşünmek daha gerçekçi bir sonuç olacaktır. Hatta bu sonuç, etkileşimin gerçekleştiği yer ve zamana göre de değişebilmektedir (Dursun, 2012: 243).

Hayatın her alanının vazgeçilemez bir parçası haline gelmiş olan, “Kitle İletişim Araçları (KİA)” da, konumuz açısından önemli bir etkidir. Bireylerin, başta siyasî olmak üzere, her türlü konuya ilişkin algılarını etkileyebilecek potansiyele sahiptirler. KİA’ni izleyen birey, ulusal veya uluslararası ölçekteki tüm siyasî gelişmelerden haberdar olmakta ve bu bilgilenmeyle çevresini algılayıp değerlendirebilmesi de çok daha kolay olabilmektedir. KİA’ni yazılı, görsel ve sözlü araçlar olmak üzere üçe ayırabiliriz. Gazete, dergi, kitap, broşür v.b. kaynaklar yazılı

araçlardandır. Görsel araçlardan televizyon, yaygın olarak kullanılması, teknolojideki gelişmeyle dünyanın her yerine ulaşması, televizyonu etkili bir araç haline getirmiştir. İnternet de günümüzde vazgeçilemez bir araç haline dönüşmüştür (Vavreck, 2009: 14). İnternete bağlı olarak “sosyal medyanın” bir iletişim aracı olarak kullanımı hızla artmaktadır. Sosyal medya kullanımının en başarılı örnekleri arasında, yakın dönemde yaşanan ve “Arap Baharı” olarak adlandırılan hareketler üzerindeki etkisini göstermek mümkündür (Bkz. Özdemir, 2017a). Aynı anda milyonlarca insana ulaşılabilir kapasiteye sahip olabildiğinden KİA’ı, siyasî katılımı belirlemede “dördüncü kuvvet” olarak karşımıza çıkmaktadır (Szajkowski, 2011: 428; Ejupi vd., 2014: 637, 639). Bu gücün farkında olan siyasî liderler, siyasî aktörler vb. özellikle seçim kampanyaları döneminde, KİA’nı çok yoğun kullanmaktadırlar. Öte yandan bireyler, ülkelerindeki siyasî aktörlerin dürüstlüğü, etkililiği gibi bilgileri de büyük oranda KİA aracılığıyla öğrenmektedirler. Dolayısıyla bireyleri siyasî olay ve olgulara ilişkin bilgilendirmek ve yönlendirmek, KİA’nın üstlendiği en önemli işlevlerden birisi olarak belirtmektedir. KİA’nın, siyasî katılma üzerinde dolaysız etkisi olan propaganda işlevi ile siyasî ilgi, siyasî bilgi ve örgütsel etkinliği özendirilen dolaylı etkilerinin olduğunu da söylemek mümkündür (Gelman/King, 1993: 449). Kısacası KİA’nı çok yoğun takip edenlerin siyasî olaylarla daha yoğun ilgilendiği ve siyasî hayata aktif olarak katıldığı gözlenmiştir.

Günümüzde toplumun tüm kesimleri, amaçlarına ancak işbirliği yaparak ulaşabileceklerini farkında olup, gittikçe artan oranda “örgütlenme” ve “bir örgütün üyesi olma” gayreti içerisindeyler. Şehirleşmeyle birlikte eğitim seviyesinin yükselmesi ve yeni statülü mesleklerin ortaya çıkması, siyasî katılma açısından önemli bir sonuç olan örgütlenmenin artmasına imkân sağlamıştır. Özellikle sivil toplum kuruluşlarının yaygınlaşması örgütsel oluşumları daha da hızlandırmıştır. Bu sayede bir çıkar çerçevesinde ve bir örgüt çatısı altında bir araya gelen bireyler, siyasî ve kamusal hayatta etkin olmaya başlamışlardır. Dolayısıyla örgütlenme, sistemden tek başına yeterince pay alamayan bireylerin bir araya gelerek büyük bir sayıya ulaşmalarını ve böylece siyasî kaynak yetersizliğini gideren düzenlemelerin yapılmasını sağlayan önemli bir yapılanmadır. Bu faktör, bireyin ne tür siyasî olay ve olguları izleyeceğini, onları nasıl algılayacağını, değerlendireceğini saptamakta ve hatta sistemle ilişkileri hakkında yönlendirme yapabilmektedir. Örgütlerde kazanılan tecrübeler, bireylerin siyasi sosyalleşmesini hızlandırırken, siyasî karar alma mekanizması içerisinde aktif görev isteklerini de güçlendirmektedir. Ayrıca bu örgütlerle siyasi partiler arasında güçlü bağlantıların olması, oy verme ya da farklı bir siyasî katılmayı teşvik ettiği de bilinmektedir (Kalaycıoğlu, 1993: 34-37).

3. Siyasi Katılmayı Etkileyen Sosyoekonomik Faktörler Üzerine Bir Uygulama

3.1.Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmanın amacı; siyasî katılmayı etkileyen sosyoekonomik faktörlerin, seçmenlerin tercihlerini nasıl ve ne yönde etkilediklerini, bu etkiyle seçmenlerin nasıl

bir siyasî katılım davranışı sergilediklerini ve bu etkinin ilgili faktörlere göre nasıl bir değişim gösterdiğini Çankırı İli örneğiyle belirlemeye çalışmaktır. Siyasi katılmayı etkileyen farklı faktörler olmakla birlikte, çalışmada özellikle bireylerin davranışları üzerinde etkili olan cinsiyet, yaş, gelir, eğitim ve meslek gibi sosyoekonomik faktörler esas alınmış ve bu çerçevede bireylerin siyasi tercihlerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

Bu alan araştırması, Mayıs 2018 tarihinde Çankırı İli Merkez İlçesinin mahallelerinde, katılımcılarla yüz yüze yapılan anket uygulamasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda uygulanan anketin evreni, Çankırı İli Merkez İlçesindeki tüm mahallelerdeki seçmenlerdir. Örneklem seçiminde tesadüfi örneklem tekniği kullanılmıştır. Çankırı İli Merkez İlçesinde; N=82500 kişilik bir evrenden, alfa= %5 önem ve %95 anlamlılık düzeyinde ve d=+-%5 hata payıyla en az n=382 kişilik bir örneklem seçilmiştir. Ancak yaşanabilecek muhtemel olumsuzluklar dikkate alınarak, anket toplam 400 seçmene uygulanmıştır. Birbirinden farklı yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, medeni hal ve gelire sahip katılımcıların tümüne anket ulaştırılmış ve uygulama birebir görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Anket soruları, başta katılımcıların demografik özelliklerini ortaya koyacak sorular olmak üzere, konuyla doğrudan ya da dolaylı şekilde ilgisi olan ve genellikle 5’li likert ölçeği tipi kapalı uçlu sorulardan oluşmuştur. 5’li likert ölçeğinde, “Kesinlikle katılmıyorum(1), Katılmıyorum(2), Karasızım(3), Katılıyorum(4), Kesinlikle katılıyorum(5)” aralıklarında cevaplar öngörülmüştür.

Araştırma sonucunda elde edilen veriler, SPSS istatistik programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde; başta ankete katılanların demografik özellikleri olmak üzere görüşülenlerin verdiği cevapların frekans dağılımlarının belirlenmesinde, betimleyici istatistik teknikleri esas alınmıştır. Buna ek olarak, değişkenler arasındaki ilişkiyi daha iyi gözlemlemek ve ilişkinin niteliğini belirlemek için, bazı çapraz tablolardan da yararlanılmış ve bu bağlamda önemli görülen oranlar analizlerde kullanılmıştır. Ayrıca, değişkenler arasında kurulan ilişkiler, nitel araştırmalar için uygun görülen “ki-kare” istatistik analizi ile test edilmiştir.

3.2. Bulgular ve Değerlendirme

Çalışmanın sonuçları çerçevesinde ortaya çıkan bulgulara ilişkin tablo ve değerlendirmeler aşağıda sunulmuştur.

3.2.1. Görüşülen Seçmenlerin Temel Bilgileri

Görüşülen seçmenlerin temel bilgileri kapsamında yaş gruplarına, cinsiyetlerine, eğitim seviyelerine, gelir durumlarına, medeni hallerine ve mesleklerine ilişkin dağılımlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo-1: Görüşmecilerin Temel Bilgileri

	cinsiyet		yaş					eğitim									
	kadın	erkek	18-25	26-35	36-45	46-55	56+	ilk	orta	lise	lisans	lis.üstü					
S	152	248	105	78	87	71	59	68	55	129	142	6					
%	38	62	26,3	19,5	21,8	17,8	14,8	17,0	13,8	32,3	35,5	1,5					
	medeni durum				meslek					gelir							
	bekâr	evli	boşanmış	eşi vefat etmiş	işçi	memur	serbest	işsiz	emekli	diğer	asgari ücret	asgari - 2500	2501 - 3500	3501 - 4500	4501 +	hiçbir i	Cevap vermek istemiyorum
S	138	229	12	21	70	52	80	46	39	113	150	95	66	33	26	21	9
%	34,5	57,3	3,0	5,3	17,5	13,0	20	11,5	9,8	28,2	37,5	23,8	16,5	8,3	6,5	5,3	2,2

400 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen araştırmaya 152 kadın (%38) ve 248 erkek (%62) katılmıştır. Genellikle genç ve orta yaş gruba mensup olan katılımcıların en genci 18-25 yaş aralığında, en yaşlısı ise 56 ve üzeri gruba dâhildir. Katılımcıların 138'i (%34,5) bekâr, 229'u (%57,3) evli, 12'si (%3) boşanmış, 21'inin (%5,3) eşi vefat etmiştir. Katılımcıların, ağırlıklı olarak lisans ve lise mezunu oldukları görülmüştür. Gelirlerine bakıldığında; ilk sırada %37,5 (150 kişi) ile asgari ücretliler yer alırken, ilginç şekilde gelir kategorisi yükseldikçe ankete katılmış olan kişi sayısı azalmıştır. Az da olsa 9 (%2,2) kişi gelir durumu söylemek istememiştir. Ankete cevap verenlerin mesleklere göre dağılımlarına bakıldığında ise; 113 kişi ile (%28,2) birinci sırada diğer (ev hanımı, öğrenci vb.) meslek grubu yer alırken, ikinci sırada 80 kişi (%20) ile serbest meslek ve sonrasında işçi grubu gelmektedir. İşsizler ise 46 (%11,5) kişidir.

3.2.2. Görüşülenlerin Kullanılan Değişkenlere İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Ankete cevap veren seçmenlerin, siyasi olayları ve gelişmeleri takip edip/etmeme, ediyorlarsa hangi kitle iletişim araçlarıyla (KİA) takip ettikleri ve bu sonuçlarda kişiliklerinin ya da çevrelerin etki durumlarını gösteren dağılımlar Tablo 2'de yer almıştır.

Tablo-2

	Siyasi olayları ve gelişmeleri takip edermisiz?			Takip ediyorsanız, hangi kitle iletişim aracı ile takip ediyorsunuz?					Takip edip/etmemenizde kişiliğiniz özel bir etkisi var mı?				Takip edip/etmemenizde çevrenizin etkisi var mı?		
	evet	hayır	kısmen	TV	Radyo	Gazete	internet-sosyal medya	hepsi	evet	hayır	kısmen	cevap vermek istemiyorum	evet	hayır	kısmen
S	231	60	109	157	3	19	84	77	162	157	80	1	98	238	64
%	57,8	15,0	27,3	46,2	0,9	5,6	24,7	22,6	40,5	39,3	20,0	0,3	24,5	59,5	16,0

Tablo verilerine göre %46,2'lik orana sahip televizyon ilk sırada yer almaktadır. Bu durum, zaman zaman basında yer alan "Türklerin televizyon izleyen ulusların başında geldiğine" yönelik haberlerle uyum gösterdiği görülmektedir (Duran, 2005: 9). İnternet/sosyal medya da, KİA arasında önemli bir orana (%24,7) sahiptir. Bu

bağlamda 2005 tarihinde yapılmış olan çalışmada, internet/sosyal medyanın oranı %2,5 iken, çalışmamızda ise bu oran %24,7 olmuştur. İnternet/sosyal medyanın yüksek çıkmasının nedeni, gün geçtikçe internet kullanımının yaygınlık kazanmış olmasıdır. Ayrıca gazetenin oranı %26,3 iken, bu çalışmada ise %5,6 oranında çıkmıştır. Zaman içerisinde TV ve gazete oranında azalma yaşanırken, internet/sosyal medya oranı artmıştır. Dolayısıyla KİA'nı takip etme hususunda bir değişim olmayıp, sadece takip edilen KİA'nın türünde bir değişiklik söz konusudur.

Görüşülenlerin, bir siyasi partiye üye olup olmadıklarına ilişkin oranların dağılımı ise Tablo-3'de görülmektedir.

Tablo-3

Bir Siyasi Partiye Üye misiniz?			
	evet	hayır	Total
S	159	239	398
%	39,9	60,1	100,0

Herhangi bir siyasi partiye üye olup olmadıkları konusunda yöneltilen soruya, vatandaşların önemli bir kısmı (239 kişi / %60,1) “hayır”, %39,9’u (159 kişi) “evet” demiştir. Görüşülenlerin önemli bir çoğunluğunun bu tür siyasi yapıyla özdeşleşmediği ve üye olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlardan da görülebileceği gibi, katılma imkânları sınırlı olmasına rağmen, vatandaşın siyasete katılma eğilimi bulunmaktadır. Ancak bu eğilim, hem siyasi sosyalleşmenin hem de siyasi katılmanın en iyi ortamları olan bir siyasi partiye üyelik olmaya ya da orada görev almaya yönelik değildir. Zira böyle bir durumdan kaçındıkları anlaşılmaktadır. Bu durumu, vatandaşın herhangi bir siyasi topluluk veya kimlikle özdeşleşmek istememesiyle açıklamak mümkündür.

KİA'nın, seçmenlerin siyasi tercihlerini etkileme oranı ile hangi KİA'nın etkisini en fazla olduğuna ilişkin oranların dağılımı ise Tablo-4'de görülmektedir.

Tablo-4

	Kitle iletişim araçları siyasi görüş ve tercihlerimi etkiler						Sizce kitle iletişim araçlarının hangisinin etkisi en fazladır?				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum	cevap vermek istemiyorum	TV	radyo	gazete-dergi	sosyal medya	hepsi
S	60	110	45	112	73	2	213	3	28	94	63
%	15,0	27,5	11,3	28	18,3	0,5	53,3	0,8	7,0	23,6	15,8

Tablo verilerine göre, katılanların %46,3'ü KİA'nın siyasi tercihlerini etkilemediğini belirterek “hayır” (kesinlikle katılıyorum+ katılıyorum) cevabı vermişlerdir. Aksine %42,5 ise KİA'nın siyasi tercihlerini etkilediğini belirterek “evet” cevabı vermiştir.

Katılanların %11,3'ü ise kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Ortaya çıkan tabloda, önemli sayıda kişi KİA'nın bireyler üzerinde etkisi olmadığını belirtmiştir. Buna karşı azımsanmayacak derecede kişi de etkili olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla KİA'nın siyasi tercihlerini etkileyip etkilememe açısından bir denge olduğu görülmektedir.

Görüşülen seçmenlerin vatandaşlık duygusu ile dini inanç, tutum ve geleneklerin siyasi tercihlerindeki rolünü gösteren oranlar Tabla-5'de yer almıştır.

Tablo-5

	Vatandaşlık duygusunun siyasi tercihlerde etkisi vardır					Dini inanç ve geleneklerin siyasi tercihlerde etkisi vardır				
	kesinlikle katılıyor m	katılıyor m	kararsız m	katılmıyor m	kesinlikle katılmıyor m	kesinlikle katılıyor m	katılıyor m	kararsız m	katılmıyor m	kesinlikle katılmıyor m
S	154	154	40	41	11	142	115	38	67	38
%	38,5	38,5	10,0	10,3	2,8	35,5	28,8	9,5	16,8	9,5

Tablo verilerine göre, katılımcıların önemli bir kısmı (%77) vatandaşlık duygusunun tercihlerinde etkili olduğu belirtirken, toplam %13,1'i ise aksini dile getirmişlerdir. İlginç şekilde az da olsa (%10) bir kısım seçmen bu konuda kararsız kalmıştır. Dini inanç ve geleneklerin siyasi tercihlerindeki rolüne bakıldığında ise; %64,3 oranında belirleyici derken, olumsuz görüş bildirenlerin oranı ise %26,3'tür. Kararsızların oranı ise yine %10 civarı (%9,5) gerçekleşmiştir.

Görüşülenlerin, siyasetçilerin sözlerinin güvenilirliği ile siyasi olan şeylerin ahlaki değerlere uygun olmasına ilişkin düşüncelerin durumu Tablo-6'da verilmiştir.

Tablo-6

	Genel olarak siyasetçilerin sözlerini güvenilir bulurum					Siyasi olan her şey ahlaki değerlere uygun olmalıdır,				
	kesinlikle katılıyor m	katılıyor m	kararsız m	katılmıyor m	kesinlikle katılmıyor m	kesinlikle katılıyor m	katılıyor m	kararsız m	katılmıyor m	kesinlikle katılmıyor m
S	27	54	80	129	110	186	151	34	19	10
%	6,7	13,5	20,0	32,3	27,5	46,5	37,7	8,5	4,8	2,5

Tablo verileri incelendiğinde; katılımcıların önemli bir bölümü (%59,8) siyasetçilerin sözlerini güvenilir bulmazken, bu düşünceye katıldığını belirtenlerin oranı ise %20,2'dir. Öte yandan %20 gibi önemli bir oranda kararsızın çıkması ise ilginçtir. %84,2 gibi oldukça yüksek oranda, siyaset ile ahlaki değerlerin örtüşmesi gerektiği ve tercihlerinde bunu önemsedikleri ortaya konulmuştur. Bu sonucu, halkın ahlaki ve siyasi yozlaşmaya (Örnek olarak bkz. Alkan, 1993: 153-157) karşı duyduğu tepkinin bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür. Araştırmada çıkan sonuçlar, benzer araştırmalarda yer alan sonuçlarla da örtüşmektedir. Dolayısıyla tüm sonuçlar,

siyasetçilere duyulan güvenin esasen düşük olduğunu ortaya koymaktadır (Örnek olarak bkz. Ergüder/Esmer /Kalaycıoğlu, 1991: 22) Siyasi parti ile lider ve aday arasındaki tercihleri anlamak için sorulan sorulara ilişkin cevapların dağılımı Tablo-7’de verilmiştir.

Tablo-7

	Oy kullanırken partiden ziyade “lider”in etkisi vardır.					Oy kullanırken partiden ziyade “aday”ın etkisi vardır				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
S	180	142	34	29	15	114	132	56	61	37
%	45,0	35,5	8,5	7,3	3,8	28,5	33,0	14,0	15,3	9,3

Katılımcıların önemli bir bölümü, parti ile lider arasındaki tercihte %80,5 gibi yüksek oranda liderin etkisini olduğunu belirtmiştir. Yine parti ile aday arasındaki tercihte ise %61,5 oranında partinin değil adayın etkisi olduğu ifade edilmiştir. Ortaya çıkan bu sonuçları, Türk siyasi kültüründe kişi/lider merkezliliğin ne kadar önemli olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür.

Oy kullanırken seçimin “genel” veya “yerel” seçim olması durumunda, özellikle “aday”dan dolayı bir ayırım gözetirim diyenlerin dağılımı Tablo-8’de aktarılmıştır.

Tablo-8

	Oy kullanırken özellikle adaydan dolayı genel veya yerel seçim şeklinde bir ayırım gözetirim				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
S	92	157	54	60	37
%	23,0	39,3	13,5	15,0	9,3

Tablo verilerine göre, katılanların % 62,3’si, özellikle yerel seçimlerde adaydan dolayı bir ayırma giderek farklı partilere oy verdiklerini belirtirlerken, %24,3’lük kesim ise adaydan dolayı bir ayırma gitmeyerek her iki seçimde de aynı partiye oy verdiklerini ifade etmişlerdir. Bu sonucu, Tablo-7’deki sonuçlarla örtüştüğünü ve burada Türk siyasi hayatında adayın önemli bir figür olduğunu görmek mümkündür.

Ankete katılanların, “Siyasi tercihlerinde partinin yaptığı yanlışlara değil genel politikasına bakarım” ifadesine verdikleri cevapların dağılımı ise Tablo-9’daki gibidir.

Tablo-9

	Oy kullanırken siyasi partinin “yaptığı yanlışlara” itibar etmem genel politikasına bakarım.				
	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
S	61	111	56	92	80
%	15,3	27,8	14,0	23,0	20,0

Tablo 8'e bakıldığında; seçmenlerin %43,1'i "Siyasi tercihlerinde partinin yaptığı yanlışlara değil genel politikasına bakırım" ifadesine katılırken; ilginç şekilde seçmenler aynı oranda (%43) bu ifadeye katılmadıklarını belirtmiştir. Bu sonucu, seçmenlerin ne kadar parti tercihleri olsa da, bunu bir yere kadar hoş gördükleri ve partinin yaptığı yanlışları da dikkate aldıkları yönünde değerlendirmek mümkündür. Ayrıca bu sonuçlar, Tablo-7 ve 8 ile beraber okunduğunda, partinin yeri kadar adaya verilen değer de oldukça önemli olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Ankete cevap verenlerin, Türkiye'de hangi yapıların siyasette en etkili mekanizmayı oluşturduklarına ilişkin görüşlere Tablo-10'da yer verilmiştir.

Tablo-10

	Türkiye'de hangi yapı/yapılar siyasette daha çok etkilidir				
	siyasi partiler	medya	STKlar	üniversiteler	diğer
Sayı	218	125	22	16	19
%	54,5	31,3	5,5	4,0	4,8

Tablo verilerine göre; katılanların %54,5'i siyasi partilerin siyasette en etkin yapı olduğunu düşünmektedir. Toplamda %45,5 gibi önemli bir kısım ise, dolaylı olarak siyasette partilerin dışında etkin olan yapıların bulunduğunu belirtmiştir. Bu sonuç, sistem içinde siyasi partiler dışında da etkili güçlerin olduğunu ifadesi olmuştur. Siyasi partilerden sonra ikinci sırada (%31,3) yer alan KİA'nın durumu da oldukça manidardır. Öz bir şekilde ifade etmek gerekirse; dördüncü kuvvet olarak tanımlanan bu yapının gücünü koruduğu görülmektedir (Bkz. Arslan, 2004). Bir diğer önemli sonuç ise, STK'ların siyasette etkinliğinin çok fazla olmadığını göstermesidir. STK'ların etkisiz görüntüsü ise, günümüz Türk sosyal yapısının çok da örgütlü olmamasının bir sonucu olarak görülebilir (Bkz. Özdemir, 2014).

Görüşülenlerin, en son milletvekili, belediye ve cumhurbaşkanlığı seçimleri ile 16 Nisan Halkoylamasında hangi yönde oy kullandıkları ve bunda hangi unsurun etkili olduğuna ilişkin sonuçlar Tablo-11, 12, 13 ve 14'de verilmiştir.

Tablo-11

	En son milletvekili seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?						Oy verirken tercihinde hangisi etkili oldu?		
	AK Parti	CHP	MHP	HDP	Diğer	Oy vermedim	aday	parti	kamuoyu
Sayı	204	35	104	1	18	38	165	195	2
%	51,0	8,8	26,0	0,3	4,5	9,5	45,6	53,9	0,6

Katılanların %51'i AK Parti'ye ve %26'sı MHP'ye oy verdiğini belirtmiştir. Bu anketin, Nisan 2018 tarihinde yapıldığı dikkate alındığında, 24 Haziran 2018 Milletvekili Seçiminin resmi sonuçları da bu sonucu teyit etmiştir. Bu tercihte, %53,9 oranında partinin, %45,6 oranında ise adayın etkili olduğu ifade edilmiştir.

Tablo 6'daki tercihlerde partiden ziyade lider ve dolayısıyla adayın etkili olduğu sonucuyla birlikte değerlendirildiğinde, bu sonuç oldukça anlamlıdır. Zira Tablo-11'deki parti ifadesinden kastedilen Tablo-7'deki "lider"dir. Yani bir siyasi partiye oy verilirken, kendisinden ya da programından dolayı değil, Türk siyasi kültürünün temel bir sonucu olarak liderinden dolayı oy verdikleri gerçeğinin bir ifadesi olmuştur. Tercihlerde ikinci bir unsur olarak, adayın etkisi de oldukça önemlidir (bkz. Tablo-7, 8 ve 9). Üstelik aday, liderle örtüşen bir kişiye Tablo-11'deki sonucun çıkması gayet doğaldır.

Tablo-12

	En son belediye seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?						Oy verirken tercihinde hangisi etkili oldu?		
	AK Parti	CHP	MHP	HDP	diğer	oy vermedim	aday	parti	kamuoyu
Sayı	216	25	107	0	14	38	188	209	3
%	54,0	6,3	26,8	0,0	3,5	9,5	47	52,3	0,8

Katılanların %54'ü AK Parti'ye ve %26,8'i MHP'ye, belediye seçimlerinde oy verdiğini belirtmiştir. Bu tercihte, %52,3 oranında partinin, %47 oranında ise adayın etkili olduğu ortaya konmuştur. Bu sonuç, Tablo-11 için yapılan değerlendirmeye uyumludur. Burada da, parti ifadesinden kastedilen Tablo-7'deki liderdir. Ayrıca yerelde adayın etkisinin yüksek çıkması ise gayet doğaldır.

Tablo-13

	C.başkanı seçiminde hangi adaya oy verdiniz?				Oy verirken tercihinde hangisi etkili oldu?		
	R.T.Erdoğan	E.İhsanoğlu	S.Demirtaş	vermedim	aday	parti	kamuoyu
Sayı	264	68	2	66	226	93	15
%	66,0	17,0	0,5	16,5	67,7	27,8	4,5

Katılanların önemli çoğunluğu (%66) AK Parti'nin cumhurbaşkanı adayı olan Recep Tayyip Erdoğan'a oy verdiğini beyan etmiştir. Bu tercihte ise, yine önceki bulgularla da uyumlu şekilde adayın (%67,7), hatta adayla lider aynı olduğundan liderin etkisi görülmektedir.

Tablo-14

	16 Nisan Halk Oylamasında hangi oyu verdiniz?			Oy verirken tercihinde hangisi etkili oldu?		
	evet	hayır	vermedim	lider	parti	kamuoyu
Sayı	249	103	48	197	136	60
%	62,3	25,8	12,0	50,1	34,6	15,3

Katılanların önemli çoğunluğu (%62,5) 16 Nisan halk oylamasında "evet" oyu kullandığını belirtmiştir. Bu tercihte de, yine liderin (%50,1) önemli derecede etkisini görmek mümkündür. Ancak lider etkisinin oranı, cumhurbaşkanı seçimine göre düşüktür. Buna karşılık partinin etkisi (%34,6) de önemli oradadır. Bu düşüklüğün sebebini, yapılan anayasa değişikliğinin kendi tabanlarına dahi tam olarak

anlatılamamış olmasıyla açıklamak mümkündür (Bkz. Özdemir, 2017b: 268-271). Halk oylamasında partiler ittifak yaptığından, “evet” diyenler içerisinde AK Parti ve MHP tabanından seçmen vardı. Dolayısıyla buradaki “parti” ifadesine her iki parti dâhil olduğundan, “parti etkilidir” ifadesinin nispeten yüksek çıkması, doğal kabul edilebilir sınırlar içerisinde.

3.2.3. Sosyoekonomik Faktörler ile Soruların Karşılaştırılması

Cinsiyet, yaş, eğitim, gelir, medeni durum ve meslek gibi sosyoekonomik faktörlerin, farklı değişkenleri içeren sorularla karşılaştırılmaları sonucu elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir. Bu çerçevede, sorulan soruların cinsiyet, yaş, eğitim, gelir, medeni durum ve meslek gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine bakılmıştır. Bu bağlamda her bir faktör için %95 güven ve $\alpha=0,05$ önem seviyesinde ki-kare testleri de uygulanmıştır. Verilerin, yapılan analiz ve testler neticesinde farklı faktörlere göre değerlendirilmesine ilişkin istatistikî sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre, bu faktörler açısından çoğunlukla “ $p>0,05$ ” olduğundan anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Bununla birlikte ise aşağıda belirtilen bazı değişkenlerde ise bir farklılık gözlenmiştir.

3.2.3.1. Cinsiyet Faktörü

Anket sonucunda ortaya çıkan verilerin, yapılan analiz ve testler neticesinde “cinsiyet”e göre değerlendirilmesi yapılmış olup ulaşılan bazı istatistikî sonuçlar Tablo-15’de verilmiştir:

Tablo-15		cinsiyet					
		kadın		erkek		total	
		sayı	%	sayı	%	sayı	%
Siyasi olayları ve gelişmeleri takip etme durumu	evet	77	19,25	154	38,50	231	57,75
	hayır	28	7,00	42	10,50	60	15
	yeri geldiğince ve kısmen	47	11,75	52	13,00	109	27,25
Siyasi olayları ve gelişmeleri takip etmenizde kişiliğiniz özel bir etkisi var mı?	evet	50	12,53	115	28,82	231	57,89
	hayır	71	17,79	81	20,30	60	15,04
	Kısmen	31	7,77	51	12,78	109	27,32
Hangi kitle iletişim aracı ile takip ediyorsunuz?	TV	92	23,12	78	19,60	170	42,71
	Radyo	2	0,50	5	1,26	7	1,76
	Gazete-dergi	4	1,01	23	5,78	27	6,78
	internet-sosyal medya	26	6,53	57	14,32	83	20,85
	hepsi	27	6,78	84	21,11	111	27,89
Oy kullanırken partiden ziyade “aday”ın etkisi vardır	kesinlikle katılıyorum	43	10,80	83	20,85	126	31,66
	katılıyorum	59	14,82	79	19,85	138	34,67
	kararsızım	16	4,02	36	9,05	52	13,07
	katılmıyorum	19	4,77	29	7,29	48	12,06

	kesinlikle katılmıyorum	15	3,77	19	4,77	34	8,54
Oy kullanırken özellikle adaydan dolayı "genel" veya "yerel seçim" şeklinde bir ayrım gözetirim	kesinlikle katılıyorum	29	7,29	59	14,82	88	22,11
	katılıyorum	58	14,57	99	24,87	157	39,45
	kararsızım	20	5,03	30	7,54	50	12,56
	katılmıyorum	32	8,04	31	7,79	63	15,83
	kesinlikle katılmıyorum	12	3,02	28	7,04	40	10,05
16 Nisan Halk Oylamasında hangi oyu verdiniz?	evet	95	23,87	157	39,45	252	63,32
	hayır	41	10,30	69	17,34	110	27,64
	oy vermedim	14	3,52	19	4,77	33	8,29
	cevap vermek istemiyorum	1	0,25	2	0,50	3	0,75

a) Ankete katılanların siyasi olay ve gelişmeleri takip etme durumlarını cinsiyete göre değerlendirildiğinde anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Erkekler kadınlara göre siyasi olay ve gelişmeleri daha fazla takip ettiği gözlenmiştir (Chi Square: 13,794 ve p: 0,001<0,05).

b) Ankete katılanların siyasi olay ve gelişmeleri takip etmede kişiliğin etkisinin cinsiyete göre değerlendirildiğinde anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir (Chi Square: 13,716 ve p: 0,003<0,05).

c) KİA'nı takip etme ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Kadınların erkeklere oranla daha fazla TV'den siyasi olay ve gelişmeleri takip ettiği görülmüştür (Chi Square: 19,816 ve p: 0,002< 0,05).

d) Cinsiyet ile oy kullanırken partiden ziyade "aday"ın etkisi arasında anlamlı bir ilişki vardır (Chi Square: 11,338 ve p: 0,045<0,05).

e) Cinsiyet ile oy kullanırken genel seçim yerel seçim ayrımı gözetmek arasında bir fark vardır. Yani erkekler kadınlara göre oy kullanırken genel seçim yerel seçim farkını nispeten daha fazla gözetmediği gözlenmiştir (Chi Square; 12,135 ve p: 0,033<0,05).

f) 16 Nisan Halk oylaması ile cinsiyet arasında bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (Chi Square: 9,986 ve p: 0,041<0,05).

3.2.3.2. Yaş Faktörü

Yapılan analiz sonrasında ulaşılan veriler, "yaş" a göre değerlendirildiğinde elde edilen bazı istatistikî sonuçlar Tablo-16'de verilmiştir:

Tablo-16	yaş										Total			
	18-25		26-35		36-45		46-55		56 +					
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%		
Takip ediyorsanız, hangi kitle iletişim aracı ile takip ediyorsunuz?	TV		21	5,26	26	6,52	35	8,77	42	10,5	47	11,8	171	42,86
	Radyo		1	0,25	2	0,5	0	0	0	0	0	0	3	0,75

	Gazete-dergi	7	1,75	3	0,75	2	0,5	4	1	3	0,75	19	4,76
	internet-sosyal medya	46	11,5	21	5,26	15	3,76	7	1,75	2	0,5	91	22,81
	hepsi	31	7,77	28	7,02	32	8,02	17	4,26	7	1,75	115	28,82
Siyasi olan her şey "ahlaki değerlere" uygun olması gerekir, tercihlerde bunu önemserim.	kesinlikle katılıyorum	38	9,52	36	9,02	41	10,3	37	9,27	34	8,52	186	47
	katılıyorum	41	10,3	29	7,27	34	8,52	29	7,27	17	4,26	150	38
	kararsızım	16	4,01	10	2,51	4	1	2	0,5	2	0,5	34	9
	katılmıyorum	8	2,01	2	0,5	5	1,25	2	0,5	2	0,5	19	5
	kesinlikle katılmıyorum	2	0,5	1	0,25	3	0,75	1	0,25	3	0,75	10	3
Oy kullanırken siyasi partinin "yaptığı yanlışlara" itibar etmem genel politikasına bakarım.	kesinlikle katılıyorum	12	3,01	10	2,51	10	2,51	14	3,51	15	3,76	61	15,29
	katılıyorum	20	5,01	20	5,01	30	7,52	25	6,27	16	4,01	111	27,82
	kararsızım	19	4,76	12	3,01	14	3,51	8	2,01	4	1	57	14,29
	katılmıyorum	32	8,02	19	4,76	18	4,51	12	3,01	9	2,26	90	22,56
	kesinlikle katılmıyorum	23	5,76	16	4,01	15	3,76	12	3,01	14	3,51	80	20,05
En sonki Cumhurbaşkanı seçimlerinde hangi adaya oy verdiniz?	Recep Tayyip Erdoğan	62	15,5	40	10	59	14,8	51	12,8	48	12	260	65,16
	Ekmeleddin İhsanoğlu	13	3,26	18	4,51	13	3,26	14	3,51	9	2,26	67	16,79
	Selahattin Demirtaş	0	0	2	0,5	0	0	0	0	1	0,25	3	0,75
	oy vermedim	28	7,02	18	4,51	15	3,76	6	1,5	2	0,5	69	17,29
En sonki milletvekili seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?	AK Parti	45	11,3	37	9,27	46	11,5	35	8,77	40	10	203	50,9
	CHP	9	2,26	8	2,01	8	2,01	8	2,01	2	0,5	35	8,77
	MHP	27	6,77	19	4,76	22	5,51	23	5,76	13	3,26	104	26,1
	HDP	0	0	1	0,25	0	0	0	0	0	0	1	0,25
	diğer	5	1,25	4	1	3	0,75	1	0,25	4	1	17	4,26
	oy vermedim	19	4,76	8	2,01	8	2,01	4	1	0	0	39	9,77
16 Nisan Halk Oylamasında hangi oyu verdiniz?	evet	56	14	41	10,3	57	14,3	49	12,3	46	11,5	249	62,4
	hayır	30	7,52	27	6,77	18	4,51	18	4,51	10	2,51	103	25,8
	oy vermedim	19	4,76	9	2,26	11	2,76	4	1	3	0,75	46	11,5
	cevap vermek istemiyorum	0	0	1	0,25	0	0	0	0	0	0	1	0,25

a) Yaş ile KİA'nı takip etme arasında bir ilişki vardır (Chi Square: 93,062 ve $p=0,00<0,05$).

b) Yaş ile siyasi olan her şey ahlaki değerlere uygun olması gerekir, tercihlerde bunu önemserim arasında düşük de olsa bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (Chi Square: 31,572 ve $p: 0,048<0,05$).

c) Yaş ile siyasi partinin yaptığı yanlışlara itibar etmem, genel politikasına bakarım arasında bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir (Chi Square: 28,541 ve $p: 0,097>0,05$). Ancak %90 güve seviyesinde bir fark olduğu gözlenmiştir.

d) Yaş ile en son Cumhurbaşkanı Seçimleri arasında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Chi Square: 37,504 ve p: 0,01<0,05).

e) Yaş ile en sonki milletvekili seçimleri arasında bir ilişki bulunmamaktadır (Chi Square: 34,561 ve p: 0,075>0,05). Ancak %90 güve seviyesinde bir fark olduğu gözlenmiştir.

f) Yaş ile 16 Nisan Halkoylaması arasında düşük de olsa bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Chi Square: 26,911 ve p: 0,042<0,05).

3.2.3.3. Eğitim Faktörü

Yapılan analiz sonrasında veriler “eğitim durumu”na göre değerlendirildiğinde elde edilen istatistikî sonuçlar Tablo-17’de verilmiştir:

Tablo-17		eğitim												total	
		ilkokul		ortaokul		lise		üniversite		y.lisans-doktora		cevap vermek istemiyorum			
		S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Siyasi olayları ve gelişmeleri takip etme durumu	evet	32	8	22	5,5	77	19,3	94	24	5	1,3	1	0,3	231	57,75
	hayır	12	3	11	2,75	19	4,75	18	4,5	0	0	0	0	60	15
	yeri geldiğinde ve kısmen	24	6	22	5,5	33	8,25	30	7,5	0	0	0	0	109	27,25
Takip ediyorsanız, hangi kitle iletişim aracı ile takip ediyorsunuz?	TV	35	8,75	27	6,75	27	6,75	15	3,8	1	0,3	0	0	99	42,86
	Radyo	0	0	1	0,25	0	0	2	0,5	0	0	0	0	2	0,87
	Gazete-dergi	1	0,25	2	0,5	5	1,25	7	1,8	0	0	0	0	11	4,76
	internet-sosyal medya	3	0,75	5	1,25	11	2,75	34	8,5	2	0,5	0	0	51	22,08
	hepsi	1	0,25	2	0,5	23	5,75	26	6,5	1	0,3	0	0	68	29,44
Genel olarak siyasetçilerin sözlerini/söylemlerini güvenilir bulurum	kesinlikle katılıyorum	9	2,25	7	1,75	9	2,25	1	0,3	0	0	0	0	26	6,5
	katılıyorum	13	3,25	9	2,25	13	3,25	19	4,8	0	0	0	0	54	13,5
	kararsızım	8	2	15	3,75	27	6,75	28	7	2	0,5	1	0,3	81	20,25
	katılmıyorum	21	5,25	13	3,25	35	8,75	60	15	0	0	0	0	129	32,25
	kesinlikle katılmıyorum	17	4,25	11	2,75	45	11,3	34	8,5	3	0,8	0	0	110	27,5
Oy kullanırken siyasi partinin “yaptığı yanlışlara” itibar etmem genel politikasına bakarım.	kesinlikle katılıyorum	15	3,75	15	3,75	14	3,5	18	4,5	0	0	1	0,3	63	15,75
	katılıyorum	25	6,25	18	4,5	29	7,25	37	9,3	1	0,3	0	0	110	27,5
	kararsızım	10	2,5	7	1,75	19	4,75	20	5	1	0,3	0	0	57	14,25
	katılmıyorum	10	2,5	11	2,75	29	7,25	40	10	0	0	0	0	90	22,5
	kesinlikle katılmıyorum	9	2,25	4	1	38	9,5	28	7	3	0,8	0	0	82	20,5
En sonki Cumhurbaşkanı seçimlerinde hangi adaya oy verdiniz?	R.T.Erdoğan	61	15,3	45	11,3	70	17,5	81	20	3	0,8	1	0,3	261	65,25
	E.İhsanoğlu	4	1	8	2	26	6,5	27	6,8	2	0,5	0	0	67	16,75
	S.Demirtaş	0	0	0	0	1	0,25	1	0,3	1	0,3	0	0	3	0,75
	vermedim	3	0,75	2	0,5	32	8	31	7,8	1	0,3	0	0	69	17,25
En sonki milletvekili seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?	AK Parti	45	11,3	37	9,25	58	14,5	61	15	1	0,3	1	0,3	203	50,75
	CHP	1	0,25	3	0,75	11	2,75	20	5	0	0	0	0	35	8,75
	MHP	17	4,25	12	3	35	8,75	39	9,8	1	0,3	0	0	104	26
	HDP	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,3	0	0	1	0,25

	diğer	2	0,5	2	0,5	5	1,25	8	2	0	0	0	0	17	4,25
	oy vermedim	3	0,75	1	0,25	19	4,75	14	3,5	2	0,5	0	0	39	9,75
	cevap vermek istemiyorum	0	0	0	0	1	0,25	0	0	0	0	0	0	1	0,25
En sonki belediye seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?	AK Parti	52	13	36	9	62	15,5	62	16	1	0,3	1	0,3	214	53,5
	CHP	1	0,25	0	0	8	2	16	4	0	0	0	0	25	6,25
	MHP	11	2,75	13	3,25	41	10,3	40	10	1	0,3	0	0	106	26,5
	HDP	0	0	0	0	0	0	1	0,3	1	0,3	0	0	2	0,5
	DİĞER	1	0,25	3	0,75	1	0,25	8	2	0	0	0	0	13	3,25
	oy vermedim	3	0,75	2	0,5	17	4,25	14	3,5	2	0,5	0	0	38	9,5
	cevap vermek istemiyorum	0	0	1	0,25	0	0	1	0,3	0	0	0	0	2	0,5
16 Nisan Halk Oylamasında hangi oyu verdiniz?	evet	55	13,8	46	11,5	73	18,3	74	19	1	0,3	1	0,3	214	53,5
	hayır	6	1,5	7	1,75	35	8,75	52	13	3	0,8	0	0	103	25,75
	oy vermedim	7	1,75	2	0,5	19	4,75	17	4,3	1	0,3	0	0	46	11,5
	cevap vermek istemiyorum	0	0	0	0	1	0,25	0	0	0	0	0	0	1	0,25

- a) Eğitim ile siyasi olay ve gelişmeleri takip etme durumu arasında bir fark vardır. (Chi Square: 19,308 ve p: 0,037<0,05).
- b) Eğitim ile KİA'nı takip etme arasında bir ilişkinin olduğu görülmüştür (Chi Square: 141,082 ve p: 0,00<0,05). Eğitim seviyesi yüksek olanların daha fazla KİA'nı takip ettikleri gözlenmiştir.
- c) Siyasetçilerin söz ve söylemlerini güvenilir görme durumu ile eğitim arasında ilişki arasında fark vardır (Chi Square: 48,693 ve p: 0,003<0,05).
- d) Eğitim ile siyasi partinin “yaptığı yanlışlara” itibar etmem, genel politikasına bakarım arasında fark vardır (Chi Square: 44,210 ve p: 0,010<0,05).
- e) Eğitim ile en son Cumhurbaşkanı seçimleri arasında fark vardır. Eğitim seviyesi yükseldikçe kişilerin Recep Tayyip Erdoğan'a oy verdiği gözlenmiştir (Chi Square: 62,317 ve p: 0,00<0,05).
- f) Eğitim ile en son milletvekili seçimi arasında fark vardır. Eğitim seviyesi yükseldikçe kişilerin AK Parti'ye oy verdiği gözlenmiştir (Chi Square: 116,933 ve p: 0,00<0,05).
- g) Eğitim ile en son belediye seçimi arasında fark vardır. Eğitim seviyesi yükseldikçe, kişilerin belediyede de AK Parti'ye oy verdiği gözlenmiştir (Chi Square: 89,425 ve p: 0,00<0,05).
- h) Eğitim ile 16 Nisan Halkoylaması arasında bir ilişki vardır. Eğitim seviyesi yükseldikçe kişilerin “Evet” oyu verdiği gözlenmektedir (Chi Square: 42,047 ve p: 0,003<0,05).

3.2.3.4. Gelir Durumu Faktörü

Yapılan analiz sonrasında veriler “gelir durumu”na göre değerlendirildiğinde elde edilen istatistikî sonuçlar Tablo-18’de verilmiştir:

Tablo-18		gelir														Total	
		asgari ücret		asgari ücret-2500		2501-3500		3501-4500		4501 ve üzeri		hiçbiri		cevap vermek istemiyorum			
		sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%		
Siyasi olayları ve gelişmeleri takip etme durumu	evet	68	17	60	15	42	11	22	5,5	19	4,8	19	4,8	2	0,5	232	58
	hayır	35	8,75	12	3	4	1	2	0,5	3	0,8	2	0,5	2	0,5	60	15
	yeri geldiğin.ve kısmen	47	11,8	23	5,75	21	5,3	11	2,8	5	1,3	0	0	1	0,3	108	27
Vatandaşlık duygusunun siyasi tercihlerde etkisi vardır	kesinlikle katılıyorum	66	16,5	39	9,75	19	4,8	13	3,3	10	2,5	6	1,5	0	0	153	38
	katılıyorum	43	10,8	37	9,25	33	8,3	16	4	12	3	11	2,8	2	0,5	154	39
	kararsızım	16	4	12	3	6	1,5	1	0,3	0	0	3	0,8	2	0,5	40	10
	katılmıyorum	22	5,5	5	1,25	8	2	3	0,8	1	0,3	1	0,3	1	0,3	41	10
	kesinlikle katılmıyorum	5	1,25	3	0,75	1	0,3	0	0	3	0,8	0	0	0	0	12	3

a) Gelir ile siyasi olay ve gelişmeleri takip etme arasında fark vardır. (Chi Square: 33,129 ve p: 0,001<0,05).

b) Vatandaşlık duygusunun siyasi tercihlerde etkisi ile gelir arasında ilişki olduğu görülmüştür. (Chi Square: 50,446 ve p: 0,01<0,05).

3.2.3.5. Medeni Durum Faktörü

Yapılan analiz sonrasında veriler medeni duruma göre değerlendirildiğinde ortaya çıkan istatistikî sonuçlar Tablo-19’de verilmiştir:

Tablo-19		medeni durum								Total	
		bekar		evli		boşanmış		eşi vefat etmiş			
		aayı	%	aayı	%	aayı	%	aayı	%		
Takip ediyorsanız, hangi kitle iletişim aracı ile takip ediyorsunuz?	TV	32	8	120	30	3	0,75	17	4,25	171	42,75
	Radyo	2	0,5	2	0,5	0	0	1	0,25	3	0,75
	Gazete-dergi	8	2	10	2,5	1	0,25	0	0	19	4,75
	internet-sosyal medya	53	13,25	31	7,75	2	0,5	2	0,5	84	21
	hepsi	45	11,25	63	15,75	7	1,75	1	0,25	115	28,75
Siyasi olan her şey “ahlaki değerlere” uygun olması gerekir, tercihlerde bunu önemserim.	kesinlikle katılıyorum	52	13	119	29,75	3	0,75	12	3	186	46,5
	katılıyorum	53	13,25	83	20,75	8	2	6	1,5	150	37,5
	kararsızım	21	5,25	11	2,75	0	0	2	0,5	34	8,5
	katılmıyorum	10	2,5	8	2	0	0	1	0,25	19	4,75
	kesinlikle katılmıyorum	2	0,5	7	1,75	1	0,25	0	0	10	2,5
	cevap vermek istemiyorum	0	0	1	0,25	0	0	0	0	1	0,25

Oy kullanırken partiden ziyade “aday”ın etkisi vardır	kesinlikle katılıyorum	36	9	75	18,75	4	1	8	2	123	30,75
	katılıyorum	53	13,25	81	20,25	5	1,25	5	1,25	144	36
	kararsızım	26	6,5	24	6	0	0	4	1	54	13,5
	katılmıyorum	14	3,5	29	7,25	2	0,5	2	0,5	47	11,75
	kesinlikle katılmıyorum	9	2,25	21	5,25	0	0	2	0,5	32	8
En sonki belediye seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?	Ak Parti	61	15,25	134	33,5	5	1,25	16	4	216	54
	CHP	9	2,25	15	3,75	1	0,25	0	0	25	6,25
	MHP	35	8,75	60	15	6	1,5	5	1,25	106	26,5
	HDP	2	0,5	0	0	0	0	0	0	2	0,5
	diğer	7	1,75	5	1,25	1	0,25	0	0	13	3,25
	oy vermedim	23	5,75	15	3,75	0	0	0	0	38	9,5

a) Medeni Durum ile KİA’nı takip etme arasında bir ilişkinin olduğu görülmüştür. (Chi Square: 68,855 ve p: 0,00<0,05).

b) Medeni durum ile siyasi olan her şey “ahlaki değerlere” uygun olması gerekir, tercihlerde bunu önemserim arasında fark vardır. (Chi Square: 27,77 ve p: 0,023<0,05).

c) Medeni durum ile oy kullanırken partiden ziyade “aday”ın etkisi arasında fark var olduğu tespit edilmiştir. (Chi Square: 44,423 ve p: 0,00<0,05).

d) Medeni durum ile en son belediye Seçimleri arasında fark vardır. (Chi Square: 30,800 ve p: 0,03<0,05).

3.2.3.6. Meslek Faktörü

Yapılan analiz sonrasında veriler “meslek grubuna” göre değerlendirildiğinde ortaya çıkan istatistikî sonuçlar Tablo-20’de verilmiştir:

Tablo-20		meslek														Total	
		işçi		memur		serbest meslek		işsiz		emekli		diğer		hiçbiri			
		S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%		
Siyasi olayları ve gelişmeleri takip etme durumu	evet	36	9,00	36	9,00	46	11,50	30	7,50	28	7,00	54	13,50	1	0,25	231	57,75
	hayır	14	3,50	5	1,25	13	3,25	7	1,75	0	0,00	21	5,25	0	0,00	60	15,00
	yeri geldiğince ve kısmen	20	5,00	11	2,75	21	5,25	9	2,25	11	2,75	37	9,25	0	0,00	109	27,25
Takip ediyorsanız, hangi kitle iletişim aracı ile takip ediyorsunuz?	TV	19	4,75	8	2,00	11	2,75	7	1,75	17	4,25	37	9,25	0	0,00	99	24,75
	Radyo	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	0,50	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	0,50
	Gazete-dergi	2	0,50	2	0,50	5	1,25	1	0,25	1	0,25	0	0,00	0	0,00	11	2,75
	internet-sosyal medya	13	3,25	9	2,25	7	1,75	10	2,50	2	0,50	10	2,50	0	0,00	51	12,75
	hepsi	14	3,50	15	3,75	21	5,25	9	2,25	6	1,50	3	0,75	0	0,00	68	17,00
Kitle iletişim araçları siyasi görüş ve	kesinlikle katılıyorum	9	2,25	8	2,00	7	1,75	5	1,25	8	2,00	22	5,50	1	0,25	60	15,00

tercihlerimi etkiler	katılıyorum	18	4,50	14	3,50	27	6,75	21	5,25	11	2,75	19	4,75	0	0,00	110	27,50
	kararsızım	11	2,75	4	1,00	9	2,25	3	0,75	2	0,50	18	4,50	0	0,00	47	11,75
	katılmıyorum	25	6,25	14	3,50	17	4,25	10	2,50	11	2,75	33	8,25	0	0,00	110	27,50
	kesinlikle katılmıyorum	7	1,75	12	3,00	20	5,00	7	1,75	7	1,75	20	5,00	0	0,00	73	18,25
En sonki milletvekili seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?	Ak Parti	41	10,25	24	6,00	39	9,75	22	5,50	25	6,25	51	12,75	1	0,25	203	50,75
	CHP	5	1,25	6	1,50	10	2,50	6	1,50	0	0,00	8	2,00	0	0,00	35	8,75
	MHP	17	4,25	17	4,25	21	5,25	12	3,00	10	2,50	27	6,75	0	0,00	104	26,00
	HDP	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,25	0	0,00	1	0,25
	diğer	0	0,00	0	0,00	2	0,50	3	0,75	4	1,00	8	2,00	0	0,00	17	4,25
	vermedim	7	1,75	5	1,25	8	2,00	3	0,75	0	0,00	17	4,25	0	0,00	40	10,00

a) Meslek ile siyasi olay ve gelişmeleri takip etme arasında fark yoktur. (Chi Square: 18,269 ve p: 0,108>0,05). Ancak %90 güve seviyesinde bir fark olduğu gözlenmiştir.

b) Meslek ile KİA'nı takip etme arasında bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. (Chi Square: 43,577 ve p: 0,180<0,05).

c) KİA'nın siyasi tercihlerini etkilemesine ilişkin görüşlerin mesleğe göre anlamlı bir fark göstermediği görülmüştür. (Chi Square; 41,987 ve p=0,072>0,05). Ancak %90 güven düzeyinde mesleklerine göre anlamlı bir fark olduğu söylenebilir.

d) Meslek ile milletvekili Seçimleri arasında fark yoktur. (Chi Square: 38,111 ve p: 0,374>0,05)

4. Değerlendirme ve Sonuç

Demokratik hayatın olmazsa olmaz gerekliliği, bireylerin siyasi karar alma süreçlerine katılabilmesidir. Siyasi katılım olarak tanımlanan bu eylem, demokrasinin en önemli ölçütlerinde birisidir. Siyasi katılma, siyasî olayları takip etmekten başlayıp, olayları değerlendirmeye, bunlarla ilgili tutum takınıp, bu tutumları tartışma, miting ya da toplantılara katılma ve propaganda gibi faaliyetlerle sistem açısından olumlu/olumsuz davranışlara dönüştürmeye kadar giden geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bu bağlamda, Çankırı İl merkezinde bir alan araştırması gerçekleştirilmiş ve bu çalışmada önemli bulgulara ulaşılmıştır. Çalışmanın temel sorusu ise, seçmenlerin siyasi katılım davranışında bulunurken, sosyoekonomik faktörlerin siyasi tercihleri etkileme derecesini Çankırı İl merkezi örneğinde ortaya koymaktır. Bu amaçla Çankırı İl merkezinde 400 katılımcıya yüz yüze anket uygulanmıştır. Değerlendirme aşamasına gelindiğinde; çalışmaya ilişkin değişkenler arasındaki ilişkiyi daha iyi gözlemlemek ve ilişkinin niteliğini belirlemek için, bazı çapraz tablolardan yararlanılmış ve bu bağlamda önemli görülen oranlar analizlerde kullanılmıştır. Ayrıca, değişkenler arasında kurulan ilişkiler, nitel araştırmalar için uygun görülen “ki-kare” istatistik analizi ile test edilmiştir.

Gerçekleştirilen anket çalışmasının bulguları ve yapılan testlerin sonuçları aşağıda verilmiştir:

400 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen araştırmanın bulgularından öne çıkan ilk sonuç; görüşülenlerin yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, gelir, medeni durum yönünden fark gözetilmeksizin siyasetle ilgili olduklarıdır. Bu sonuç, vatandaşın kendisiyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olan siyasi olaylara ilgi duyduklarını ortaya koymuştur. Dolayısıyla vatandaşın, siyasi katılım için en önemli şartlardan biri olan “ilgi ve merak” seviyesinin yeterli olduğu anlaşılmıştır. Hatta siyasi aktörler hakkında ve onların durumları ile ilgili olarak değerlendirme yapmaktan kaçınılmadığı da görülmüştür. Alan araştırmasının özünün oluşturan siyasi katılım konusunda, vatandaşın katılıp katılmadığını ölçmek amacıyla yöneltilen sorulara da oldukça olumlu yaklaşıldığı ve katılıma yönünde eğilimli oldukları görülmüştür. Bu eğilim, karar süreçlerine katılımı kolaylaştırıcı bir işleve sahip olarak yorumlanmıştır. Bu çerçevedeki sonuçlar, katılım davranışını etkileyen değişkenlerle ilgili açıklamalara da uymaktadır. Bu uyumda, diğer değişkenler de olmakla birlikte, özellikle yaş ve cinsiyet değişkenlerinin öne çıktığı görülmüştür.

Herhangi bir siyasi partiye üyelik konusunda yöneltilen sorularda ise, vatandaşın önemli bir kısmının bu tür siyasi amaçlı topluluklarla özdeşleşmediği ve üye olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlardan da görülebileceği gibi, her ne kadar katılma imkânları sınırlı olsa da vatandaşın siyasete katılma eğiliminde olduğu anlaşılmıştır. Halk, karar alma süreçlerinde dikkate alınmayı ve karar süreçlerinin dışında bırakılmamayı istemektedir. Ancak hem siyasi sosyalleşmenin hem de siyasi katılmanın en iyi ortamları olan bir siyasi partide üyelik olmaktan ya da görev almaktan kaçındığı anlaşılmıştır. Bu bağlamda, vatandaşın herhangi bir siyasi toplulukla ve kimlikle özdeşleşmek istememesini en önemli etken olarak görmek mümkündür.

Katılma konusundaki bulguların bütünü dikkate alındığında, görüşülenlerin büyük çoğunluğunun katılım aşamalarından “duyarlılık” aşamasında toplandığı görülmektedir. Bu aşama, görüşülenlerin kendilerine pasif bir rol biçtiklerinin göstergesidir. Bu ise, katılma yollarının tam olarak kullanılmadığı ve dolayısıyla katılımın farklı açılardan oldukça düşük olmasını sonuç vermiştir.

Bu sonuçlarla birlikte, ankete katılanların sosyo-demografik özelliklerine bakıldığında ulaşılan bazı verileri şöyle sıralamak mümkündür:

Her şeyden önce görüşülenlerin, %38 kadın ve %62 erkektir. Genellikle genç ve orta yaş gruba mensup olan katılımcıların en genci 18-25 yaş aralığında, en yaşlısı ise 56 ve üzeri gruba dâhildir. %57,3’ü evli, %34,5’i bekâr, %3’ü boşanmış ve %5,3’ünün eşi vefat etmiştir. Ağırlıklı olarak lisans ve lise mezunu oldukları görülmüştür. Gelir durumlarına bakıldığında ise; ilk sırada asgari ücretliler yer almıştır. Az da olsa gelir

durumu söylemek istemeyenler olmuştur. Mesleklere göre dağılımlarına bakıldığında ise; birinci sırada ev hanımı, öğrenci gibi diğer meslek grubu ifade edilirken, ikinci sırada serbest meslek ve sonrasında işçi grubu gelmiştir. İşsizler ise %11,5 oranındadır. Bu oran, ilginç şekilde Türkiye ortalamasına yakın çıkmıştır.

Ankete katılanların önemli bir bölümü Kitle İletişim Araçları (KİA)'nın kendileri üzerinde etkisi olmadığını belirtmekle birlikte, buna yakın bir oranda etkili olduğunu belirtenler de söz konusudur. Dolayısıyla KİA'nın siyasi tercihlerini etkileyip etkilememe açısından bir denge olduğunu söylemek mümkündür. Yine görüşülenlerin büyük bir kısmı siyasi gelişmeleri KİA arasından televizyon ile takip ettiklerini belirtilmişlerdir. Bu durum, zaman zaman basında yer alan "Türklerin televizyon izleyen milletlerin başında geldiğine" yönelik haberlerle uyum gösterdiği görülmüştür

Katılımcıların büyük bir kısmı vatandaşlık duygusunun tercihlerinde etkili olduğu belirtmişlerdir. Yine büyük bir oranda dini inanç ve geleneklerin siyasi tutum ve davranışların oluşmasında ve siyasi tercihlerin şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çerçevede Türkiye'de siyasî faaliyetlerin bir yandan dini dışlayıcı diğer yandan da onu bir araç haline getirici tarzda yapılma ihtimali, dini doğrudan doğruya mukaddes olan sahadan alıp, mücadele ve çatışmanın odağına taşıyabilme riskini her zaman taşımaktadır. Bu bağlamda görüşülenlerin büyük bir kısmı, siyaset ile ahlaki değerlerin örtüşmesi gerektiğini ve tercihlerinde bunu önemsediklerini ortaya koymuşlardır. Yaklaşık olarak aynı oranda, etkilenme anlamında siyasetçilerin sözlerini güvenilir bulmadıklarını da beyan etmişlerdir. Bu şekilde ahlaki ve siyasi yozlaşmaya karşı duydukları tepkiyi göstermişlerdir. Ancak ciddi oranda kararsızın çıkması ise ilginçtir. Tüm bu sonuçlar birlikte ele alındığında, Türkiye'de siyasetin ve siyasetçinin hala güvenilirlik sorunu ile karşı karşıya olduğunu söylemek mümkündür.

Katılanların yarıda fazlası siyasi partilerin siyasette en etkin yapı olduğunu düşünmektedir. Gerek bu sonuca ve gerekse diğer oranlara bakıldığında, siyasi partiler dışındaki güçlerin de sistem içinde farklı derecelerde ağırlığının olduğunu göstermektedir. Ayrıca katılımcıların önemli bir bölümü parti ile lider arasındaki tercihte oldukça yüksek oranda liderin etkisini olduğunu belirtmiştir. Parti ile aday arasındaki tercihte de, önemli oranda partinin değil adayın etkisi olduğu anlaşılmıştır. Ortaya çıkan bu sonuçları, Türk siyasi kültüründe kişi/lider merkezliliğin ne kadar önemli olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür.

Görüşülenler, "Siyasi tercihlerinde partinin yaptığı yanlışlara değil genel politikasına bakarım" ifadesine ilginç şekilde aynı oranda olumlu ve olumsuz cevap vermişlerdir. Bu sonucu, seçmenlerin partiyi önemsemekle birlikte, bunu bir yere kadar hoş gördükleri ve partinin yaptığı yanlışları da dikkate aldıkları yönünde değerlendirmek mümkündür. Bu sonuç, lidere/adaya verilen değerle birlikte düşünüldüğünde oldukça anlamlıdır.

Katılanların yarısından fazlası seçimde AK Parti'ye oy verdiği belirtirken; bu tercihte partinin etkisi adayın etkisine göre fazla gözüktüğü de aralarında çok büyük fark yoktur. Bu sonuç, partiden ziyade lider/adayın etkili olduğu sonucuyla birlikte değerlendirildiğinde oldukça anlamlıdır. Yani seçmenler, bir partiyi desteklerken genel olarak partinin kendisinden ya da programından dolayı değil, Türk siyasi kültürünün temel özellikleriyle de uyumlu olarak liderden ya da onunla özdeş olan adaydan dolayı destekledikleri gözlenmiştir. Milletvekili seçimleriyle ilgili bu sonuç, yerel seçimlere ilişkin değerlendirmeye de uyumludur. Ancak yerelde adayın etkisinin doğal olarak daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Yine katılanlar, cumhurbaşkanlığın seçiminde büyük bir oranda Recep Tayyip Erdoğan'a oy verdiğini beyan etmiştir. Bu tercihte ise yine önceki bulgularla da uyumlu şekilde adayın, daha dorusu adayla lider aynı olmasından dolayı liderin etkisini görmek mümkündür.

Katılanların büyük çoğunluğu 16 Nisan halk oylamasında "evet" oyu kullanmıştır. Bu tercihte ise yine önceki bulgularla da uyumlu şekilde liderin etkisi söz konusudur. Ancak bu sefer oran milletvekili, belediye ve cumhurbaşkanı seçimlerine göre düşüktür. Burada, partinin etkisini görmek de mümkündür. Zira halk oylamasında, her iki taraftaki (evet ve hayır diyenler) partiler ittifak yaptığından, buradaki "parti" ifadesi içinde partiler vardır. Parti etkilidir oranının nispeten yüksek çıkması da doğaldır. Çünkü bir parti seçmeni, ittifaktan dolayı aday olan farklı bir lidere oy verdiğinden, oy verirken aday/lideri değil partiyi öncelemesi ve lider etkeninin önceki oranlara göre düşük çıkması kanaatimizce beklenebilir bir durumdur.

Öte yandan anket çalışmasının sonucunda, uygulama hipotezlerine ilişkin bir takım bulgulara da ulaşılmıştır. Bunlar arasında özellikle araştırmamızda temel aldığımız bağımsız değişkenlerin, siyasî katılımın farklı bağımlı değişkenleriyle etkileşimleri gözlenmiştir. Bu bağlamda anket sonucunda elde edilen verilerin, yapılan analiz ve testleri sonrasında ortaya çıkan istatistikî sonuçlarda, çoğunlukla p değeri 0.05'in üzerinde ($p > 0,05$) olduğundan anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Bununla birlikte, aşağıda verildiği gibi, birçok sonuçta farklılıkların olduğu görülmüştür:

1. Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde; oy verme haricindeki siyasi katılımın farklı aşamalarında kadınlar erkeklere nazaran daha az katılımcıdır. Kadın seçmenlerin çoğunluğunun genç olduğu ve gelirlerinin erkeklere göre düşük olduğu dikkate alındığında, bunun beklenebilir bir sonuç olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, orta ve üst seviyede siyasetle ilgilenme daha çok erkeklerde görülmektedir. Cinsiyet ile siyasi olay ve gelişmeleri takip etme durumu arasında da bir fark olduğu tespit edilmiştir. Hatta cinsiyet ile KİA'nı takip etme arasında da bir ilişkinin olduğu anlaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle erkeklerin kadınlara göre siyasi olay ve gelişmelerle daha fazla ilgilendiği gözlenmiştir. Bu durum, nispeten kadınların siyasi konulara karşı ilgisizliğinin göstermektedir. Ancak kadınların daha pasif şekilde siyasi olay ve

gelişmeleri, erkeklere göre daha çok TV'den takip ettiği de bir gerçekliktir. Ayrıca cinsiyet ile siyasi olay ve gelişmeleri takip etmede kişiliğin etkisi arasında da bir ilişkinin olduğu ifade edilmiştir.

Cinsiyet ile oy kullanırken partiden ziyade “aday”ın etkisi arasında bir ilişki olduğu görülmüştür. Yine cinsiyet ile oy kullanırken genel ve yerel seçim ayrımı gözetmek arasında bir fark vardır. Yani erkekler kadınlara göre aday konusunda daha hassas davrandığı ve oy kullanırken genel seçim yerel seçim farkını daha fazla gözettiği gözlenmiştir. Aslında bunların bir devamı niteliğinde cinsiyet ile 16 Nisan Halk oylaması arasında da bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

2. Siyasi ilgi, etkinlik ve vatandaşlık duygusu gibi değişkenlerle yaş grupları arasındaki ilişkiye baktığımızda istatistikî olarak anlamlı bir farklılığın olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaş ile KİA'nı takip etme arasında bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Yaş değişkeninin, başta oy verme davranışı olmak üzere her türlü siyasi katılım üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Yine yaş ile “siyasi olan her şey ahlaki değerlere uygun olması gerekir, tercihlerde bunu önemserim” arasında düşük de olsa bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Yaş ile “siyasi partinin yaptığı yanlıslara itibar etmem, genel politikasına bakarım” arasında bir ilişki olmadığı görülmekle birlikte, %90 güven seviyesinde bir fark olduğu gözlenmiştir.

Yaş ile en son Cumhurbaşkanı seçimi arasında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yaş ile en son milletvekili seçimleri arasında bir ilişki bulunmamakla birlikte, %90 güven seviyesinde bir fark olduğu gözlenmiştir. Yine yaş ile 16 Nisan Halkoylaması arasında düşük de olsa bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

3. Eğitim ile siyasi olay ve gelişmeleri takip etme arasında bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Bunu destekler nitelikte, Eğitim ile KİA'nı takip etme arasında bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Eğitim seviyesi yüksek olanların daha fazla KİA'nı takip ettikleri gözlenmiştir. Yine siyasi ilgi ve vatandaşlık duygusu gibi değişkenlerle eğitim seviyesi arasındaki ilişkiye baktığımızda istatistikî olarak anlamlı bir farklılığın olduğunu görmekteyiz. Siyasetçilerin söz ve söylemlerini güvenilir bulma durumu ile eğitim seviyesi arasında bir fark vardır. Eğitim ile “siyasi partinin yaptığı yanlıslara itibar etmem, genel politikasına bakarım” arasında da fark söz konusudur.

Eğitim ile en son Cumhurbaşkanı seçimleri arasında bir fark bulunmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe kişilerin Recep Tayyip Erdoğan'a oy verdiği gözlenmiştir. Eğitim ile en son milletvekili seçimi arasında da fark olduğu ve eğitim seviyesi yükseldikçe kişilerin AK Parti'ye oy verdiği tespit edilmiştir. Eğitim ile en son belediye seçimi arasında fark vardır. Eğitim seviyesi yükseldikçe, yerel seçimlerde kişilerin hem adayı önemseydiği hem de AK Parti'nin kendisinden dolayı oy verdiğini ifade edilmiştir. Eğitim ile 16 Nisan Halkoylaması arasında bir ilişki olduğu ve eğitim seviyesi yükseldikçe kişilerin “Evet” oyu verdiği gözlenmiştir. Eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin parti seçiminde öncelikli olarak parti programına ve adaya göre hareket ettikleri ve daha bilinçli bir tercih yaptıkları belirlenmiştir.

4. Gelir ile siyasi olay ve gelişmeleri takip etme arasında bir ilişki görülmüştür. Bireylerin gelirleri arttıkça siyasete duydukları ilgi artarken, gelir azaldıkça bireylerin ilgi duydukları konularda ekonomi daha ön plana çıkmaktadır. Vatandaşlık duygusu gibi değişkenlerle gelir grupları ile arasındaki ilişkiye baktığımızda, ilginç şekilde istatistikî olarak anlamlı bir farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır. Gelir seviyesi arttıkça tercihlerin vatandaşlık duygusuyla şekillenmesi oranının azaldığı görülmüştür. Gelir ile en son Cumhurbaşkanlığı seçimindeki tercihler arasında da bir fark olduğu anlaşılmıştır. Yine gelir seviyesi yükseldikçe kişilerin şahsından dolayı Recep Tayyip Erdoğan'a oy verdiği gözlenmiştir. Düşük ve orta gelire sahip olan seçmenlerin siyasi katılmaya daha çok yöneldikleri görülmüştür. Ancak düşük gelir grubunda, siyasi parti üyeliği düşük oranda iken, gelir düzeyi arttıkça siyasi partilere üyelik artmakta ve bu oran en yüksek gelir grubunda en üst düzeye ulaşmaktadır.

5. Medeni Durum ile KİA'nı takip etme arasında bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Medeni durum ile "siyasi olan her şey ahlaki değerlere uygun olması gerekir, tercihlerde bunu önemserim" arasında istatistikî anlamda bir fark görülmüştür. Yine diğer seçimlerde değil, sadece en son belediye seçimleriyle medeni durum arasında fark olduğu tespit edilmiştir. Evliler, siyasi eylem ve kararların ahlaki değerlere uygun olması konusunda bekârlara oranla yüksek bir kabul seviyesine sahiptirler. Bu durum, aile ve çocuk sahibi olmanın bireylerin siyasi tercihlerinde muhafazakâr davranış sergilemeleri yönünde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

6. Meslek ile siyasi olay ve gelişmeleri takip etme arasında da bir ilişki olmadığı anlaşılmıştır. Ancak %90 güven seviyesinde bir fark olduğu gözlenmiştir. KİA'nın siyasi tercihlerini etkilemesine ilişkin görüşlerin de mesleğe göre anlamlı bir fark göstermediği görülmüştür. Ancak yine %90 güven seviyesinde mesleklere göre anlamlı bir fark olduğunu söylemek mümkündür. İlginç şekilde siyasetçilerin söz ve söylemlerini güvenilir görme durumu ile meslek grupları arasında bir farkın olduğunu da söyleyebiliriz.

Sonuç olarak; siyasal katılma demokrasinin vazgeçilmez bir boyutunu oluşturmaktadır. Toplumı oluşturan bireyler demografik, sosyal, kültürel, ekonomik ve eğitim seviyeleri açısından birbirlerinden farklıdırlar. Bu farklılıklara bağlı olarak var olan değişkenler de, bireylerin siyasi katılmayla ilgili tercihler üzerinde etkilidir. Doğal olarak bireyler sahip oldukları imkân, nitelik ve siyasi kaynaklar çerçevesinde siyasi katılmayı ve tercihlerini gerçekleştirirler. Bu süreçte, bir kısmı sadece seçimlerde oy kullanmakla yetinirken, bir kısmı ise seçim kampanyalarına katılarak ve hatta adaylığını açıklayarak siyasi katılmayı gerçekleştirebilirler. Ya da tamamen siyasete ilgisiz kalabilir; dahası bir kısmı da sisteme aykırı davranışlar sergileyebilirler. Tüm bu ihtimallerle birlikte kesin olan bir şey var ki; bireyin sahip olduğu sosyoekonomik faktörler siyasi katılmada ve siyasi tercihlerin şekillenmesinde farklı derecelerde de olsa etkiye sahiptirler.

Kaynakça

- AK, H. Ş. (2016), “Osmanlı ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kadın Hareketleri”, G.Ü.S.B.E. Dergisi, C.7, S.18.
- ALKAN, T. (1993), Siyasal Ahlak ve Ahlaksızlık, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- ARSLAN, A. (2004), “Medya-Politika İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, İnsanbilimleri.Com/Makaleler/Siyaset_Bilimi/Medya_Politika_Iliskisi.Htm, 20 Ağustos.
- BAYKAL, D. (1970). Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi, Ankara: AÜSBF Yayını.
- ÇAM, E. (2002), Siyaset Bilimine Giriş, İstanbul: Der Yayınları.
- DAVER, B. (1993), Siyaset Bilimine Giriş, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- DURAN, H. (2005), “Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Tavşanlı - Kütahya Örneği”, DPÜ Sosyal Bilimler Dergisi, (13).
- DURSUN, D. (2012), Siyaset Bilimi, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- EJUPI V./SILIJANOVSKA, L. & ISENI, A. (2014), “The Mass Media and Persuasion”, European Scientific Journal, 10, 636-646.
- ERGÜDER, Ü./ESMER, Y. ve KALAYCIOĞLU, E.(1991), Türk Toplumunun Değerleri, İstanbul: TÜSİAD Yay.
- EROĞUL, C. (1999). Devlet Yönetimine Katılma Hakkı, Ankara: İmge Kitabevi.
- ALMOBD, G. / VERBA, S. (1989), The Civic Culture- Political Attitudes and Democracy in Five Nations, USA: Sage Publications.
- GELMA, A./KİNG, G., (1993), “Why Are American Presidential Election Campaign Polls So Variable When Votes Are So Predictable?”, British Journal of Political Science, 23, 409-451.
- HUNTINGTON, S. p. (1968), Political Order in Changing Societies, New Haren and London: Yale Universty Press.
- HUNTINGTON, S. P. / NELSON, J. M. (1976), No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries, Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.
- HUNTINGTON, S. P. / DOMINGUEZ, J. I. (1975), Siyasal Gelişme, (Çev. Özbudun, Ergun), Ankara.
- KALAYCIOĞLU, E. (1993), Karşılaştırmalı Siyasal Katılma Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme, İstanbul: İ.Ü. SBF Yayını.

- KAPANİ, M. (2014), Politika Bilimine Giriş, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- KELEŞ, R. (1993), Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992), İstanbul: IULA-EMME (Yerel Yönetim Dünyası) Yayını.
- LIPSET, S. M., (1986), Siyasî İnsan, (Çev. Tuncay, Mete), Ankara: Teori Yayınları.
- NIE, N. H./ VERBA, S. (1989), “Siyasî Katılma” (Çev. Turan, İlter), Siyasî Katılma Kamuoyu ve Oy Verme Davranışı, (Eds. Nie, Norman H./ Verba, Sidney & Converse, Philip E.(Çev. TURAN, İ./ KARAMUSTAFAOĞLU, T.), Siyasî İlimler Türk Derneği Yayınları, Ankara.
- ÖZBUDUN, E.(1975), Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma, Ankara: AÜHF Yay.
- ÖZDEMİR, G. (2014), Hemşehri Derneklerinin Baskı Grubu Niteliği (Ankara ve İstanbul Dernekleri Örneği), Ankara: Nobel Yayınevi.
-(2017a), “Demokratikleşme Kavramı Bağlamında Arap Demokratikleşmesine İlişkin Bir Değerlendirme”, TESAM Akademi, Ocak, 4 (1). 9 – 54.
-(2017b), “16 Nisan 2017 Halk Oylaması ve Halk Oylaması Sürecinin Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğrencileri Tarafından Algılanmasına İlişkin Bir Araştırma: Çankırı Karatekin Üniversitesi Örneği”, ÇAKÜ İİBF Dergisi, C., S. 2, 247-280
- ÖZER, İ. (1988), “Toplumsallaşma Sürecinin Siyasî Boyutu, Siyasî Katılma ve Kentleşme”, H.Ü. İİBF Dergisi, C. 6, S.1-2.
- TEKELİ, Ş. / KORAY, M. (1991), Devlet-Kadın-Siyaset, TÜSES Yayınları.
- SZAJKOWSKI, B., (2011), “Social Media Tools and the Arab Revolts”, Alternative Politics, 3, 3, 420-432.
- TURAN, İ. (1986), Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, İstanbul: Der Yayınları.
- Türk Gençliği ve Katılım Katıl ve Geleceğini Yarat, (2001), İstanbul: ARI Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği Yayınları
- ULUÇ, A. V. (2007), Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal ve Siyasal Yapısı; Mardin Örneğinde Siyasal Katılım, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ:Ü.S.B.E., İstanbul.
- VAVRECK, L. (2009), The Message Matters: The Economy and Presidential Campaigns, Princeton: Princeton University Press.
- WEINER, M. (1971). “Political Participation: Crisis of the Political Process”, Crises and Sequences in Political Development, (Ed. Binder, Leonard / Verba, Sidney / Coleman, James S. v.d.), New Jersey: Princeton University Press.